

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Kristel Vits

**KOHANDATAVA VÕITJA (*ADJUSTED WINNER*) PROTSEDUURI
KASUTAMISE VÕIMALUSED RAHVUSVAHELISTE KONFLIKTIDE
LAHENDAMISEL KÜPROSE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Eiki Berg, PhD

TARTU 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Kristel Vits

Lühikokkuvõte

Küprose konflikti taolised pikaajalised juhitamatud konfliktid on, ka külmutatult, oluliseks regionaalse ja rahvusvahelise ebastabiilsuse allikaks. Seetõttu jätkataksegi sellistel juhtudel lahenduste otsimist isegi juhul, kui vahendamis- ja lepitamiskatsed on eelnevalt korduvalt läbi kukkunud ning kõik märgid viitavad sellele, et osapooled ei ole lahenduse leidmisest tõsiselt huvitatud. Traditsiooniliste konfliktilahendusmeetodite ebaõnnestumine on ajendiks alternatiivsete ja uuenduslike võimaluste otsimiseks konfliktide lahendamiseks. Üheks võimalikuks variandiks on mänguteoreetilised mudelid, millest ühele käesolevas töös ka keskendutakse. Kohandatava võitja protseduur tagab selle loojate sõnul lahenduse, mis on õiglane, kadedusvaba ning on ka niinimetatud „win-win“ lahendus. Seejuures on protseduur nende hinnangul piisavalt lihtne, et seda võiks ka reaalsetel läbirääkimistel rakendada. Protseduuri omaduste atraktiivsusele vaatamata ei ole seda seni teadaolevalt siiski realses vahendustegevuses kasutatud, kõik senised rakendused on olnud hüpoteetilised.

Käesolev töö jätkab kohandatava võitja protseduuri teemaliste hüpoteetiliste rakendustega. Selle töö eesmärk on uurida, kuidas selline protseduur võib panustada pikaajalise siseriikliku konflikti lahendamisesse, testides protseduuri rakendamisega reale vaidlusküsimustele Küprose konflikti võimalikke lahendusi.

Analüüsi tulemusel selgus, et kohandatava võitja protseduur on sobilik ka siseriiklike konfliktide lahendamiseks, kuigi pikaajaliste konfliktide puhul on oht, et osapoolte ametlike seisukohtade jäikuse tõttu ei ole protseduuriga võimalik leida piisavalt uuenduslikke lahendusi. Küprose konflikti puhul, kus läbirääkimiste üldine raamistik on aastakümnete jooksul muutumatuna püsinud, vastavad ka AW protseduuriga leitud lahendused juba varem välja pakututele, demonstreerides ühelt poolt rahvusvaheliste vahendamiskatsete käigus välja töötatud plaanide optimaalsust, tõestades teisalt, et tõeline lahendus jääb pigem siiski osalejate poliitilise tahte kui lahenduste sobimatuse taha.

Sisukord

Lühikokkuvõte	3
Sissejuhatus	6
1. Kõrge konfliktide ajalooline taust ja lahendamise põhjused	9
1.1 Kõrge konfliktide taust	9
1.2 Konfliktide lahendamise katsed	12
1.2.1 Kõrgtasemelised kokkulepped (High-Level Agreements)	14
1.2.2 Ghali ideedekogum (Ghali Set of Ideas)	16
1.2.3 Annani plaan (Annan Plan)	18
1.3 Konfliktide lahendamise põhjuste analüüs	21
1.3.1 Konfliktide olemuse mõistmine ja osaliste määratlemine	23
1.3.2 Lootuse puudumine lahenduse jõudmise võimalikkuse osas	25
1.3.3 Usalduse puudumine	28
1.3.4 Lahenduste sobimatus	30
2. Teoreetiline taust	33
2.1 Mänguteoreetilised mudelid konfliktide lahendamisel	33
2.2 Mänguteoreetiliselt õiglase lahenduse kriteeriumid	36
2.3 Empiirilises uurimuses rakendatav mudel	39
2.3.1 Kohandatava võitja protseduuri alused	39
2.3.2 Kohandatava võitja protseduuri rakendamine	41
2.3.3 Kohandatava võitja protseduuri rakendatavuse analüüs	47
3. Metodoloogia	54
3.1 Uurimuse eesmärgid, uurimisküsimused	54
3.2 Vaidlusaluste teemade valimine empiiriliseks analüüsiks	55
3.3 Allikad	57
3.4 Vaidlusaluste küsimuste analüüs	59
3.4.1 Valitsemine (Governance)	60
3.4.2 Võimu jagamine (Power Sharing)	62
3.4.3 Julgeolek (Security)	64
3.4.4 Garantiid (Guarantees)	65
3.4.5 Kodakondsus (Citizenship)	66
3.4.6 Territoriaalsed muudatused (Territorial Adjustments)	67
3.4.7 Kinnisvara (Property)	68
4. Empiiriline analüüs	71
4.1 Punktide jaotamine	74
4.2 Mudel I – kõikide ekspertide arvamused	75
4.3 Mudel II: turgikõrge ekspertide hinnangutel põhinev lahendus	80
4.4 Mudel III: kreekakõrge ekspertide hinnangutel põhinev lahendus	83
5. Tulemuste analüüs	88
Kokkuvõte	92

Kasutatud kirjandus.....	95
Lisa 1.....	102
Lisa 2.....	103
Summary	107

Sissejuhatus

Aastakümneid väldanud Küprose konflikt on arvukatele vahenduskatsetele vaatamata jäänud lahendamatuks. Kuigi tegemist on nii-öelda külmutatud konfliktiga, kus otseseid kokkupõrkeid ja vägivalda on kogukondade füüsilise eraldatuse tõttu vähe, on siiski tegemist olulise ebastabiilsuse allikaga Vahemere regioonis. Kuigi pealtnäha siseriiklik, on Küprose konfliktil ka selge rahvusvaheline mõõde: sidudes omavahel arvukalt erineva tasandi toimijaid alates kohalikest, kreeka- ja türgiküprose kogukondadest, lõpetades rahvusvaheliste organisatsioonidega nagu Euroopa Liit ja Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, on konflikt oma püsivuses tõsiseks väljakutseks rahvusvahelisele poliitikale. Lahenduse leidmine konfliktile on seega oluline nii suurema stabiilsuse saavutamiseks Vahemere piirkonnas kui ka seetõttu, et konflikti kestmisest tulenevad probleemid pärsivad lõppkokkuvõttes nii kreeka- kui türgiküprose kogukonna arengut ja heaolu, mis omakorda mõjutab terve regiooni arengut.

Seniste lahenduskatsete edutus viitab vajadusele kaaluda konflikti lahendamiseks alternatiivsete või uuenduslike meetmete kasutamist, mis annaksid osapooltele võimaluse läheneda lahenduse leidmisele uue nurga alt või pakkuda täiendavat võrdlusmaterjali juba väljatöötatud ettepanekutele. Käesolev töö tutvustabki üht alternatiivset konfliktilahendamise võimalust: kohandatava võitja (*Adjusted Winner*, AW) protseduuri. Töö on jaotatud viieks osaks.

Esimeses osas avan Küprose konflikti tausta. Annan lühikese ülevaate Küprose konflikti ajaloost ja kirjeldan olulisemaid lahendusettepanekuid: just nende ettepanekute tulemusel on välja kujunenud üldine raamistik, millele Küprose konflikti lahendus peaks nii osaliste kui rahvusvahelise kogukonna arvates vastana. Mõistmaks paremini probleemi olemust ja püsivust, analüüsin selles osas ka mõningaid tegureid, mis on takistuseks püsiva lahenduseni jõudmisel, sealhulgas ka raskusi, mis tekivad selle konflikti kategoriseerimisel: eelpool välja toodud regionaalse ja rahvusvahelise dimensiooni tugevuse tõttu oleks justkui tegemist rahvusvahelise või ka rahvusvahelistunud konfliktiga (mistõttu on ka käesoleva töö pealkirjas kasutatud just terminit „rahvusvaheline konflikt“, samas parajasti käimasoleva läbirääkimisteringi

ülesehitust arvestades, mis põhineb küproslaste enda initsiatiivil, ei ole ka vale selle nimetamine siseriiklikuks konfliktiks. Põhjalikum tutvumine Küprose konflikti asjaoludega aitab seega paremini hinnata konflikti keerukust, mõista vajadust uute lahenduste ja alternatiivsemate konfliktilahendusmeetodite järele, ning hinnata nende meetodite edukuse tõenäosust.

Töö teine osa keskendub teooriale: kirjeldan lühidalt mänguteoreetiliste mudelite rolli konfliktide lahendamisel, keskendudes niinimetatud õiglase jaotuse või ka „kõik võidavad“ protseduuridele ja sellele, mille alusel selliste meetodite „õiglust“ hinnatakse. Järgneb põhjalikum ülevaade kohandatava võitja protseduurist ning selle rakendatavuse analüüs rahvusvaheliste või ka rahvusvahelistunud siseriiklike konfliktide kontekstis. Selle analüüsi käigus vaatlen mõningaid probleeme, mis protseduuri reaalsel kasutamisel tekkida võivad, hinnates samas protseduuri aspekte, mis muudavad selle kasutamise atraktiivseks. Täpsemalt arutlen AW protseduuri rakendamise võimaluste üle läbirääkimisprotsessi osana pikaajalise ja juhitamatu konflikti korral, mille puhul muud võimalused näivad end juba ammendanud olevat ning jõudude tasakaal ei võimalda ühelgi osapoolel oma seisukohta täielikult maksma panna. Peamiseks uurimisküsimuseks on, kuidas selline mänguteoreetiline mudel võib panustada pikaajalise, juhitamatu siseriikliku konflikti – täpsemalt Küprose konflikti – lahendamisesse?

Töö metodoloogilises osas täpsustan kasutatavat metodoloogiat, uurimuse eesmärged ja uurimisküsimusi. Pikemalt peatun vaidlusalustel teemadel: et AW protseduuri eduka rakendamise aluseks on nende küsimuste täpne defineerimine, millele protseduuri rakendada soovitakse, nagu ka nende küsimuste olulisuse ja aktsepteeritavate võitude /kaotuste aus hindamine, on eriti protseduuri hüpoteetilisel rakendamisel vaja põhjalikumalt selgitada, kuidas vaidlusalused küsimused on valitud ja milliseid allikaid kasutatakse nende küsimuste olulisuse hindamisel. Lisaks, kuna uuritava konflikti puhul on põhiliseks probleemiks mittemateriaalsete hüvede ja teemade omavaheline jagamine, on väga oluline kujundada välja konkreetne seisukoht selle kohta, kuidas vaidlusaluseid küsimusi sisuliselt hinnata. Töö üheks osaks ongi osapoolte seisukohtade hindamine igas vaidlusküsimuses, mille tulemusena kujundan välja konkreetsed tõlgendused, mida kogukonnad võiksid käsitleda võitmisena antud küsimuses. Need tõlgendused on aluseks konkreetsete lahenduste kujundamisele töö empiirilises osas.

Töö neljandas, empiirilisele analüüsile keskenduvast peatükis toimub kohandatava võitja protseduuri rakendamine Küprose konfliktide vaidlusküsimustele eesmärgiga leida võimalik lahendus. Protseduuri rakendan kolmel korral: ekspertide üldvalimile ning eraldi kreeka- ja türgiküprose ekspertide valimitele. Protseduuri tulemuste baasil kujunevad välja konkreetsed lahenduseettepanekud.

Viimases, viiendas osas teen üldised järeldused töö käigus püstitatud küsimuste osas: võrdlen empiirilise analüüsi käigus leitud lahendusi ning annan üldise hinnangu nii nende lahenduste kui ka protseduuri enda rakendatavusele pikaajaliste konfliktide korral.

Käesolev magistritöö testib seega AW protseduuri rakendamist pikaajalise ja juhitamatu, rahvusvahelise komponendiga siseriikliku konfliktide lahendamisel. Varasemates uurimustes on protseduuri hüpoteetiliselt rakendatud peamiselt riikidevaheliste konfliktide lahenduste analüüsimiseks, siseriiklike ja, veel enam, pikaajaliste juhitamatute konfliktide lahendamiseks on seda kasutatud harva. Töös keskendun Küprose juhtumile, mida ei ole sellise protseduuri abil eelnevalt analüüsitud, käesolevas töös on tegemist esimese katsetusega. Eesmärgiks on vaadelda, kas AW protseduuri rakendamise abil oleks võimalik jõuda uuendusliku kompromissini või oleks tulemus sarnane eelnevalt juba välja pakutud ning osapoolte poolt tagasi lükatud lahendustega.

Töö omab ka teatavat ühiskondlikku olulisust: kuigi AW protseduur ei ole seni reaalselt konfliktide lahendamisel rakendust leidnud, on teoreetilises kirjanduses välja toodud mitmeid viise, kuidas seda protseduuri võiks rakendada kas otseselt konfliktide lahendamiseks või vähemalt vahendustegevuse osana viimase efektiivsuse tõstmiseks. Jätkuvad teoreetilised uurimused ja protseduuri hüpoteetilised rakendused on olulised, sest võivad anda vajaliku sisendi protseduuri katsetamiseks reaalsete läbirääkimiste käigus. Küprose taoliste pikaajaliste konfliktide puhul, kus tavapärased konfliktilahendusmeetodid ei toimi ning vaja on leida alternatiivseid lähenemisi, on AW protseduuri kasutamine üheks võimaluseks. See võib pakkuda uue, värskema väljavaate võimaliku lõpplahenduse osas nii vahendajatele kui osapooltele, mis võib olla aluseks konkreetsele leppele. Lisaks sisaldab AW protseduuri rakendamine samme, mis nõuavad osapooltelt oma seisukohtade väga selget formuleerimist, eristamist ja järjestamist – tegevused, millel võib olla positiivne mõju läbirääkimistele üldiselt.

1. Küprose konflikti ajaloline taust ja lahendamatus põhjused

1.1 Küprose konflikti taust

„Küprosel on traagiliste tagajärgedega au võõrustada oma väikesel pinnal väga laiaulatuslikku ning juhitamatut konflikti“, kirjutab Michael Herzfeld (Herzfeld; 2006:39). Paiknemine kolme kontinendi ja oluliste ida-lääne vaheliste kaubateede sõlmpunktis tagab Küprose strateegilisuse tähtsuse, mistõttu on saart läbi ajaloo tabanud arvukad röövretked, invasioonid ja okupatsioonid (Güney; 2004:28; Tocci; 2004:42).

Strateegiline tähtsus oli ka põhjuseks, miks Küprose iseseisvumist 1960. aastal kirjeldatakse kui kompromisslahendust, mida keegi tegelikult ei tahtnud (Constantinou; 2008:149-150; Byrne; 2006:158). Koloniaalvõim Suurbritannia ning saare suurimate etniliste kogukondade „emamaad“ Kreeka ja Türgi saavutasid vastava kokkulepe 1959. aasta Zürichi ja Londoni tippkohtumiste käigus, võtmata seejuures oluliselt arvesse küproslaste endi arvamusi, kuid kindlustades teatava kontrolli säilimise Küprosel toimuva üle. Saarel ülekaalus olev kreekaküprose kogukond soovis liituda Kreekaga (*enosis*), samas kui 1960. aasta rahvaloenduse kohaselt elanikkonnast ligikaudu 18% moodustanud türgiküproslased (Fisher; 2001:310) olid rahul Suurbritannia koloonia staatusega. Selle staatuse kadumise korral soovisid türgiküproslased oma kogukonnale suuremat autonoomiat kuni *taksim*'ini – mõiste, millega tähistati kogukondade täielikku eraldumist ning assotsieerumist vastavate emamaadega.

Küpros saavutas iseseisvuse läbi kolme omavahel sisuliselt seotud lepingu: garantiileping (*Treaty of Guarantee*), liitlasleping (*Treaty of Alliance*) ja asutamisleping (*Treaty of Establishment*), mis hakkasid kehtima 16. augustil 1960 (Kyle; 1997:8), ja millele enamasti viidatakse kui Zürichi-Londoni kokkulepetele.

1960. aasta konstitutsioon nägi ette konsotsiaalse (*consociational*) vabariigi loomise. Arend Ljiphart kirjeldab konsotsionaalset riigikorda kui poliitilist süsteemi, mida iseloomustab erinevate etniliste gruppide esindatuse tagamine valitsuses, nende õiguste ja huvide kaitsmine; edukate konsotsionaalsete riikidena nimetatakse Hollandit,

Belgiat, Kanadat ja Šveitsi (Sözen; 2004:71,76). Küprosel väljendus konsotsionaalsus kahe kogukonna võrdsuse tunnustamises ning võimu jagamises nii täidesaatva, seadusandliku kui kohtuvõimu korraldamisel; poliitilisele eraldatusele lisandus küllaltki suur eraldatus kogukondliku elu korraldamisel. Türgiküproslased iseloomustasid Küprose Vabariiki kui „funktsionaalset föderatsiooni“ (Kyle; 1997:8, Sözen; 2004:62), sest kogukonnad paiknesid saarel võrdlemisi läbisegi, osaliselt elati ka segakülades.

Presidendi ametikoht läks kreeka-, asepresidendi oma türgiküproslastele; valimised toimusid kogukondades eraldi (Sözen; 2004:62; Tocci; 2004:47). Kreeka- ja türgiküproslaste suhteks valitavatel ametikohtadel, avalikus ja politseiteenistuses seati 70:30, sõjaväes pidanuks vastav suhe olema 60:40, kuigi ühise sõjaväe loomiseni ei jõutudki. Ministrite Nõukogu koosnes kümnest ministrist, kellest seitse valiti presidendi ja kolm asepresidendi poolt. Otsused langetati absoluutse häälteenamuse põhimõttel, kuigi nii presidendil kui asepresidendil oli vetoõigus kaitse-, välispoliitika ja sisejulgeoleku küsimustes ning otsuse edasilükkamise õigus ülejäänud küsimustes (Kyle; 1997:8-9).

Ühekojalises parlamendis oli 50 liiget, 35 kreeka- ja 15 türgiküproslast. Enamikus küsimustes piisas otsuse langetamiseks lihthäälteenamusest, teatud juhtudel (näiteks tolli- ja maksuküsimustes) oli vaja saavutada lihthäälteenamus mõlema kogukonna esindajate seas eraldi. Kokkuvõttes tähendas selline kohtade jaotus türgiküprose kogukonnale märkimisväärtset ülesindatust. Lisaks loodi valitavad kogukondlikud kojad (*Communal Chambers*), kogukondliku kultuuri-, haridus-, usu- ja spordielu korraldamiseks ning isiklikku staatust (näiteks sündide, surmade, abielude registreerimine) puudutavate küsimustega tegelemiseks. Nende funktsioonide täitmiseks oli kodadel õigus koguda makse, korraldada kohtumõistmist ning suhelda otse Kreeka ja Türgi valitsusega (*Ibid.*;8-9).

Suurbritannia, Kreeka ja Türgi võtsid endile Zürichi-Londoni lepingutega garandi rolli, kokkulepped legitimeerisid nende sõjavägede paiknemise saarel ning andsid õiguse sekkuda Küprose siseasjadesse kas ühiselt või eraldi, kaitsmaks lepingu põhimõtteid ning ennetamaks *enosise* või *taksimi* elluviimist (Anthias; 2006:177, Tocci; 2004:47). Küpros pidi jääma neutraalseks vabariigiks, mis ei tohtinud liituda ühegi rahvusvahelise organisatsiooniga, mille liikmete hulgas ei olnud nii Kreetat kui Türgit.

Samuti jäid saarele Suurbritannia sõjaväebaasid Dhekelias ja Akrotiris; baaside maa-alad kuuluvad Suurbritannia suverääniteedi alla.

Väljastpoolt peale surutud lepped olid iseäranis vastuvõetamatud kreekaküproslastele, kelle silmis omandasid türgiküproslased Küprosel ebaproportsionaalselt suure rolli: mis pidanuks olema vähemusrahvus vastavate kultuuriliste õigustega, muutus põhirahvusega õiguste poolest võrdväärseks kogukonnaks. Pea koheselt pärast vabariigi loomist asusid nad Kreeka toel leppeid kummutama, eesmärgiga luua unitaarne tsentraliseeritud riik (Constantinou; 2008:151). 1963. aastal tekkis Küprosel põhiseaduslik kriis kui president Makarios esitas 13 konsultatsioonilist parandust, mis tema väitel pidid tagama riigi sujuvama toimimise ja arengu. Parandused soosisid selgelt kreekaküprose kogukonda, türgiküproslaste hinnangul tähendasid sellised muudatused nende jaoks riigi kaasasutaja staatuse kadumist ning muutumist vähemusgrupiks (Kyle; 1997:11). Pettunud türgiküproslased lahkusid valitsusest ning koondusid kriisi ajal puhkenud kogukondadevahelise vägivalla eest kaitset otsides enklaavidesse. Algas pikaldane ja vaenulik eraldumisprotsess (Fisher; 2001:309-310).

Kuigi uus valitsus ei vastanud Küprose põhiseadusele, jätkas Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (edaspidi ÜRO) Küprose Vabariigi (edaspidi lühidalt ka RoC, viitega ainult kreekaküprose kogukonda esindavale riigile) legitiimsuse tunnustamist ja saatis saarele oma rahuvalvajak. ÜRO tegevusest sündinud pretsedenti järgis pea kogu rahvusvaheline kogukond (välja arvatud Türgi), sealhulgas teised rahvusvahelised organisatsioonid (Tocci; 2004:39,57). Kuigi Türgi plaanis juba 1964. aastal sõjalist sekkumist, loobuti USA ähvarduse tõttu jätta Türgi kaitseta kui Nõukogude Liit peaks kreekaküproslaste kaitseks omakorda Türgit ründama, samuti lepiti esialgu ÜRO-poolse sekkumisega (Tocci; 2004:53-54; Kyle; 1997:15).

Järgmiseks olulisemaks etapiks Küprose ajaloos on 1974. aasta sündmused. Juulis korraldas Kreeka valitsus sõjaväelise riigipöörde Küprosel, mille käigus tagandati president Makarios. Kaasnes uus tõsine vägivallalaine. Mõnevõrra muutunud rahvusvaheline olukord (vähenenud oli Türgi sõltuvus USAst ning soojenenud nende suhted Nõukogude Liiduga) soosis Türgi-poolset otsest sekkumist saarel (Tocci; 2004:13). Kui esimese sammuna võtsid Türgi väed oma kontrolli alla ligikaudu 16-kilomeetrise rannikuriba Kyrenias, ühendades selle türgiküprose enklaavidega – samm,

mida õigustati garantiilepingu artikkel 4 alusel ja mida õigusteadlased on hinnanud *jus ad bellum* põhimõtetega kooskõlas olevaks –, siis pärast esialgsete läbirääkimiste ebaõnnestumist Genfis sama aasta augustis ründas Türgi veel kord, okupeerides Zürichi-Londoni lepete ja rahvusvahelise õiguse põhimõtete vastaselt kokku 37% saarest (Tocci; 2004:54; Hoffmeister; 2006:46-47), kuhu asus pea kogu türgiküprose kogukond ehk ligi viiendik saare elanikkonnast. Türgi interventsiooniga jõudis lõpule kogukondade eraldumine kahte etnilisse tsooni: kreekaküproslased liikusid pealetungivate Türgi vägede eest saare lõunaossa, samas kui türgiküproslased koondusid Türgi sõjeväe kaitset otsides Põhja-Küprosele. Hinnanguliselt toimus ligikaudu 40% saare rahvastiku ümberasumine (Tocci; 2004:60).

Arvestades Kreeka ja Türgi seotust Küprose konfliktiga ning nende omavaheliste suhete pikaaegset null-summa mängu laadset loomust, töötas USA konflikti puhkemise järel selle külmutamise nimel, hoidmaks Põhja-Atlandi Allianssi külma sõja tingimustes lagunemast (Byrne; 2006:158). Konflikti külmutamisele aitas kaasa ka ÜRO rahutagamisjõudude tegevus, kelle ülesandeks on pärast 1974. aastat olnud muuhulgas kogukondadevahelise puhvertsooni ehk niinimetatud rohelise joone valvamine (mille ületamine kohalike jaoks oli kuni 2003. aastani äärmiselt piiratud) (Bryant; 2004; UNFICYP; 2014).

1975. aastal kuulutati Põhja-Küprosel välja Türgi Küprose föderatiivne riik, mis pidi olema esimeseks sammuks Küprose föderatsiooni loomisel; 1983. aastal astusid läbirääkimiste pidevas ebaõnnestumises pettunud türgiküproslased sammu kaugemale ja kuulutasid unilateraalselt välja iseseisvuse (Kyle; 1997:21,23). Põhja-Küprose Türgi Vabariik (*The Turkish Republic of Northern Cyprus*, TRNC) on pälvinud vaid emamaa Türgi tunnustuse, „Küprose probleem“ on aga lahenduseta tänaseni.

1.2 Konflikti lahendamise katsed

Aastakümnete jooksul on Küprosel keskendutud peamiselt kahele eesmärgile: hoida konflikt kontrolli all (mis on tänu kogukondadevaheliste kontaktide piiratusele ka valdavalt õnnestunud) ning püüda probleemi lahendada. Arvukad katsed erinevate rahvusvaheliste toimijate kaasabil, mille käigus on proovitud väga erinevaid lähenemisi

ja tehnikaid alates vahendamiskatsetest ja erinevate lahenduste väljapakkumisest lõpetades heade teenete missioonidega (Fisher; 2001:311; Özersay; 2012:406), ei ole vilja kandnud ning konflikti osapooled ei ole lahenduse leidmisele lähemale jõudnud.

Hea ülevaate läbirääkimiste kulgemisest erinevates etappides annavad näiteks Nathalie Tocci (2004), kes analüüsib sündmusi Euroopa Liiduga suhtlemise ja liitumise kontekstis, Oliver P. Richmond (1998), Keith Kyle (1997), kes on koostanud põhjaliku ülevaate Küprose ajaloost, Farid Mirbagheri (1998), kes vaatleb rahvusvahelisi rahuvahendamiskatseid aastatel 1964-1986, ning Frank Hoffmeister (2006), kes lähtub oma analüüsis rahvusvahelisest õigusest.

Käesolevas töös analüüsin konkreetsemalt kolme lahendusettepanekut: 1977. ja 1979. aasta kõrgetasemelisi leppeid (*High-Level Agreements*) türgiküprose kogukonna liidri Rauf Denktashi ning vastavalt RoC presidendi Makariose/Spyros Kyprianou vahel, 1992. aastal toonase ÜRO peasekretäri Boutros Boutros-Ghali initsiatiivil formuleeritud Ghali ideedekogumit (*Ghali Set of Ideas*) ning 2004. aasta niinimetatud Annani plaani (*Annan Plan*), samuti nimetatud vastavat initsiatiivi vedanud ÜRO peasekretäri järgi. Töös keskendun nendele kolmele ettepanekule, kuna üldises läbirääkimiste kontekstis nähti kõiki tõsiste läbimurretena, mis pidid viima kiire lõpplahenduse formuleerimiseni. Lisaks on tegemist ettepanekutega, mis on formuleeritud kõrgeimal tasemel, iga ettepanek toetub samas eelnevates protsessides välja pakutud lahendustele. Ghali ideedekogum ning Annani plaan on ka seni konkreetseimaid ning detailseimad lahendusettepanekud. Ettepanekuid vaadeldakse võimalusel seitsme komponendi võtmes, mis on identifitseeritud Küprose konflikti sõlmprobleemidena (täpsem selgitus nende kohta on toodud töö kolmandas osas):

1. valitsemine – küsimus sellest, kuidas on korraldatud uue riigi ülesehitus,
2. võimu jagamine – küsimus sellest, kuidas tagatakse võimu jagamine erinevate kogukondade vahel poliitilistel ametikohtadel,
3. julgeolek – kuidas on ettepaneku alusel tagatud kogukondade julgeolek saarel?,
4. garantiid ehk kas Küprosele jääb rahulepingu järgselt garante ning kes need on,
5. kodakondsus – küsimus, mis kerkis esile eeskätt 1980. aastate lõpus seoses Türgist pärit uusasunike ümberpaiknemisega TRNCsse, puudutab eeskätt lepingu järgselt saarele jäävate Türgi uusasunike hulka ja nende kodakondsuslikku staatust,

6. territoriaalsed muudatused – ettepanekud selle kohta, millised maa-alad ning millises mahus peaks TRNC andma üle RoCle, et tagada Küprose territooriumi proportsionaalsem jaotus kogukondade suuruse alusel,
7. kinnisvara küsimus – millised on lahendusettepanekud 1974. aasta sündmuste käigus mahajäetud kinnisvara tagastamise probleemi osas?

1.2.1 Kõrgetasemelised kokkulepped (High-Level Agreements)

1977. ja 1979. aasta kõrgetasemelisi kokkuleppeid võib lugeda esimesteks suuremateks läbimurreteks kogukondadevahelistes suhetes. Türgiküprose kogukonna esindaja Rauf Denktashi ja RoC presidendi Makariose vahel sõlmitud 1977. aasta kõrgetasemeline kokkulepe sündis pärast mitut läbikukkunud, ÜRO egiidi all toimunud läbirääkimisringi (Kyle; 1997:22). Selles sätestati neli üldist põhimõtet konflikti lahendamiseks: 1) Küprosest saab sõltumatu, bikommunaalne föderatsioon; 2) territoriaalsete muudatuste tegemisel võetakse arvesse mõlema poole majanduslikku elujõulisust ning kommunaalseid maaomandusi, mitte ainult etniliste kogukondade proportsionaalset suurust; 3) lepe reguleerib ka niinimetatud „kolme vabadust“ (liikumisvabadus, vabadus valida elukohta, õigus kinnisvaraomandile), nende rakendamisel võetakse arvesse türgiküproslaste hirme kreekaküproslaste massilise põhjaosasse asumise suhtes, mis tulenevad nende väiksemast arvust ning kehvemast majanduslikust järjest; 4) föderaaltasand saab omama piisavalt võimu, tagamaks riigi ühtsus, kuid võttes samas arvesse selle bikommunaalset iseloomu (High Level Agreement, 1977; Kyle; 1997:22).

Lisaks asjaolule, et leppeni jõuti pärast mitut viljatut läbirääkimisringi, nähti selles läbimurret ka põhjusel, et mõlemad kogukonnad tegid teatavaid järeleandmisi. Makarios tunnustas bikommunaalse föderatsiooni ideed, taganedes senisest eesmärgist, milleks oli unitaarriigi loomine. Kreekaküproslased üldiselt nägid selles sammus RoC põhimõtete reetmist. Türgiküproslased tundsid samuti, et föderatsiooniga leppimine on vastutulek, nende ideaallahenduseks oli iseseisvuse ja rahvusvahelise kogukonna tunnustuse saavutamine (Richmond; 1999:52; Richmond; 1998:147).

Üldiste põhimõtete määratlemine ei viinud aga konkreetse lahenduseni. Keith Kyle näeb ebaõnnestumise taga peamiselt kahte põhjust. Esiteks suri Makarios mõni kuu pärast lepet, järgmine RoC president, Spyrous Kyprianou, ei toetanud Makariose järeleandmispoliitikat. Teise põhjendusena toob Kyle välja kreekaküproslaste seas iseäranis populaarse tõlgenduse, mille kohaselt oli Denktash see, kes ei soovinudki rahu saavutada, vaid püüdis algusest peale oma riigi rajamise poole (Kyle; 1997:22). Kuigi Frank Hoffmeister märgib, et 1977. aasta kokkuleppe näol on tegemist õiguslikult mittesiduva poliitilise dokumendiga (Hoffmeister; 2006:71), on selle kokkuleppe raamistikku kasutatud edasiste läbirääkimiste alusena (Richmond; 1998:147), iseäranis tulevase riigi ülesehituse küsimuses, ning see pälvis ka ÜRO heakskiidu.

1979. aasta mais jõudsid Denktash ning Kyprianou teise kõrgetasemelise leppeni. Tegemist ei olnud otseselt edasiminekuga, pigem oli see 1977. aasta leppe täienduseks ning osapoolte seisukohtade ja eesmärkide püsivuse kinnituseks (Richmond; 1998:154). Selle 10-punktilise leppega: 1) toetati läbirääkimiste jätkumist; 2) kinnitati 1977. aasta leppe põhimõtete austamist; 3) rõhutati vajadust austada kõikide Küprose elanike inimõigusi ja põhivabadusi; 4) rõhutati, et läbirääkimised puudutavad territoriaalseid ja konstitutsioonilisi küsimusi; 5) otsustati, et prioriteetse küsimusena arutatakse Türgi sõjaväe kontrolli all oleva Varosha linna¹ taasasustamist ÜRO kontrolli all, vastava kokkuleppeni jõudmisel jõustatakse see, ootamata ära lahendust teistes küsimustes; 6) nõustuti hoidumast vastastikkust vaenu õhutavatest aktidest, erilist rõhku lubati pöörata usaldust, head tahet ning suhete normaliseerumist edendavatele praktilistele tegevustele; 7) lubati arutada Küprose demilitariseerimist; 8) kinnitati, et tuleb garanteerida Küprose riigi iseseisvus, suveräänsus, territoriaalne terviklikkus ja mitteühinemispoliitika järgimine. Garantiid peavad välistama setsessiooni või ühinemise, kas tervikuna või osaliselt, mõne muu riigiga; 9) rõhutati, et läbirääkimised peavad toimuma järjepidevalt,

¹ Varosha linn on õigupoolest Famagusta linna üks osa, mis 1960. aastate lõpus-1970. aastate alguses oli rahvusvaheliselt populaarne turismipiirkond. Valdavalt kreekaküproslastega asustatud piirkond hüljati 1974. aasta Türgi invasiooni käigus, misjärel Türgi sõjavägi võttis Varosha oma kontrolli alla. Kuigi erinevate läbirääkimiste käigus on korduvalt arutatud ideed tagastada Varosha kreekaküproslastele kas leppe osana või isegi rahuleppe väliselt, niinimetatud usaldust kasvatava meetmena (*confidence building measure*), ei ole siiani lahenduseni jõutud. *De jure* kuulub Varosha ÜRO administratiivse kontrolli alla (vastavalt Julgeolekunõukogu resolutsioonidele 550/1984 ja 789/1992), kuid *de facto* on tegemist Türgi sõjaväe kontrolli all oleva kummituslinnaga (Kaymak *et al.*; 1998).

vältides viivitusi; 10) edasised läbirääkimised toimuvad Nikosias (The 10-Point Agreement; 1979).

Ka 1979. aasta kokkuleppe positiivne mõju ei kestnud kaua, järgnevad kogukondadevahelised kohtumised tühistati sama aasta juunis (Hoffmeister; 2006:63). Mõlemad kogukonnad tundsid pettumust: türgiküproslased eeldasid, et leppe järel tühistavad kreekaküproslased põhjaosale kehtestatud majandusliku boikoti, kreekaküproslased aga ootasid, et koheselt minnakse Varosha tagastamise küsimusega. Kumbki pool ei olnud samas valmis esimest sammu astuma. Täiendav vaidlus tekkis selle üle, mida õigupoolest tähendab bikommunaalne föderatsioon (Richmond; 1998:154). Siiski aitasid 1977. ja 1979. aasta lepped mõnevõrra raamistada läbirääkimisküsimusi, pannes aluse mitme teema edasisele käsitlemisele.

1.2.2 Ghali ideedekogum (Ghali Set of Ideas)

Uus ÜRO peasekretär Boutros Boutros-Ghali, kes võttis läbirääkimiste käigus oma eelkäijatest märksa jõulisema positsiooni, esitles oma nägemust Küprose konflikti võimaliku lahenduse osas 1992. aastal, lisaks toimus kahe kogukonna liidrite vahel rida lähenemiskõnelusi. Ghali ideedekogum koos võimalikke territoriaalseid muudatusi kujutava kaardiga pälvis ka ÜRO Julgeolekunõukogu toetuse, mis lisas ettepanekule autoriteeti (Hoffmeister; 2006:68; Kyle; 1997:27). See sarnases üldjoontes varasemate ettepanekutega, muutes neid detailsemaks ja täpsemaks, kuid esitleti ka mõningaid uusi ideid.

Ghali ideedekogumi alusel on Küpros jagamatu suveräänsusega sekulaarne föderaalriik, mis koosneb kahest poliitiliselt võrdsest osariigist. Kumbagi osariiki administreerib üks kogukond, mis otsustab ise osariigi valitsuskorralduse. Riigil on kahekojaline parlament, ülemkojas on kogukonnad esindatud võrdselt, alamkojas proportsioonis 70:30. Uuenduslik oli vastasseisude lahendamise ettepanek: kui kojad jäävad erinevatele seisukohtadele, hakkab konsensust otsima erikomitee. Eelarvet, kodakondsust, kaitseküsimusi, välispoliitikat, immigratsiooni, julgeolekut ja maksustamist puudutavates küsimustes võivad mõlemad kogukonnad nõuda, et otsus põhineks nii kreeka- kui türgiküprose saadikute toetusel. Ideedekogum jättis lahtiseks

presidendi ja asepresidendi valimise põhimõtted (kreekaküproslased eelistanuks universaalset hääletust, türgiküproslased seevastu roteerivat presidentuuri). See-eest täpsustati, et president ja välisminister tulevad erinevatest kogukondadest. Ministrikohad jaotatakse 70:30 proportsiooni alusel, ministrite otsused põhinevad enamushääletusel. Teatud küsimused nõuavad nii presidendi kui asepresidendi eelnevat nõusolekut, mõningates küsimustes on neil ka veto- või otsuse edasilükkamise õigus (Kyle; 1997:27-28; Hoffmeister; 2006:68-69; Tocci; 2004:67).

Ghali toetas küll üldise liikumisvabaduse kehtestamist, kuid leidis, et kinnisvara omandamise õigusele võiks seada teatud piiranguid. Saare demilitariseerimisele viidati küll kui positiivsele lõppeesmärgile, kuid konkreetne ettepanek nägi ette mitteküprose vägede järk-järgulise väljatõmbumise eelnevalt kokkulepitud tasemeni. Saarele jäävad võrdsete suurustega Kreeka ja Türki väekontingendid, mis paigutatakse osariikides vastavalt kreeka- või türgiküproslastest koosnevate föderaalväeüksuste kõrvale. Seda tegevust monitoorib ÜRO (Hoffmeister; 2006:68-69; Tocci; 2004:67).

Territoriaalsed muudatused puudutasid näiteks Morphou, Varosha ja hulga nende lähedal paiknevate külade tagastamist kreekaküproslastele. Küproslased, kelle kodu jääb nii-öelda valele poolele, saavad valida naasmise või kompensatsiooni vahel; naasmine saab toimuda pärast seda, kui senised elanikud on ümber paigutatud (Kyle; 1997:28).

Ghali rõhutas, et kuigi kaks kogukonda on poliitiliselt võrdsed, ei tähenda see automaatselt võrdset esindatust kõikides föderaalvalitsuse harudes, pigem viitab võrdsuse põhimõte mõlema kogukonna efektiivsele osalemisele kõikides võimuorganites ja otsustes. Samuti nõudis Ghali, et uus põhiseadus pandaks saare mõlemas osas rahvahääletusele; edasised põhiseaduslikud muudatused võisid jõustuda vaid mõlema kogukonna heakskiidul. Kuna RoC oli 1990. aastal esitanud terve Küprose nimel avalduse, astumaks Euroopa Ühendusse (hilisem Euroopa Liit, edaspidi EL) – lisades seeläbi konflikti veel ühe osapoole –, sätestati, et liitumiseks on samuti vajalik viia mõlemas kogukonnas läbi referendumid (Hoffmeister; 2006:67; Kyle; 1997:28).

RoC president Vassiliou toetas sisepoliitilisele kriitikale vaatamata Ghali plaani. Denktash oli märksa kriitilisem, rõhudes oma varasematele seisukohtadele, mille järgi pidanuks riigikorraldus enam sarnanema konföderatsioonile ning presidendiamet pidanuks roteerima. Samuti nõudis ta kogukondade võrdset esindatust Ministrite Nõukogus ja erandeid liikumisvabadusele ja kinnisvara omamise õigusele. Ka seisis

Denktash vastu Morphou tagastamise ideele, väites, et seeläbi loodaks lihtsalt 40 000 uut (türgiküprose) põgenikku (Kyle; 1997:29; Hoffmeister; 2006:69). Ghali astus järjekordse pretsedenditu sammu, kritiseerides avalikult üht konflikti osapoolt ehk Denktashi tema soovimatuse pärast koostööd teha; Julgeolekunõukogu võttis Ghali kriitika arvesse ning nõudis, et küproslased tegeleksid enne leppega edasi minekut rea usaldust kasvatavate meetmetega (Hoffmeister; 2006:69). Poliitikud ja kommentaatorid märgivad sageli just Ghali ideedekogumile viidates, et Küprose konflikti puhul oleks kõik vajalik lahenduseks justkui olemas, kuid ikka ja jälle jääb vajaka poliitilisest tahtest (Kyle; 1997:28).

1.2.3 Annani plaan (Annan Plan)

2001. aastal taaskäivitasid TRNC ja RoC liidrid ÜRO toetusel vahepeal soikunud kogukondadevahelised läbirääkimised. See viis niinimetatud Annani plaani koostamiseni, mille esimene versioon avalikustati novembris 2002 (Sözen; 2004:63). Tegemist oli seni detailseima ja laiaulatuslikuma rahuleppe kavaga, mida toetas suur osa rahvusvahelisest kogukonnast.

Annani plaani alusel pidi rahulepingu järgne Küpros olema juriidilises mõttes uus riik (niinimetatud *virgin birth* kontseptsioon), võimaldamaks osapooltel kõrvale jätta varasemad erimeelsused (Lordos; 2009:45). Plaan käis välja teatava hübriidi föderatsioonist ja konföderatsioonist: riik koosneb kahest poliitiliselt võrdsest osariigist; suhete formuleerimisel föderaalvalitsuse ja osariikide vahel kasutatakse eri valdkondades nii Šveitsi kui Belgia eeskujut. Nendes küsimustes, mis ei ole määratletud föderaaltasandi tegevusvaldkonda kuuluvatena, on osariikidel õigus langetada iseseisvaid otsuseid, samuti otsustavad nad ise oma sisemise korralduse üle, mis sätestatakse osariigi konstitutsiooniga (Sözen; 2004:66).

Võimu jagamine föderaaltasandil toimub keeruka süsteemi alusel, kõik otsused nõuavad mõlema kogukonna osalemist ja poolehoidu (Lordos; 2009:45). Oluliseks uuenduseks on kuueliikmeline presidentaalne nõukogu (*Presidential Council*), kus vähemalt kaks liiget on kummastki osariigist. President ja asepresident on erinevatest osariikidest ning nende ametiaeg kestab kümme kuud, kusjuures ühest osariigist ei või

tulla rohkem kui kaks järjestikkust presidenti. Nõukogu liikmed valitakse ühisnimekirja alusel absoluutse enamuse põhimõttel senatis ning see peab saama enamuse heakskiidu parlamendi alamkojas (*Chamber of Deputies*) (Annan Plan: Foundation Agreement; 2004:10). Nõukogu otsuste aluseks on konsensus või, selle puudumisel, lihthäälteenamus, kuigi poolt peab olema vähemalt üks esindaja mõlemast kogukonnast. Nõukogu liikmed on võrdse staatusega, igaüks juhib ühte osakonda; välisasju ning ELi asju koordineerivate osakondade juhid ei tohi olla samast kogukonnast (Sözen; 2004:66-67).

Föderaalne parlament koosneb kahest kojast: senatist ja alamkojast, mõlemal on 48 liiget. Senatis on kogukonnad esindatud võrdselt, alamkojas moodustatakse esindus proportsionaalselt kogukondade suhtarvu alusel. Mõlemad osariigid peavad siiski saama vähemalt 25% alamkoja kohtadest. Otsuste tegemisel on aluseks mõlema koja lihthäälteenamus, poolt peab olema vähemalt veerand kummagi kogukonna esindajatest (mõningates küsimustes on kvoodiks kaks viiendikku) (Annan Plan: Foundation Agreement; 2004:9-10).

Avaliku teenistuse ametikohad täidetakse samuti kogukondadevahelise proportsiooni alusel, kuid igal administratiivtasemel peab vähemalt üks kolmandik teenistujatest olema kummaski osariigist (Sözen; 2004; 67-68). Seega tagas Annani plaan siiski türgiküproslaste mõningase üleesindatuse, nagu oli olnud ka 1960. aastal.

Kogukondade julgeoleku tagamiseks Küpros demilitariseeritakse; kreeka- ja türgiküprose väed, sealhulgas reservüksused, saadetakse laiali ja relvitustatakse. Saarel keelustatakse paramilitaarne tegevus ning kõik relvad, välja arvatud litsentseeritud spordirelvad (Annan Plan: Foundation Agreement; 2004:11-12). Samas jääb kehtima garantiileping, nii Kreeka, Türgi kui Suurbritannia säilitavad õiguse sekkuda sõjaliselt saarel toimuvasse. Liitlaslepingu alusel võivad nii Kreeka kui Türgi paigutada 2011. aastani saarele kuni 6000 sõjaväelast, misjärel vähendatakse nende arvu järk-järgult, kuni see jõuab 950 Kreeka ja 650 Türgi sõdurini (Lordos; 2009:44). Enne Türgi liitumist ELiga ei korraldata mõlema osariigi, Kreeka ja Türgi nõusolekuta Küprose territooriumil rahvusvahelisi sõjalisi operatsioone (Sözen; 2004:68).

Rahulepingu jõustumisele järgneval päeval antakse Küprose kodakondsus 45 000 Türgi uusasunikele. Neil, kes on olnud saare püsielanikuks vähemalt viis aastat enne rahulepingu jõustumist, on õigus sellele järgneva nelja aasta jooksul samuti

kodakondsust taotlema. Hinnanguliselt tähendab see 60 000-75 000 uusasuniku saarele jäämist (Lordos; 2009:45).

Mõlemal osariigil saab olema selgelt defineeritud territoorium, mille vahel on konkreetne piir, Annani plaan sisaldas ka detailseid ettepanekuid piiri kulgemise osas (Annan Plan: Foundation Agreement; 2004). Põhja-Küprose territooriumi suuruseks jääb ligikaudu 28% saare pindalast (Lordos; 2009:44). Territoriaalsete muudatuste käigus vahetatavatel aladel tagastatakse kinnisvara endistele omanikele, senistele elanikele tagatakse samaväärne elukoht mõnes muus tema kogukonnale kuuluvas piirkonnas. Elanikud, kelle kodud jäävad teise kogukonna maa-alale, võivad omandada kuni kolmandiku oma kinnisvarast, kuid praegustel kasutajatel on eelisõigus kinnisvaraga seotud otsustes kui need kasutajad on kas ise põgenikud või on kõnealusesse kinnisvarasse märkimisväärselt investeerinud. 1963. ja 1974. aasta sündmuste tagajärjel kinnisvara kaotanud isikute nõuded lahendatakse rahvusvahelise õiguse põhimõtteid silmas pidades, austades üheaegselt nii kodust ilma jäänud kui neid praegu kasutavate elanike õigusi ning bitsonaalsuse põhimõtet. Ümberasunute nõudmistega hakkab tegelema sõltumatu, erapooletu komisjon (*Property Board*), milles on võrdselt esindajaid mõlemast osariigist ning mitteküproslastest liikmeid. Kogukondade vahel ei ole selles küsimuses seega otsest suhtlust (Sözen; 2004:68; Lordos; 2009:44-45).

Rahulepingu sõlmimise esialgseks tähtajaks seati detsember 2002, mil toimus ELi Kopenhaageni tippkohtumine, kus pidi otsustatama Küprose liitumine. Kuigi kokkulepeni ei jõutud, otsustas EL, et RoC liitub 1. mail 2004 kindlasti ELiga, rahulepingu mittejõustumise korral peatatakse ELi *aquis* kohaldamine saare põhjaosas. Ühe surve avaldamise mehhanismina otsustati, et liitumisläbirääkimiste alustamist Türgiga, juhul kui viimane täidab liitumiskriteeriumid, arutatakse kõige varem detsembris 2004 ehk pärast Küprose liitumist (Tocci; 2004).

Uueks rahulepinguni jõudmise tähtajaks seati 1. mai 2004. ELiga liitumise perspektiivi, sisepoliitilisi muutusi TRNCs (kus võimule olid saanud rahulepingu sõlmimist pooldavad jõud) ning Türgi-Kreeka suhete mõningast paranemist nähti kui positiivseid tegureid, mis üheskoos pidid tagama rahulepingu heakskiitmise. Sellegi poolest katkesid läbirääkimised 2003. aastal, taaskäivitudes alles veebruaris 2004. Viimane rahulepingu versioon, niinimetatud Annani plaan V, esitati osapooltele 31.

märtsil 2004. Referendum toimus 24. aprillil ning selle tulemus oli rahvusvahelise kogukonna jaoks ootamatu: kui türgiküproslased hääletasid plaani poolt (64,9% poolt), siis 75,38% kreekaküproslastest oli plaani vastu. Rahvusvaheline surve oli seni keskendunud TRNCle, kus endiselt presidendiametit pidav Denktash oli end avalikult plaani vastaseks kuulutanud, kuid avalik arvamus soosis rahulepingut ja ELiga liitumist. Pea täielikult jäeti tähelepanuta RoCs toimuv, kus avalikkus oli rahulepingu suhtes negatiivselt meelestatud. Seega muutus Küprose konflikti lahendamine veelgi komplitseeritumaks: *de jure* võeti Küpros tervikuna 1. mail 2004 ELi liikmeks, kuid saare põhjaosas on endiselt Türgi väed. Seeläbi muutus EL otseselt üheks konflikti osapooleks.

Nagu juba eelnevalt välja toodud, on Küprosel aastakümnete jooksul toimunud läbirääkimiste käigus jõutud olukorrani, kus kõik lahenduse elemendid oleksid justkui olemas, kuid kokkuleppeni siiski jõutud ei ole. Eri kümnendite lootustandvamate ettepanekute sise võrreldes on näha, et läbirääkimised kulgevad küllaltki kitsas raamistikus, samu põhimõtteid kasutades. Juba 1977. aastal nimetasid kogukonnad mõlemale poolele väidetavalt vastuvõetava lahenduse alused, kuid kokkulepe puudub konkreetsete tõlgenduste ja detailide osas. Ka Oliver Richmond leiab, et mõlema osapoole läbirääkimispositsioonid kujunesid põhiosas välja juba külma sõja kõrgajal ning võivad vajada ülevaatamist (Richmond; 1999:57). Kaymak, Lordos ja Tocci viitavad Annani plaani läbikukkumise põhjuseid analüüsides kreekaküproslaste seas levinud seisukohale, et „kurat peidab end detailides“: kuigi kahetsoonilise, bikommunaalse föderatsiooni lahendus on pealtnäha kõigile vastuvõetav, siis konkreetsetl Annani plaanis välja pakutud tõlgendus neile siiski ei sobinud (Kaymak *et al.*; 2008:32). See kirjeldus näib võrdselt sobivat kõikidele senistele ja ka edasistele läbirääkimistele ning on oht, et tõsise poliitilise tahte puudumise korral ei jõutagi kõikidele osapooltele üheaegselt vastuvõetava kokkuleppeni.

1.3 Konflikti lahendamatus põhjuste analüüs

Küprose konflikti puhkemise ja lahendamatus taga võib näha mitmeid erinevaid asjaolusid. Käesoleva töö alguses sai välja toodud Küprose saare geograafiline

paiknemine ristteedel, asjaolu, mis muudab selle paiknemise maailma kultuurilisel kaardil mõnevõrra ambivalentseks. Samavõrd ebamäärane on Küprose konflikti olemus.

Konflikti ennast võib samuti käsitleda ristteedel paiknevana, ja seda enam kui ühes mõttes: ühe pikaajalisima juhitamatu konfliktina rahvusvahelises poliitikas seob Küprose probleem ühte terve hulga toimijaid ja faktoreid nii kohalikul, regionaalsel, Euroopa kui rahvusvahelisel tasandil; läbirääkimised saareriigile sobiva riigivormi leidmiseks muutsid Küprose teoreetilistes ja kontseptuaalsetes debattides erinevate valitsemisvormide pooldajate võitlustandriks; ÜRO rahutagamisjõudude jätkuv saarel viibimine ja vahendamiskatsete rohkus osutab (negatiivse) rahu tagamise hinnale, milleks on konflikti pikenemine; ELi suutmatust panustada konflikti transformatsiooni seab kahtluse alla uskumuse Euroopa integratsiooni ja rahu vahelisest seosest (Tocci, Diez; 2009:1-2).

See konflikt näib ka toetavat Huntingtoni tsivilisatsioonide kokkupõrke teooriat, mille kohaselt kristluse ja islamiusu vahelisel „murrangujoonel“ paiknemisega kaasnevadki pikaajalised ja – juhul kui neid ei suudeta vaos hoida – verised konfliktid (Huntington; 1996).

Juba varajases staadiumis oli Küprose konflikt väljakutseks rahvusvaheliste suhete teooriatele, sest ei allunud traditsioonilistele lähenemistele konfliktihalduse, läbirääkimiste ja rahutegemise vallas (Michael; 2007:588). Maria Hadjipavlou leiab, et Küprose konflikti analüüsides võib leida jälgi kõikidest juhitamatule konfliktile viitavatest aspektidest: suur hulk osalisi, konflikti suur mõju igapäevases sotsiaalses ja poliitilises elus, eksistentsiaalsete hirmude tajumine, lootuse kadumine konstruktiivse lahenduseni jõudmise võimaluse suhtes, etniline ohvrimeelsus ja ohvrimeelsete narratiivide esinemine, läbiarutamata ajaloolised traumad, majanduslik asümmeetria, ressursside ebaühtlane jaotus ja strukturealne ebavõrdsus. Samavõrra osundatakse välistele asjaoludele, näiteks (post)koloniaalsele poliitikale, välistele sekkumistele, külma sõja poliitikate mõjule või regionaalsetele huvidele (Hadjipavlou; 2007:350-351).

Järgnevalt kirjeldan täpsemalt mõningaid olulisemaid põhjuseid, miks Küprose konflikt tänaseni lahenduseta on, tuues võimalusel välja ettepanekud nende probleemide ületamiseks. Tegemist ei ole lõpliku nimekirjaga ning tuleb tõdeda, et mitmed põhjused on omavahel seotud, mis omakorda võimendab nende tegurite koosmõju.

1.3.1 Konflikti olemuse mõistmine ja osaliste määratlemine

Küprose konflikti olemust on raske defineerida. Sõltuvalt vaatenurgast, uurimisalusest ajavahemikust ja analüüsis tasemest võib seda käsitleda kui rahvusvahelist konflikti, rahvusvahelistunud relvastatud konflikti, külmunud konflikti, kodusõda, etnilist konflikti, siseriiklikku või kogukondadevahelist konflikti. Samavõrd keeruline on määratleda konflikti osalisi: otseselt on konfliktiga seotud kreeka- ja türgiküprose kogukonnad, kõrgemal tasandil lisanduvad emamaad Kreeka ja Türgi, samuti endine koloniaalvõim Suurbritannia. Teised riigid, näiteks USA, on kaudsemad osalised ning sekkunud siis, kui konflikt ähvardab otseselt nende huvisid ja rahvusvahelist poliitikat. Rahvusvaheliste organisatsioonide tasandil on konflikti osaliseks Euroopa Liit, Türgi ja Kreeka kaudu on seotud ka NATO. Ka ÜRO pikaajalist seotust arvestades võib väita, et see organisatsioon on muutunud omamoodi konflikti osaliseks. Konflikti lahendamise seisukohast on need tähelepanekud olulised, sest tundmata probleemi olemust ja selle algpõhjuseid ning konflikti osapooli, nende rolle ja mõjusid, muutub keerulisemaks ka sobivate meetodite valimine lahenduse leidmiseks. Käesolevas töös lähtun tõlgendusest, et tegemist on eeskätt siseriikliku konfliktiga, millel on siiski ka rahvusvaheline mõõde.

2008. aastal taaskäivitatud läbirääkimisi on kirjeldatud kui „*Cypriot owned and Cypriot led*“ (Özersay; 2012:406), ehk peamine sisend konflikti lahendamiseks peaks tulema küproslastelt endilt. Väliste jõudude roll selles rahuprotsessis on eeskätt toetav: nende ülesanne on pakkuda kogukondadele stiimuleid läbirääkimiste jätkamiseks ning suurendada kogukondadevahelist usaldust. Rahukõneluste taaskäivitamisel kinnitasid mõlema poole liidrid, et lepe pannakse mõlemal poolel ka samaaegselt referendumile (Kaymak *et al.*; 2008:1-2). See tähendab, et Küprose poliitikutel tuleb läbivalt silmas pidada kohalike huve ja soove laiemalt ning kanda vastutust selle eest, et küproslased leppe heaks kiidaksid. Tegemist on esimese korraga, kus rõhutatakse RoC ja TRNC agentsust, vastandina senisele rõhuasetusele, kus läbirääkimisi vedas ÜRO. Käimasolevas protsessis peaks viimase roll olema minimaalne ning välistatakse ÜRO arbitratsioon, rahuprotsessi iga samm peab tulenema osapoolte endi tahtest (Özersay; 2012:410). Selle käsitluse alusel on tegemist kogukondadevahelise konfliktiga.

Maria Hadjipavlou märgib, et ametlikud seisukohad Küprose konflikti kohta defineerivad seda sageli kas kui välistest teguritest tulenevat või siis, vastupidi, kui

„ebakõla“ enamus- ja vähemusrahvuse vahel. Tema poolt 2000. aastate alguses saare mõlemas osas läbi viidud uurimus paljastas, et küproslased ise ei ole üldiselt valmis tunnistama ühise vastutuse kandmist ajalooliste sündmuste eest. Saare elanike seas on levinud ohvrimeelsed narratiivid, mille kohaselt on põhivastutus konflikti puhkemise eest kas välistel jõududel (sealhulgas nii Briti koloniaalvõimul, Kreeka õigeusu kirikul kui Türgil) või siis teisel kogukonnal. Siiski näitas uurimus ka järjest paremini informeeritud kodanikuühiskonna esilekerkimise nii RoCs kui TRNCs, mis on kriitiline nii *status quo* kui oma kogukonna senise rolli suhtes (Hadjipavlou; 2007:362-363).

Samas toetavad akadeemikudki kohati nägemust laiemast vastutusest, näiteks leidis Peter Loizos, et kuigi küproslased ise ei ole täiesti süüta, on konflikti puhkemises selge roll välistel sekkujatel, kes mõjutasid kogukondadevaheliste suhete transformeerumist (Herzfeld; 2006:39). Sellega sobitub kreekaküproslaste hulgas küllaltki levinud vaade, mille kohaselt ei ole konflikt mitte nende ja türgiküproslaste, vaid kreekaküproslaste ja Türgi vahel. Türgiküproslased pannakse antud tõlgenduses kannataja rolli, kes on oma tahte vastaselt türklaste poolt okupeeritud (Spyrou; 2006:129). Seda seisukohta toetab Türgi suur roll TRNC igapäevaelu korraldamisel: saarel on Türgi sõjavägi ja hulgaliselt Türgist pärit uusasunikke, suure osa riigieelarve tuludest moodustab Türgi toetus ning ka TRNC majandus toimib vaid tänu Türgile. 1990. aastate lõpul, kui EL otsustas alustada liitumiskõnelusi RoC-ga, vastasid TRNC ja Türgi assotsiatsioonilepingu sõlmimisega, sidudes TRNC majanduslikult ja sõjaliselt veelgi tugevamalt Türgiga (Fisher; 2001:311). Ka rahvusvahelise kogukonna, ja eeskätt Türgi liitumise küsimust vaagiva ELi jaoks, on Türgi sageli olnud sobivaks „patuoinaks“, keda konflikti lahendamatuses süüdistada. Seda näitab kas või Türgi enda liitumisläbirääkimiste teema sidumine edusammudega Küprose konflikti lahendamisel. Harva viidatakse, et ajalooliselt on konflikti puhkemises sama suurt, kui mitte suurematki rolli mänginud Kreeka. Sellise tõlgenduse kohaselt on lahendus võimalik, kui toimuvad muutused Türgi poliitikas (Verney; 2009:134).

Kreekat ja Türgit võib Küprose konfliktis käsitleda väliste patroonidena. Sean J. Byrne'i definitsiooni kohaselt on need regionaalse mõjuvõimuga riigid, millel on konflikti osapoolega ajaloolised, kultuurilised, majanduslikud ja poliitilised sidemed (Byrne; 2006:152), nende mõjust võib sõltuda etnilise konflikti intensiivistumine või leevendumine. Küprose puhul on väliste patroonide omavahelised halvad suhted ning

otsene sekkumine olnud konflikti pikendavaks asjaoluks, muuhulgas ka seetõttu, et kumbki otsestest osapooltest ei ole olnud võimeline saavutama oma eesmärgi unilateraalselt. Kreeka ja Türgi seotuse tõttu tekib omakorda kahekordse vähemuse probleem: kui Küprose saarel on türgiküproslased kreekaküproslastega võrreldes vähemuses, siis Türgi suurus ja sõjaline jõud vis-à-vis Kreeka tasakaalustab selle vähemussuhte (Tocci; 2004:54-55, Kaymak *et al.*; 2008:5). Konfliktid, mille puhul esineb kahekordse vähemuse probleem, ei ole lahendamatud, kuigi rahvusvahelised kogemused ei anna alust suureks optimismiks. Tuntumatest sellistest konfliktidest laheneb Sri Lanka konflikt ühe osapoolte sõjalise võiduga, Iisraeli-Palestiina konflikt on sarnases patiseisus nagu Küprose konflikt ja ainult Põhja-Iirimaa konflikti näitel võib väita, et piisava tahtmise korral on osapooltel võimalik jõuda enam-vähem rahumeelse ja püsiva kokkuleppeni.

Nagu eelnevalt välja toodud, nähakse uues rahuprotsessis Küprose konflikti eeskätt kogukondadevahelise probleemina, mis tähendab, et nii Kreeka kui Türgi peaksid praegustel läbirääkimistel teisejärguliseks jääma ning aktsepteerima RoC ja TRNC otsuseid. Reaalsuses tähendab see ilmselt siiski, et isegi kui küproslased on kokkuleppeni jõudnud, järgneb sellele kas paralleelselt või vahetult pärast seda läbirääkimiste teine ring leppe rahvusvaheliste aspektide (mis sisaldavad muuhulgas ELi liikmelisust, majanduslikke küsimusi, Türgi sõjaväe paiknemist saarel kui ka garantiide küsimust) arutamiseks. Samas tuleb ka mainida, et ohvrimeelsete narratiivide rakendamine ning väliste faktorite rolli rõhutamine on nii kreeka- kui türgiküprose poliitikutele pakkunud varasemalt piisavalt võimalusi läbirääkimiste edenematusel korral vastutus eneselt kõrvale juhtida. Paraku tekitab selline poliitiline kultuur küsimusi, kui tõsiselt suudavad RoC ja TRNC esindajad võtta neile praeguste läbirääkimiste käigus pandud juhtivat rolli ning mil määral on nad valmis läbirääkimiste edenemise eest reaalselt vastutust kandma.

1.3.2 Lootuse puudumine lahenduseni jõudmise võimalikkuse osas

Osapoolte võimetus ühepoolset *status quo* muuta on üldjoontes läbirääkimisi kui selliseid soodustavaks asjaoluks. Teisalt on väliste patroonide toetus ning negatiivse

rahu püsimine kogukondade füüsilise eraldatuse kaudu võimaldanud nii kreeka- kui türkiküproslastel vältida tõelise „valuliku patiseisu“ tekkimist, mistõttu on puudunud tõsine vajadus kompromissideks ning positiivse rahu saavutamiseks vajalike struktuuriliste muutuste tegemiseks (Tocci; 2004:6,15), see omakorda on võimaldanud osapooltel korduvalt läbirääkimislaua tagant lahkuda.

Lootuse puudumine lahenduse võimalikkuse osas – või ka soovimatus lahenduse leidmiseks – avaldub kahel tasandil, ühelt poolt läbirääkimistes otseselt osaleva eliidi/poliitikute tasandil, teisalt kreeka- ja türkiküprose üldsuse suhtumises. Eri allikad (vaata nt Kyle; 1997; Richmond; 1998; Michael; 2011; Mirbagheri; 1998; Hadjipavlou; 2007; Özersay; 2012) osundavad varasemaid läbirääkimisi kirjeldades korduvalt, et kord puudub ühe, kord teise, kord mõlema kogukonna liidril reaalne tahe leppeni jõuda. Läbirääkimistes osaletakse kriitika vältimiseks, otsides samas ettekäändeid leppe mittesõlmimiseks, järeleandmiste vältimiseks ning oma positsiooni tugevdamiseks. Vastavat kriitikat on esinenud RoC ja TRNC siseselt, aga ka kogukondadevaheliselt: nii sisepoliitilises võitluses kui oma läbirääkimispositsioonide tugevdamise püüdlustes (süüdistades teist poolt läbirääkimiste saboteerimises, loodetakse suurendada enda rahvusvahelist toetust) on tegemist küllaltki lihtsasti rakendatava kriitika allikaga.

Eliidi/poliitikute suhtumine peegeldab tavakodanike oma. Küproslaste seas läbi viidud arvamusküsitlused heidavad valgust kohalike paradoksaalsele suhtumisele: ühelt poolt soovib enamus, et läbirääkimiste käigus jõutaks kõikehõlmava lahenduseni (68% kreeka-, 65% türkiküproslastest, kes osalesid Cyprus 2015 küsitlustes), teisalt on samas suurusjärgus nende hulk, kes ei usu läbirääkimiste tegelikku õnnestumisesse (65% kreeka-, 69% türkiküproslastest) (Sözen; 2012:114). Need näitajad on murettekitavad, sest usu puudumine lahenduse leidmise võimalikkusesse võib viia apaatsuseni läbirääkimiste suhtes üldiselt, neid nähakse juba ette läbikukkumisena. Selline suhtumine süvendab olukorraga leppimist, muutes raskemaks toetuse leidmise ükskõik millisele liidrite pakutavale lahendusele.

Läbirääkimisväsimus on lisaks kohalikele haaramas ka rahvusvahelist kogukonda. Enam kui neljakümne aasta jooksul on ammendatud pea kõik kanalid ja variandid lahenduse leidmiseks, vähetähtis ei ole ka ÜRO rahuvalvajate saarel hoidmise ning läbirääkimiste organiseerimisega kaasnevate kulude akumulimine (Özersay; 2012). Olukorda raskendab asjaolu, et kummagi kogukonna juhid ei ole avalikkuse kaasamisel

eriti edukad olnud: läbirääkimiste detaile varjatakse üldsuse eest, kartuses, et avalik arvamus kaldub (iseäranis kompromisside arutamise korral) läbirääkijate seisukohtade vastu – see omakorda võib mõjutada nende sisepoliitilist positsiooni või hakata läbirääkimisvõimalusi piirama (SeeD; 2013).

Seniste läbirääkimiste eliidikesksus on pälvinud teravat kriitikat; Annani plaani läbikukkumise ühe põhjusena nimetatakse just seda, et kohalikud poliitikud ei suutnud tekitada kohalikes tunnet, et plaan on „nende oma“, toetades kohati ka avalikult nägemust, mille järgi lepe oli väljaspoolt peale surutud. Laouris *et al.* nimetavad kohalike elanike mittekaasamist rahuprotsessi suisa ebaeetiliseks (Laouris *et al.*; 2008:342). Hadjipavlou viitab, et kuigi nii RoC kui TRNC juhtkonnad kinnitavad, et nad soovivad lahendust, ei ole nad oma kogukondades teinud sisulist tööd lahenduskultuuri edendamiseks (Hadjipavlou; 2007:363).

Avalikkuse kaasamise tagamiseks pakub Alexandros Lordos välja avaliku arvamuse küsitluste kasutamise idee. See on üheks võimalikuks variandiks rahuleppe ettepanekute kujundamisel, mis on eriti oluline just Küprose-taoliste juhtumite puhul, kus rahuleping pannakse referendumile. Annani plaani koostamise ajal laideti avaliku arvamuse küsitluste kasutamise idee maha, märgib Lordos (Lordos; 2009:41). Tegemist on samas tehniliselt üsna lihtsa avalikkuse kaasamise variandiga, mis pealegi annab võimaluse testida erinevaid stsenaariume enne, kui neid kõnelustel reaalselt arutama hakatakse.

Neophytos Loizides käib välja mõnevõrra keerukama mandaadireferendumi idee: erinevalt rahulepingu järgsest, nii-öelda heakskiitvast referendumist, esitleb kogukonna liider mandaadireferendumi puhul rahuleppe üldisi põhimõtteid või esialgset raamistikku enne rahuleppeni jõudmist, püüdes seeläbi tagada avalikkuse varajast toetust, saada esmast tagasisidet ning kinnitada oma pühendumust läbirääkimistele (Loizides; 2014:237).

Kõik need ideed on olulised käesoleva rahuprotsessi seisukohalt, mis, nagu eelnevalt kirjutatud, paneb põhivastutuse küproslastele endile. Kuna RoC ja TRNC liidrid on kinnitanud, et tulevane rahuleppe pannakse rahvahääletusele, on oluline vältida eelnevaid, Annani plaaniga tehtud vigu ning leida sobivad viisid kodanikuühiskonna ja avaliku arvamuse kaasamiseks rahulepingu kujundamisel. Samas on *Center for Sustainable Peace and Democratic Development* (SeeD) oma 2013. aasta raportis olukorda analüüsides leidnud, et tõsiseltvõetavat kaasamiskultuuri ei ole 2008. aastast

suudetud luua (SeeD; 2013). Teisalt leiab Sözen, et rahuleppeni jõudmiseks on hoopiski vajalik, et liidrid võtaksid selge juhtrolli ning vastutuse ning *juhiksid* oma kogukondi, mitte ei püüaks igal juhul järgida avalikku arvamust. See ei tähenda, et ei tuleks kaasata nii kodu- kui välismaiseid eksperte, kuid Sözeni hinnangul on piisavalt näiteid, kus avalik arvamus järgib liidrite julgeid poliitilisi samme (Sözen; 2014, *ilmumisel*²). ÜRO peasekretäri 2012. aasta raport peegeldab mõnevõrra seda seisukohta: kuigi peasekretär Ban Ki-moon rõhutab, et kodanikuühiskonnal on oluline roll liidrite survestamisel ning rahuleppe kujundamisel, on käesolevas rahuprotessis just kogukondlike liidrite ülesandeks jõuda läbirääkimiste käigus kokkuleppele (UN SG S/2012/149; 2012).

1.3.3 Usalduse puudumine

Üheks olulisimaks põhjuseks nii Küprose konflikti puhkemise kui lahendamatus taga on usaldamatus: küproslased ei usu, et rahuleppe korral on teine pool valmis sellest kinni pidama (Sözen; 2012:120). RoC ja TRNC eliidi tasemel ohustab usalduse puudumine aga ükskõik millise konsotsiaalse või föderaalse struktuuri toimimist, sest need lahendused põhinevad koostööl (Hadjipavlou; 2007:355). Usaldamatusetunnet süvendab asjaolu, et kogukonnad on aastakümneid olnud teineteisest eraldatud, millega kaasneb teise poole „demoniseerimine“, lisaks tunnetatakse teise kogukonna poolt eksistentsiaalset ohtu (Hadjipavlou; 2005:350; Diez; 2002:142). Kokkupuudete vähesuse tõttu on mõlemas kogukonnas tekkinud vastasest abstraheeritud, üldistatud pilt, teist poolt nähakse homogeense grupina, mis vastutab *in corpore* mineviku ebaõigluste ja kuritegude eest ning on kindlasti sõjakalt meelestatud (Papadakis; 2006:68). Selline arusaam on selgelt lihtsustav, eiratakse asjaolu, et konfliktid eksisteerivad ka kogukondade sees. Üheks parimaks näiteks on türgiküproslaste ja Türgi uusasunike vahelised pinged TRNCs (Navaro-Yashin; 2006:84).

Usaldamatus ei mõjuta ainult küproslaste vahelisi suhteid, vaid ka suhtlust väliste toimijate ning vahendajatega, eri aegadel on mõlemad osapooled väljendanud pettumust mõne välise toimija tegevuse suhtes. Näiteks pettusid kreekaküproslased 1974. aasta sündmuste järel läänes ja eeskätt just USAs nende võrdlemisi leige suhtumise tõttu

² Kasutatud autori loal.

Türgi invasiooni (Mirbagheri; 1998:95). Türgiküproslased on skeptilised ELi rolli suhtes, mida ei suudeta näha neutraalsena (Kaymak, Vural; 2009:87). Seda põhjusel, et nii Kreeka kui RoC on kasutanud ELi majanduslike sanktsioonide kehtestamiseks TRNC vastu; 1994. aastal Euroopa Kohtu poolt kehtestatud kaubandusembargo tühistamise võimalust hakati ELis tõsisemalt arutama alles 2002. aastal (Verney; 2009:140). Umbusku tekitasid ka vastuolud ELi sõnade ja tegude vahel: kuigi EL rõhutas pidevalt, et rahuleppeni tuleb jõuda enne Küprose liitumist ning survestas eeskätt just türgiküprose kogukonda järeleandmisi tegema, astuti 1990. aastatel mitmeid samme, millega läbirääkimiste ja liitumisprotsessid teineteisest eraldati. Nendest olulisim oli 1999. aasta Helsinki nõukogu otsus, mille kohaselt lahenduseni mitte jõudmine ei ole takistuseks RoC liitumisel (Tocci; 2004:72-73,78). Seeläbi tugevnes RoC positsioon ning vähenes viimase huvi kompromissini jõudmise vastu.

Rahvusvahelised toimijad ning ka akadeemikud eeldasid, et Küprose liitumisprotsess on katalüütilise efektiga, lähendades kogukondi ning olles abiks püsiva lahenduse leidmisel (Diez; 2002:139), tegelikkuses juhtus vastupidine: oma tegevusega võõrandas EL TRNC juhtkonda, jahenesid ka ELi suhted Türgiga, mis tõi omakorda kaasa TRNC ja Türgi vahelise integratsiooni süvenemise (Ulas Eralp, Beriker; 2005:183).

Ka mitmete ÜRO poolt juhitud läbirääkimiste katkemiste taga on ühe või teise kogukonna väide, et ettepanekud soosivad liigselt üht või teist osapoolt (vaata nt Kyle; 1997), kuigi taas kord on RoC saare *de jure* esindajana mõnevõrra soodsamas seisus. Kyle osundab teatavale paradoksile ÜRO tegevuses, mis seisneb vajaduses tegutseda korraga kahel erineval tasandil: substantiivsel tasandil, mille alla kuuluvad Julgeolekunõukogu ja Peaassamblee resolutsioonid, tunnustab ÜRO RoCd saare õigusjärgse ainuesindajana, seega esitatakse resolutsioonides sageli suuremaid nõudmisi just TRNCle ja Türgile. Teisel, protseduurilisel tasandil, on ÜRO peasekretäri ülesandeks aga kasutada kõiki võimalikke vahendeid läbirääkimiste vedamiseks – ülesanne, mis mõlema kogukonna koostöö tagamiseks eeldab erapooletust ja neutraalsust (Kyle; 1997:25).

Usaldamatuse probleemi lahendamiseks eeskätt kogukondadevaheliselt soovitatakse järjekindlalt erinevate usaldust kasvatavate meetmete (*confidence building measures*) rakendamist, mis näitaksid osapoolte head tahet ning oleksid samas

kogukondadevahelist dialoogi edendavad (vaata nt Kaymak *et al.*; 2008; Sözen; 2014, *ilmumisel*; Özersay; 2012; Richmond; 1999), kuid ka nende reaalne rakendamine on takerdunud osapoolte vastuseisu taha.

1.3.4 Lahenduste sobimatus

Kuna 1960. aasta konstitutsiooni alusel oli Küprose riik niinimetatud „funktsionaalne föderatsioon“ ning juba 1977. aasta kõrgetasemelistes lepetes kinnitasid kogukondade juhid, et ka konflikti lahendus saab põhinema bitsonaalsel, bikommunaalsel föderatsioonil, ongi erinevad lahendusettepanekud järgnevate aastakümnete jooksul võtnud aluseks just selle nägemuse. Kuna bikommunaalse ja bitsonaalse föderatsiooni loomist toetab ka ÜRO, nimetatakse seda vahetevahel ka „ÜRO baasiks“ (Özersay; 2012:407). On autoreid, kes rõhutavad, et bitsonaalne, bikommunaalne föderatsioon on ainus võimalikest lahendusvariantidest, mis omab mõlmas kogukonnas piisavalt toetust, saavutamaks referendum korral positiivse tulemuse; Cyprus2015 arvamusküsitluste alusel tõuseb see variant mõlemas kogukonnas esile teise valikuna (eelistatuimad variandid on unitaarriik kreekaküproslaste ning kahe riigi lahendus türgiküproslaste hulgas) ning on seega sobilikum kompromissvariant (Sözen; 2014, *ilmumisel*; Kaymak *et al.*; 2008:30-33).

Neile vastandub Özersay seisukohaga, et bitsonaalse ja bikommunaalse föderatsiooni variant on ennast läbirääkimiste käigus ammendanud. Niikaua kui rahuleppe aluseks on „ÜRO baas“, on osapooltele võrdlemisi selge, milline struktuur tekib ning paindlikkust on võrdlemisi vähe. Isegi kui mõningaid muudatusi kaalutakse, on need sageli teisejärgulised ning nendega ei kaasne märkimisväärsed muutusi. Samuti on osapooled vastastikku teadlikud sellest, mida teine pool üldjoontes soovib, mis on nende jaoks vastuvõetav ja mis mitte. Püüded oma seisukohtade toetuseks täiendavaid argumente leida on seega viljatud ja ei aita samuti kaasa oluliste muutuste tekkimisele, sest enamasti korratakse siiski lihtsalt aastakümnete jooksul juba välja kujunenud seisukohti. Özersay maalitud pilt läbirääkimistest on küllaltki tume, tema arvates on rahuprotsessiga mõtet jätkata alles siis, kui osapooled on tõsiselt valmis kaaluma alternatiivseid lahendusi (Özersay; 2012). Ka Keith Kyle väljendab teatavat

skeptitsismi föderaalset lahenduse suhtes, rõhutades, et föderatsioon ei ole lihtne valitsusvorm ning väikesel saarel, kus on „pool miljonit elanikku³, ainult kaks osariiki, vaidlustatud piirid ja ebaproportsionaalsete suurustega kogukonnad“ (Kyle; 1997:22) on selle rakendamine eriti keeruline.

Senised ettepanekud on sobimatuks tunnistatud ka osapoolte seas püsivate hoiakute tõttu, mille kohaselt ongi võimalused kompromissideks end ammendanud ning neid rahuldab vaid täielik „võit“. Projekti *Cyprus 2015 Initiative* läbirääkimiste kulgu analüüsivas 2011. aasta raportis märgitakse samuti, et Küprosel on tekkinud olukord, kus kohalikud soovivad lõpplahendusega oodata ja läbirääkimistega jätkata, lootuses, et seeläbi jõutakse täiusliku, kõigi heaolu tagava lahenduseni. Kiirema kokkuleppega kaasneb aga võimalus, et kõiki asjaolusid ei ole eelnevalt läbi mõeldud ning lahendus ei jää seetõttu püsima (Beyatli *et al.*; 2011:44).

Küproslased paistavad seega olevat jõudnud olukorda, kus on ära vahetatud vahendid ja eesmärgid: lõplikult kokkuleppelt oodatakse kõikide küsimuste detailset reguleerimist, et vältida edasisi probleeme, eirates, nagu Sözen on öelnud, „selget tõde, et lepe ise ei too rahu“ (Sözen; 2014, *ilmumisel*). Nii on läbirääkimistel seni lähtunud teemade sidumisest ehk seisukohast, et lahenduseks on vajalik kokkuleppe saavutamine kõikide aspektide osas korraga. Kõneluste edenemisel tekib aga pidevalt uusi vaidlusküsimusi, lisaks on hästi teada kahe osapoole erinevad, sageli konfliktised tõlgendused juba varem kokku lepitu detailide osas (Michael; 2007:589). Need asjaolud on aidanud kaasa läbirääkimiste venimisele, iseäranis ka seetõttu, et ettepanekute detailne lahtikirjutamine on seniste kogemuste kohaselt tekitanud hoopis suuremat vastuseisu kui viitamine üldistele printsiipidele. Yeşilada *et al.* viitavad agendipõhise analüüsi (*agent-based modelling*) tulemustele, mille kohaselt on teatud küsimustes võimalik vastuseisu vältida just siis, kui referendumile pandav ettepanek ei ole avalikkuse jaoks liiga detailselt esitatud, vaid hääletusele pannakse üldine põhimõte. Kui suudetakse vältida olukorda, kus poliitiline debatt keskendub mingi küsimuse detailide arutamisele, võib rahuleppe sõlmimine õnnestuda (Yeşilada *et al.*; 2008:23).

Küproslastele võiks seega kasuks tulla mõningane seisukohtade reformuleerimine: vaja oleks selget sõnumit, et lepe on vaid üks vahend rahu saavutamiseks ning kuigi see

³ Pool miljonit elanikku viitab 1960. aasta rahvaloendusele, praeguseks on Küprose rahvaarv hinnanguliselt veidi üle miljoni.

peab sätestama põhitingimused, peab lepe ise olema teisalt ka piisavalt paindlik, et seda elluviimisel vastavalt reaalsele oludele mõnevõrra kohandada. Rahuleppe püsimiseks on aga vaja kõikide küproslaste, nii poliitikute kui tavakodanike, seas propageerida vastutustunnet rahulepingu üldiste põhimõtete vastu ja teise kogukonna austamist.

2. Teoreetiline taust

2.1 Mänguteoreetilised mudelid konfliktide lahendamisel

Konfliktide lahendamine (*Conflict Resolution*) on küllaltki uus, alles 1950.-1960. aastatel iseseisvana välja kujunenud, kuid laialdane ja kiiresti arenev uurimisväli, mis hõlmab nii konfliktide olemuse ja nende kontrolli alla saamise võimaluste teoreetilist uurimist kui ka praktiliste lahenduste otsimist (Bercovitch et al.; 2009:1; Rambotsham et al.; 2011:4). Praktilise poole pealt võib konfliktide lahendamist kirjeldada kui rea formaalsete või informaalsete tegevuste kogumit, mida konflikti osapooled või kolmandad osapooled kasutavad eesmärgiga vähendada konflikti intensiivsust, jõuda kokkuleppele konflikti põhjuste ja võimalike lahenduste osas (Bercovitch, Jackson; 2009:1). Konfliktide lahendamine võib puudutada konflikte selle sõna kõige laiemas, vastastikkuses huvide põrkumise tähenduses (Rambotsham et al.; 2011:9), kuid võib keskenduda ka väga kitsale valdkonnale, näiteks nagu käesolevas töös käsitletavat rahvusvahelised konfliktid.

Jacob Bercovitch ja Richard Jackson märgivad, et viimased aastakümned on kaasa toonud rahvusvahelise konflikti definitsiooni muutumise. Tänapäeval võib selles kontekstis rääkida lisaks klassikalistele riikidevahelistele konfliktidele ka riigisisestest konfliktidest, sest viimased võivad destabiliseerida terveid regioone, seada ohtu universaalseid norme või näiteks läbi diasporaade tegevuse tuua kauge konflikti kolmanda riigi poliitikasse (Bercovitch, Jackson; 2009:4). Rahvusvaheline dimensioon lisandub pea igale konfliktile ka seetõttu, et sageli sekkuvad konflikti lahendamise katsetesse ka mitmed rahvusvahelised organisatsioonid.

Konfliktide, sealhulgas rahvusvaheliste konfliktide, lahendamiseks või haldamiseks on mitmeid eri võimalusi. Konflikt võib lõppeda ühe poole täieliku võiduga või osapoolte vahelise kompromissiga. Kompromissi korral võivad osapooled selleni jõuda iseseisvalt või kolmandate osapoolte abiga. Traditsioonilised konfliktihalduse meetodid hõlmavad juriidilisi meetmeid, rahutagamist, vahendamist ja läbirääkimisi, kuigi rahvusvahelise kogukonna kasutuses on ka kaudsed mõjutusvahendid (näiteks kaubanduspiirangud ja finantsabi vähendamine). Lisaks on külma sõja järgselt hakatud

enam tähelepanu pöörama komplekssematele meetoditele nagu demokraatliku korra, inimõiguste ja õigusriikluse propageerimine, tõekomisjonide ja rahvusvaheliste tribunalide loomine, aga ka ennetav diplomaatia ja varase hoiatuse süsteemid (Ibid.;6,8).

Jaotusprobleemid ehk küsimus, kuidas jagada piiratud hulka hüvesid viisil, mille puhul lõppjaotus rahuldaks kõiki osapooli, on seejuures sageli konfliktide lahendamise puhul keskseks probleemiks, iseäranis võttes arvesse asjaolu, et iga konflikti puhul usub iga osapool, et just tema on ebaõigluse all kannatav ja seega „õiglust“ vääriv osaline (Rambotsham *et al.*; 2011:12). Steven Brams ja Alan Taylor märgivad, et õiglase jaotuse probleeme on kirjeldatud nii Piiblis kui näiteks Vana-Kreeka ühiskonnas ning iga kultuur on pidanud nende küsimustega tegelema, leidmaks enda jaoks sobivaimad praktilised lahendused (Brams; Taylor; 1996:231).

Samas on konfliktide lahendamine valdkond, kus teooria ja praktika käivad tihedalt käsikäes. Üks osa teoreetilistest lahendustest nii konfliktide puhul üldisemalt kui jaotusprobleemide osas kitsamalt tuleneb mänguteooriatest ehk mudelitest, mis kombineerivad matemaatikat, sotsioloogiat ja psühholoogiat ning mille abil püütakse ennustada, kuidas inimesed erinevates situatsioonides käituvad, eesmärgiga leida stabiilseid või tasakaalustatud lahendusi (Brams; 2007:xiv; Matz; 2000-2001:1366).

Termin *mäng* viitab teoreetilises kirjanduses igale sotsiaalsele olukorrale, mis hõlmab kahte või enam indiviidi, keda enamasti nimetatakse *mängijateks* (käesolevas töös kasutatakse ka terminit (konflikti) osapooled) (Myerson; 1997:2). Mängu põhielementideks ongi mängijad, erinevate valikutega kaasnevad tagajärjed, ning võimalikud strateegiad (Matz; 2000-2001:1366). Mängijate kohta kehtib üldiselt kaks eeldust: 1) mängijad on *ratsionaalsed*, see tähendab, et nad on otsuste langetamisel järjekindlad ning püüdleval lõpplahenduse poole, mis vastavalt nende poolt antud hinnangutele maksimeerivad nende oodatava kasu ning 2) nad on *intelligentsed*, see tähendab, et nad on teadlikud mängu eeldustest ja reeglitest (Myerson; 1997:2-4). Mänguteoreetilises situatsioonis osalevad indiviidid on seega teoreetikute seisukohast mängus osalemise ajal oma olukorrast/mängust teadlikud või, kasutades Platoni filosoofilist allegooriat, on väljunud koopast ning näevad reaalsust tervikuna.

Mänguteoreetilised mudelid on leidnud laialdast kasutamist näiteks majanduses, politoloogias, aga ka psühholoogias ja sotsioloogias. Rudolf Avenhaus märgib, et mänguteooria puudutab peamiselt deskriptiivseid ning normatiivsete mudeleid, mis on

loodud eesmärgiga kirjeldada konflikte üldises teoreetilises kontekstis, aidata neid paremini mõista, interpreteerida võimalikke lahendusi, aga ka nõustada mingi konkreetse konflikti lahendamisse kaasatuid. Sellisena on erinevad mänguteooriad Avenhausi hinnangul pälvinud üldise heakskiidu kui sobilikud meetodid kõikide konfliktide, sealhulgas rahvusvaheliste konfliktide, analüüsiks ja lahendamiseks (Avenhaus; 2009:86-87). Samas on ka skeptilisemaid autoreid. Howard Raiffa rõhutab näiteks, et mänguteoreetilised mudelid näitavad ainult, kuidas ülitargad, kõiketeavad inivididid *peaksid* võistluslikus olukorras käituma (Raiffa; 1982:2) ning pakub seega vähe abi sageli vaid osalise info alusel otsuseid langetavatele tavainimestele.

Steven Brams ja Alan Taylor leiavad, et kauplemisteooriad (*bargaining theories*) ehk mänguteoreetilised mudelid, kus kaks või enam mängijat peavad jõudma kokkuleppele mingi hüve jaotamise osas, on osutunud reaalse konfliktide lahendamisel rakendamatuteks, pannes samas süü asjaolule, et kauplemisteooriaid on hoitud lahus õiglase jaotuse protseduuridest (Brams, Taylor; 1996:66). Õiglase jaotuse protseduurid (*fair division procedures*) on üldmõiste nendele kauplemisprotokollidele, mille eesmärgiks on jõuda kõigi poolt aktsepteeritava lahenduseni (Schneider, Krämer; 2004:509). Nicolas Dupuis-Roy ja Frédéric Gosselin omakorda arvavad, et õiglase jaotuse protseduure on liiga vähe empiirilisel uuritud, hindamaks nende sobivust elulistes situatsioonides, kuid senised käitumuslikud uurimused lubavad arvata, et õiglase jaotuse algoritmide eeldus inimeste eelistuste muutumatuse kohta on vastuolus reaalses elus toimuva individuaalse kasu hinnangute kõikumistega ajas (Dupuis-Roy, Gosselin; 2009:2681). Ühes vähestest empiirilistest uurimustest leidsid Gerald Schneider ja Ulrike Sabrina Krämer kahe õiglase jaotuse protseduuriga – proportsionaalne Knaster ja kohandatud Knaster – eksperimenteerides, et keerukamad õiglase jaotuse protseduurid on lahendust soodustavad vaid juhul kui mängijatel ei ole võimalust pärast esialgse kokkuleppe saavutamist sellest taganeda. Kui kauplemisprotokoll, mida osalejad kasutavad, ei ole siduv, ei anna õiglase jaotuse protseduurid paremaid tulemusi kui traditsioonilisemad ja märksa lihtsakoelisemad „jaga ja vali“ protseduurid (Schneider, Krämer; 2004:507-508).

2.2 Mänguteoreetiliselt õiglase lahenduse kriteeriumid

Õiglus ja teised sellega seonduvad mõisted nagu näiteks *õiglane jaotus* ja *võrdsus* on küllaltki abstraktsed ja subjektiivsed, sõltudes tugevalt inimeste tajust ja mõjutades nende käitumist (Brams, Taylor; 1996:1). Nagu eelpool mainitud, on konflikti puhul osapoolte arvamused õiglasest lahendusest lahknevad, mänguteoreetilisest aspektist seostub õigluse saavutamine mängu „võitmisega“.

Sageli näevad mängijad võimalikke lahendeid konfliktile null-summa mänguna: üks pool võidab ja saavutab seeläbi õigluse, teine kaotab. Null-summa mängus osapoolte võidud ja kaotused võrdsustuvad ehk tekib vaikimisi eeldus, et mängijad hindavad läbirääkimisobjekti samaväärselt (Matz; 2000-2001:1369). Selline eeldus ei pruugi aga paika pidada, tegelikkuses võivad mängijad erinevaid hüvesid erinevalt hinnata. Seetõttu tuleks otsida meetodeid, mis võimaldavad arvesse võtta mängijate subjektiivseid hinnanguid läbirääkimisobjekti olulisuse kohta; siinkohal jäävad lihtsamad „jaga ja vali“ protseduurid aga hätta.

Teine võimalik lahendus on kompromiss ehk osapooled saavutavad olukorra, kus ükski mängija ei suuda küll oma oodatavat kasu maksimeerida, kuid selline jaotus on kõikidele aktsepteeritav. Samas märgivad Rambotsham *et al.*, et kõige sagedamini toob reaalne lahend kaasa mõlema poole kaotuse, mis tuleneb peamiselt kuhjuvatest kuludest olukorras, kus ükski osapool ei suuda ühepoolsest lahendist läbi suruda või jõuda kõik osapooli rahuldava kompromissini (Rambotsham *et al.*; 2011:18). Sellises olukorras, mis on eriti sagedane lahendamata konfliktide puhul, tekib mängija jaoks vastuolu omahuvi vahel tunnetustasandil õiglaseks peetava lahendi saavutamise mõttes ja omahuvi vahel kahjude minimeerimise mõttes.

Bercovitch ja Jackson juhivad tähelepanu, et näiteks etniliste ja identiteedikonfliktide puhul on tunnetustasand väga oluline: kuna ühe osapoole identiteedi tunnustamine ei toimu enamasti teise osapoole identiteedi arvelt ehk ühe osapoole „võit“ ei too kaasa teise osapoole „kaotust“, võiks selliseid konflikte pigem defineerida „positiivse-summa“ (*positive-sum*) konfliktidena, kus ühegi osapoole võit ei tule teis(t)e osapool(t)e arvelt eeldusel, et osapooled saavad üle kriitilistest psühholoogilistest barjääridest (Bercovitch, Jackson; 2009:5). Ometi on just identiteedidimensiooniga konfliktid kõige sagedamini kujunenud niinimetatud

lahendamatuteks või juhitamatuteks konfliktideks, sest selliste konfliktide juured peituvad sügaval inimeste vajadustes ja väärtustes, mis üheskoos moodustavad inimeste sotsiaalse identiteedi (Fisher; 2001:307). Selles võtmes võib „õiglane“ lahend olla vähemalt ühe osapoolle jaoks seotud traditsioonide ja väljakujunenud olukorra säilitamisega, ebaõigluse tunnet toidab aga hirm muutuste ja uue tasakaalupunkti leidmise ees, samas kui vastaspoolle jaoks on olukord vastupidine. Antud olukorras tõlgendavad mõlemad pooled „positiivse-summa“ konflikti „null-summa“ mänguna.

Brams ja Taylor üritavad teoreetilises plaanis sellele probleemile lahendust leida, pakkudes välja konkreetse nägemuse sellest, mida lugeda konfliktiolukorras õiglaseks jaotuseks. Oma töödes pakuvad nad välja neli erinevat õiglase jaotuse kriteeriumi, Schneider ja Krämer omakorda lisavad viienda kriteeriumi, millele Bramsi ja Taylори töödes niivõrd palju tähelepanu ei pöörata (Schneider, Krämer; 2004:508-509). Mida enamatele kriteeriumitele lahendus vastab, seda õiglasem see on. Nende autorite poolt välja pakutud õiglase jaotuse kriteeriumid on järgnevad:

1. Proportsionaalsus (*proportionality*) – osapoolte rahulolu lõppjaotusega sõltub sellest, mil määral tulemus peegeldab iga mängija suhtelist olulisust. Kui osapooled on võrdsed, viitab proportsionaalsuse kriteerium isa mängija usule, et ta on saavutanud vähemalt poole, see tähendab 50%, koguväärtusest (Schneider, Krämer; 2004:508).
2. Kadedusvabadus (*envy-freeness*) – ükski osapool ei soovi vahetada oma osa mõne teise osa vastu, sest kõik mängijad usuvad, et nad said suurima või kõige väärtuslikuma osa, vastavalt omaenda eelistustele (Brams, Taylor; 1996:2). Seega lisavad Brams ja Taylor jaotusprotseduuridele subjektiivse hindamise aspekti, mis on nende arvates tähtsam objektiivsest võrdsusest (Matz; 2000-2001;1365). Kahe mängijaga olukordades on kadedusvaba lõpptulemus ka proportsionaalne (Schneider, Krämer; 2004:508). Kadedusvabadus on Bramsi ja Taylори teooria seisukohalt õiglase jaotuse keskseks omaduseks. Õiglus tuleneb siinkohal asjaolust, et ühelgi osapoolel ei ole alust teise osapoolle kadestamiseks, seega ei pea ükski neist tulemust enda seisukohalt ebaõiglaseks. Tegemist on küllaltki subjektiivse hinnanguga, mille puhul iga mängija peab eeskätt vastama küsimusele: kas sa oled oma osaga vähemalt sama rahul kui sa oleksid

vastaspoole osaga ning seega ei sooviks temaga enam vahetust teha (Brams, Taylor; 1996:1-2,71)?

3. Võrdsus (*equitability*) – mängijad saavutavad lõpplahenduse, mille puhul iga osapool usub, et tema osa on tema enda jaoks väärt sama palju kui teiste osaliste osad nende jaoks. Võrduse kontseptsioon sarnaneb seega kadedusvabadusele – mõlemad puudutavad mängija hinnangut, kas ta saavutas vähemalt sama hea tulemuse kui teised osapooled (*Ibid.*;71). Kui kadedusvabadus peegeldab peamiselt indiviidi enda hinnanguid, siis lahendi võrdsuse küsimus eeldab mängijatevahelist suhtlust kasulikkuste võrdlemiseks. Mängijate eesmärk on välja selgitada, kas nendele antud osa väärtus vastavalt mängija enda hinnangutele on võrdne vastase osa väärtusega vastase enda hinnangute alusel (Schneider, Krämer; 2004:509, Brams, Taylor; 1996:71). Schneider ja Krämer märgivad, et nii kadedusvabadus kui võrdsus on empiiriliste uuringute alusel osutunud inimestevahelistes otsustusprotsessides olulisteks kaalutlusteks (Schneider, Krämer; 2004:509).
4. Efektiivsus (*efficiency*) – efektiivsuse „mõõdikuks“ on lahenduse Pareto-optimaalsus. See tähendab, et iga teistsugune hüvede jaotus, mis on parem ühele osapoolele, on halvem teisele. Samas ei pruugi Pareto-optimaalne jaotus iseenesest olla proportsionaalne, kadedusvaba ega õiglane (Brams, Taylor; 1996:44), sest ka näiteks jaotuse korral, kus ühel mängijal on 90% ja teisel 10% jaotatavast hüvest, halvendaks iga ümberjaotus suuremat osa omava mängija heaolu. Seetõttu on oluline optimaalsuse nõude kombineerimine teiste õiglase jaotuse tingimustega.
5. Ausus (*truthfulness*) – Schneider ja Krämer märgivad, et kuigi Brams ja Taylor pööravad sellele kriteeriumile vähem tähelepanu, on õiglase jaotuse seisukohast siiski tegemist olulise aspektiga. Ausus tähendab eeskätt seda, et mängijad lähtuvad oma hinnangute andmisel enda tõestest eelistustest, aga ka seda, et mängija jääb oma eelistuste järjestusele kindlaks ka siis, kui tema valitud strateegia ei vasta Nashi tasakaalu kriteeriumitele⁴ või kui ta omandab olulist

⁴ Nashi tasakaal on tulemus, mille puhul ühelgi mängijal ei ole ühepoolset ajendit oma strateegia muutmiseks, sest lõpptulemus oleks tema jaoks kahjulikum kui esialgse strateegia juurde jäämine (vaata nt Myerson; 1999)

informatsiooni teiste osapoolte kohta (Schneider, Krämer; 2004:509). Ausus on õiglase jaotuse seisukohast mõneti eeltingimuseks: kui osalejad on oma hinnangute andmisel ausad, on suurem ka tõenäosus, et saavutatud lõpptulemus on kadedusvaba. Samas võib aususe kriteerium olla vastuolus Myersoni poolt välja toodud mänguteoreetilise eeldusega, mille kohaselt mängijad on ratsionaalsed olendid, kes püüdlevad eeskätt oodatava kasu maksimeerimise poole: kui üks mängija omandab teise mängija eelistuste kohta lisainformatsiooni, võib tal tekkida kiusatus oma eelistusi moonutada ja valida strateegia, mis tagab talle küll lõppkokkuvõttes suurema kasu, kuid läheb vastuollu kõikide õiglase jaotuse kriteeriumitega.

Oma 1996. aastal ilmunud raamatus „*Fair Division. From cake-cutting to dispute resolution*“ analüüsivad Steven Brams ja Alan Taylor erinevaid õiglase jaotuse protseduure just eeltoodud kriteeriumitest lähtuvalt, pöörates samal ajal tähelepanu ka nende rakendatavuse aspektile. Autorid jõuavad järeldusele, et just rakendatavus on paljude õiglase jaotuse protseduuride nõrgaks küljeks: nii enamik „liikuva noa“ protseduuridest kui paljud diskreetsed protseduurid osutuvad liiga keeruliseks, et neid päriselus kasutada saaks (Brams, Taylor; 1996:232). Samas raamatus tutvustavad nad ka laiemalt kaheastmelist jaotusmeetodit, niinimetatud kohandatava võitja või ka *win-win* protseduuri, mille nad hiljem patenteerisid.

2.3 Empiirilises uurimuses rakendatav mudel

2.3.1 Kohandatava võitja protseduuri alused

AW protseduuri rakendamine on abiks struktureerimata kauplemissituatsioonide muutmisel õiglaseks lõpplahendiks ning erinevalt eelnevas alapeatükis nimetatud protseduuridest on see autorite arvates ka praktiliselt rakendatav väga erinevates valdkondades. Näiteks on AW protseduur nende arvates sobilik nii lahutusprotsessides vara jagamisel, rahvusvahelises poliitikas konfliktide lahendamisel kui ka majandussfääris, lihtsustamaks mitmepoolseid läbirääkimisi (Brams, Taylor; 1996:114,232). AW protseduur on sobilik eeskätt nendes olukordades, kus osapooli on

kaks, kuigi Brams ja Taylor on ka näidanud, kuidas seda vajadusel kohaldada kolmele või enamale osapoolale (Tellnes; 2004:37).

AW protseduur on Bramsi ja Tayloriga hinnangul kõige täiuslikum õiglase jaotuse protseduur, sest see tagab lõpptulemuse, mis vastab algselt välja toodud neljast õiglase jaotuse kriteeriumist kolmele:

1. AW protseduuri abil leitud lahendus on Pareto-optimaalne ehk efektiivne;
2. selline lahendus on kadedusvaba;
3. lahendus on võrdsustav.

AW protseduuri kasutamisel tähistab lahenduse võrdsust võrdne punktijaotus (punktide jaotamise põhimõtteid on täpsemalt kirjeldatud allpool). Seejuures on AW protseduur ka niinimetatud „kõik võidavad“ protseduur, sest osapooled saavutavad kokkuleppele jõudes alati tulemuse, kus mängijad saavutavad enam kui 50 punkti ehk rohkem kui poole hüvede koguväärtusest, mis on selle protseduuri puhul alati 100 punkti. Hüvede koguväärtus ja mängija lõplik punktisumma põhineb aga mängija subjektiivsetel hinnangutel, see tähendab, et arvesse on võetud hüvede suhtelist väärtust mängija enda seisukohast lähtuvalt. See aitab omakorda kaasa kadeduse puudumisele osapoolte vahel (Brams, Taylor; 1996:2,71,241; Massoud; 2000:335).

Lisaks eeltoodud kriteeriumitele analüüsivad Brams ja Taylor ka aususe kriteeriumit AW protseduuri rakendamisel, kuigi erinevalt Schneiderist ja Krämerist ei pea nad seda üheks õiglase jaotuse põhikriteeriumiks. Põhjus võib olla autorite algses järelduses, et AW protseduur on manipuleeritav ning ei soodusta tingimata ausust (Brams, Taylor; 1996:72-73;235). Näiteks kui üks osapool omab piisavalt informatsiooni teise osapoole huvi ja nende võimaliku väärtuse kohta, on tal võimalik seda informatsiooni ära kasutada oma punktide jagamisel lootuses, et seeläbi õnnestub tal enese lõplikku osa suurendada. Hilisemates töödes näitavad Brams ja Taylor aga, et selliste strateegiate kasutamine viib suure tõenäosusega tagasilöökideni, seega tagab just ausus mängijatele kõige optimaalsema lahenduse (Dupuis-Roy, Gosselin; 2009:2681). Juhul, kui mõlemad pooled otsustavad oma hinnangud ebaausalt esitada, viib see enamasti jaotuseni, kus mõlemad pooled lõppkokkuvõttes kaotavad, sest saavutatud lahend ei ole optimaalne – nad ei saavuta jaotusprotseduuri tulemusel võimalikku suurimat punktisummat (Tellnes; 2004:39-40). Seega peaks AW protseduur teoreetiliselt vastata ka Schneideri ja Krämeri poolt välja toodud aususe kriteeriumile,

juhul kui protseduuri rakendamise käigus suudetakse mängijaid eelnevalt veenda, et ausus on nende endi huvides.

2.3.2 Kohandatava võitja protseduuri rakendamine

AW protseduuri rakendamine algab vaidlusaluste teemade defineerimisega – mängijad peavad jõudma kokkuleppele, mida nad omavahel jagama hakkavad. Jagatav jaguneb laias laastus kaheks: hüved (*goods*) ja küsimused (*issues*). Esimesse gruppi kuuluvad üldiselt füüsilised objektid, samas kui vaidlusalused küsimused on teemad, mille osas mängijatel on vastandlikud vaated (Tellnes; 2004:37). Käesolevas töös kasutatakse neid termineid enamasti läbisegi, sest vaidlusalused teemad võivad sisaldada mõlemaid aspekte.

Lisaks tüliküsimuste kategoriseerimisele ja defineerimisele peavad mängijad jõudma ka selgusele, mida tähendab nende jaoks mingis küsimuses võitmine, kaotamine või selle küsimuse jagamine; iseäranis oluline on arusaamiseni jõudmine mittemateriaalsetes küsimustes, mis ei ole füüsiliselt kergesti jagatavad. Jostein Tellnes märgib, et tegemist on keerulise sammuga, sest igasuguste läbirääkimiste puhul on osapoolte tavapäraseks reaktsiooniks oma maksimalistliku seisukoha kaitsmine; samas on protseduuri lõpptulemusena sündiv lahendus tugevasti sõltuvuses sellest, kuidas on mängijate poolt defineeritud võitmine teatud küsimuses. Veelgi enam, Tellnes leiab, et osapooled peavad mõistma, mida võitmine või kaotamine tähendab ka teiste osapoolte, mitte ainult mängija enda seisukohast, vältimaks nende seisukohtade hilisemat vaidlustamist; juhul kui jaotamisprotsessi alustades ei ole selge, mida võitmine ja jagamine iga küsimuse puhul tähendab, ei pruugi lahend olla *de facto* õiglane, vaatamata sellele, et see vastab õiglase jaotuse kriteeriumitele (*Ibid.*;107,111).

Täiendavaks tingimuseks on, et protseduuri käigus jagatav peab olema eraldatav, et hüvesid saaks käsitleda iseseisvatena (Brams, Taylor; 1996:97). Mängijad peavad jõudma ka arusaamale, kas küsimusi saab jagada viisil, mis välistab nende väärtuse täieliku kadumise vähemalt ühe osapoole jaoks (Tellnes; 2004:37). Nende tingimuste täitmisel ei sõltu ühegi võidetud hüve suurus mängija jaoks teistest võidetud hüvedest.

See aitab kaasa kadedusvaba lahendi tekkimisele: kumbki mängija võidab nendes küsimustes, mis on tema jaoks olulisimad.

Juhul kui mängijad ei suuda mingeid teemasid üksteisest eraldada, soovivad Brams ja Taylor käsitleda lahutamatuid teemasid ühe paketina, ekstreemsematel juhtudel võib üks mängija jagada küsimused kaheks erinevaks paketiks, mida ta hindab väärtuselt võrdseks. Samas jõuavad aga järeldusele, et selline küsimuste liitmine on lõppkokkuvõttes mängijatele kahjulik, vähendades nende lõplikku võimalikku punktisummat. Mida võrdsemad on selliste pakettide väärtused mängijate jaoks, seda väiksem on maksimaalne punktisumma mõlema jaoks. Seega oleks mängijatele soovitatav rakendada AW protseduuri nii paljudele eristatud küsimustele kui vähegi võimalik (Brams, Taylor; 1996:97-98).

Kahtlemata on jaotusprotseduuri lihtsam läbi viia, kui jaotatav koosneb materiaalsest varast, näiteks majadest, autodest, kunstiteostest või muust säärasest. Mittemateriaalsete hüvede jaotamisel, iseäranis rahvusvaheliste konfliktide korral, on vaidlusküsimuste defineerimine palju keerulisem, kuna iga küsimuse lahendamisel tuleb arvesse võtta loendamatul hulgal täiendavaid asjaolusid. Sellegi poolest peaksid konflikti osapooled olema võimelised sõnastama oma põhiprobleemid, nende laiade kategooriate kasutamine võib olla lihtsalt üldiseks sisendiks kokkuleppe kujundamisel ja nad ei pea olema kõikehõlmavad. Kui osapooled on üldises lahenduses kokkuleppele jõudnud, on ka lihtsam analüüsida, millised täiendavad küsimused vajavad lahendamist saavutatud aluskokkuleppe rakendamiseks. Küprose-taoliste pikaajaliste konfliktide lahendamisel AW protseduuri abil võib vaidlusküsimuste defineerimisel välja sõeluda just need teemad, mis on vaidluse all olnud pikema aja jooksul, ehk teemad, mis on konflikti lahendamise seisukohast kõige olulisemad/kõige enam vaidlusi tekitavad. Muid teemasid võib esialgu käsitleda kui „taustamüra“; kui suurtes küsimustes on kokkuleppe olemas, võib edasi liikuda nende juurde.

Jõudmaks lõpptulemuseni, mis on üheaegselt optimaalne, kadedusvaba ja võrdsustav, kasutavad osapooled AW protseduuris punktijaotussüsteemi. Iga osaleja peab jaotama 100 punkti eelnevalt defineeritud vaidlusaluste hüvede või huvide vahel vastavalt osaleja poolt konkreetsele hüvele/huvile omistatud väärtuse järgi. Näiteks kui vaidluse all on neli küsimust ning üks osapool väärtustab neid kõik võrdselt, eelistamata üht teistele, annab ta igale küsimusele 25 punkti. (Brams; 1999:7-8; Tellnes; 2004:37).

Bramsi ja Tayloriga keskeks eelduseks on, et kuigi mängijad soovivad pealtnäha samu hüvesid, väärtustab iga osapool erinevaid hüvesid erineval määral. Seega on ka osapoolte punktijaotused vähemalt mõnevõrra erinevad, mis loobki võimaluse hüvede matemaatiliseks jaotamiseks.

Punktide jaotamisel on AW protseduuri rakendamisel kaks eeldust. Üheks eeltingimuseks on punktide liidetavus (*additivity*) ehk kahe või enama hüve väärtus mängija jaoks peab võrduma nende punktide summaga (Brams, Taylor: 1996:72). Teisisõnu: ühele hüvele omistatav väärtus ei tohi sõltuda teise hüve väärtusest. Teiseks eelduseks on lineaarsus (*linearity*) ehk mängijate poolt hüvedele omistatud piirkasulikkus peab olema konstantne. See tähendab, et kaks korda X protsenti hüvest on mängija hinnangul kaks korda parem kui X protsenti hüvest, kolm korda X protsenti on kolm korda parem kui X protsenti hüvest ja nii edasi. (*Ibid.*;243). Need eeltingimused rõhutavad veel kord, kui oluline on, et jagatavad küsimused oleksid defineeritud viisil, mis võimaldaks neid käsitleda sõltumatutena.

Tellnes leiab, et juhul kui mängijad on eelnevalt täpselt läbi mõelnud, mida tähendab võitmine või kaotamine mingis küsimuses, on see neile omakorda abiks punktide jaotamisel. Lisaks võib punktide jaotamise lihtsustamiseks seada vaidlusküsimused esialgu ordinaalskaalale – kõige olulisemad küsimused paigutuvad sel juhul skaala etteotsa –, misjärel tuleb need tulemused teisendada nii, et nad näitaksid eelistuste intensiivsust 100-punkti skaalal (Tellnes; 2004:29-31).

Punktide määramisele järgneb jaotusprotseduur, mida on siinkohal kirjeldatud kahe osalejaga mänguna (Massoud; 2000:335):

1. Algselt võidab kumbki osapool nendes küsimustes, kus ta on märkinud vastasest enam punkte, ehk kumbki osapool võidab nendes küsimustes, mis on tema jaoks suhteliselt olulisemad.
2. Juhul kui mõlemal osalisel on esialgse jaotamise järgselt võrdselt punkte, protseduur lõppeb.
3. Kui ühel poolel on rohkem punkte kui teisel, tuleb osa punkte üle kanda sellele poolele, kel on punkte vähem – toimub võrdsustamine (*equibilty adjustment*).
4. Punktide ülekandmine algab alati sellest hüvest, mille puhul on osalejate määratud väärtuste vaheline suhe ehk võitja-kaotaja suhe kõige väiksem. Selline

hüvede ülekandmine jätkub, liikudes järjest suuremate väärtuste suhetega hüvede suunas, kuni on saavutatud punktide tasakaal.

Juhul kui osapooled hindavad mõnd küsimust samaväärselt, tekib küsimus, kummale poolele see algselt kanda tuleks. Jeremy Matz märgib, et Brams ja Taylor ise on seda küsimust erinevates töödes erinevalt lahendanud: kui 1996. aastal ilmunud raamatus „*Fair Division: From Cake-Cutting to Dispute Resolution*“ antakse säärane hüve esialgsele kaotajale, siis 1999. aasta raamatus „*The Win-Win Solution: Guaranteeing Fair Shares to Everybody*“ läheb võrdse punktisummaga hüve esialgu võitjale. Samas, nagu ka Matz ise rõhutab, muutub see küsimus suuresti ebaoluliseks, sest punktide ülekandmise faasis läheb just võrdse punktisummaga hüve esimesena jagamisele (Matz; 2000-2001:1371), kuna selles küsimuses on võitja-kaotaja suhe alati 1,00. Kui punktide võrdsustamiseks on vajalik mitme vooru läbimine, on mõttekas anda võrdse väärtusega hüve koheselt väiksema punktisummaga osapoolale, järgmises võrdsustamisringis lisandub sellele võitja-kaotaja suhte poolest järgmine hüve.

Tabel 1. AW protseduuri rakendamine kahe osalejaga mängus

Vaidlusküsimus	Väärtus (riik A)	Väärtus (riik B)
Küsimus 1	<u>20</u>	10
Küsimus 2	20	<u>50</u>
Küsimus 3	<u>60</u>	40
Punktide koguväärtus	100	100
Algne punktisumma	80	50
Punktisumma pärast võrdsustamisprotseduuri	62	62

Allikas: Massoud; 2000:335 (kohaldatud)

Massoud toob protseduuri kasutamise ilmestamiseks järgmise näite (Massoud; 2000:335-336): oletagem, et kaks osapoolt, riik A ja riik B peavad otsustama kolme hüve omavahelise jaotuse. Osapoolte punktijaotus on välja toodud tabelis 1, iga küsimuse puhul on alla joonitud suurem väärtus.

Poolte eelistuste alusel lähevad küsimus 1 ja küsimus 3 riigile A, kes saab seega esialgu $20+60=80$ punkti. Riik B võidab küsimuses 2, saades 50 punkti. Kuna mängijate punktisummad on ebavõrdsed, tuleb läbi viia võrdsustamisprotseduur.

Alustuseks tuleb osalejate punktijaotuse alusel määrata võitja-kaotaja punktide suhe kõikide nende küsimuste puhul, mis läksid algselt suurema punktisummaga mängijale, ehk antud mängu puhul tuleb vastav suhe arvutada küsimus 1 ja küsimus 3 jaoks. Küsimusel 1 on võitja-kaotaja punktide suhe $20/10=2$, küsimusel 3 aga $60/40=1,5$. Seega peaks punktide ülekandmist alustama küsimusest 3. Samas tekib küsimus 3 punktide täielikul ülekandmisel olukord, kus riik B saavutab märksa suurema punktisumma kui riik A.

Selline olukord tähendab, et täieliku punktitasakaalu saavutamiseks on vajalik hüve jaotus kahe osalise vahel (Brams; 1999:41), ehk kumbki osapool peaks võrdsuse saavutamiseks leppima murdosaga ühest hüvest. Vastava osa arvutamiseks tähistagem küsimus 3 see osa, mis jääb riigile A, x -ga, samas kui ülejäänud osa, mis on $1-x$, kantakse üle riigile B.

Vastava osa leidmiseks tuleb riik A punktid seada võrdsusse riik B punktidega: $20+60*x=50+40*(1-x)$, lahendades võrrandi leiame, et $x=70/100=0,7$. See tähendab, et riik A võib endale jätta 70% küsimusest 3 ning tema lõplik punktisumma on $20+60*0,7=20+42=62$ punkti. Riik B saab omakorda 30% küsimusest 3, mis teeb tema lõplikuks punktisummaks samuti $50+40*(1-0,7)=50+12=62$ punkti.

Seega vastab lõppjaotus õiglase jaotuse tingimustele: mõlemad riigid saavad vähemalt 50% oma punktidest, võites eeskätt nendes küsimustes, mis on nende jaoks olulisemad. Eelnevat arvesse võttes peaks saavutatud lahend olema kadedusvaba. Kadedusvabadust toetab asjaolu, et kumbki osapool sai täpselt 62 punkti (vastavalt nende endi hinnangutele). Lisaks on tulemus optimaalne, sest ükski teine jaotus ei anna mõlemale osapoolele rohkem punkte (Massoud; 2000:335-336).

Vajadust jõuda mingites küsimustes mängijatevahelise kompromissini võib näha AW protseduuri rakendamist raskendava asjaoluna. Siiski on oluline märkida, et AW protseduur minimeerib vaidlusaluste küsimuste hulka, sest jagamisele ei lähe kunagi rohkem kui üks hüve (Brams, Taylor; 1996:80). Selline vaidlusaluste küsimuste piiramine tähendab omakorda, et AW protseduur on rakendatav ka jagamatutele hüvedele ehk sellistele hüvedele, mida ei saa jagada, kahandamata nende väärtust vähemalt ühe osapoole jaoks. Jagamatute hüvede esinemine on rahvusvahelistes konfliktides sagedane, see võib veelgi suurendada AW protseduuri väärtust võimalike lahenduste leidmisel. Ühelt poolt võib küll argumenteerida, et kuna punktijaotused ei

ole eelnevalt teada ning seega ei ole ka teada, milline hüvedest läheb lõpuks jagamisele, peaksid kõik hüved, millele protseduuri kohaldatakse, olema kindlasti jagatavad. Teisalt pakuvad Brams ja Taylor sellele probleemile ka omapoolse lahenduse. Nende ettepanek on, et osapooled võivad vastava olukorra tekkimisel lõplikku otsusetegemise edasi lükata: osapooltele antakse teada, millise küsimuse puhul on võrdsustamiseks vajalik küsimuse jaotamine. Samuti antakse neile teada, millises vahekorras vastav küsimus jagada tuleb, kuid mitte seda, milline osa küsimusest läheb ühele või teisele poolele. Seega peavad mängijad nüüd kokku leppima korralduses, mis nende hinnangul vastab esitatud protsendijaotusele. Kui mängijad on omavahel kokkuleppele jõudnud, punktid avalikustatakse (Brams; Taylor: 1996:80). Selline käitumine ei lahenda küll otseselt küsimust, kuidas käituda jagamatu hüvega. Brams ja Taylor näivad lähtuvat eeldusest, et kui osapooled tajuvad, et kokkulepe on saavutatav ja nad peavad lahendama vaid ühe üsna konkreetse probleemi, suureneb nende koostöö- ja kompromissivalmidus.

Tellnes, kes peab AW protseduuri üheks tugevuseks seda, et protseduur garanteerib lahenduse, mille puhul osapoolte lõplik kasu on igal juhul suurem kui 50% nende punktide ehk vaidlusküsimuste tajutud väärtuse kogusummast – asjaolu, mis peaks tema arvates iseäranis huvi pakkuma ratsionaalsetele läbirääkijatele –, leiab samas ka, et AW protseduuri eesmärgiks peaks lõppkokkuvõttes olema eeskätt võimalikult püsiva lahenduse, mitte tingimata suurima punktisumma ehk suurima suhtelise kasu saavutamine. See tähendab, et juhul, kui mõni suurema võitja-kaotaja suhtega küsimus on osapoolte seisukohast paremini jagatav kui kõige väiksema võitja-kaotaja suhtega küsimus, võiks Tellnesi arvates alustada punktide ülekandmist just sellest. (Tellnes; 2004:48,54). Samas, nagu varasemalt osundatud, leiab Tellnes, et osapooled peaksid iga küsimuse puhul arvesse võtma võimalust, et just selles osas on vajalik kompromissi saavutamine, nii peaksid nad lisaks võidu ja kaotuse defineerimisele läbi mõtlema ka võimalikud kompromissvariandid. Vajaduse tekkimisel on neil seega juba olemas mingisugune nägemus, mis viisil võiks hüve jagamine toimuda. See peaks protsessi kiirendama, nagu ka asjaolu, et kompromissi nõudvaid küsimusi on vaid üks.

2.3.3 Kohandatava võitja protseduuri rakendatavuse analüüs

AW protseduuri ei ole seni reaalselt rakendatud, kõik rakendused rahvusvahelistele konfliktidele on olnud hüpoteetilised. AW protseduuri abil on analüüsitud võimalikke lahendeid Panama-USA vahelisele tülile 1970. aastatel (Brams, Taylor; 1996); Egiptuse-Iisraeli konflikti, mis viis 1978. aastal Camp Davidi leppeni (Brams; 1998), Iisraeli-Palestiina konflikti võimalikku lõpplahendust (Massoud; 2000) ning Lõuna-Hiina meres paiknevaid Spratly saari puudutavat vaidlust (Denoon, Brams; 1997). Jostein Tellnes laiendab oma 2004. aastal Oslo Ülikoolis kaitstud magistritöös AW protseduuri kodusõdadele, analüüsides Sudaani ja Lõuna-Sudaani vahelisi varade jagamise kokkuleppeid (Tellnes; 2004).

Kuigi need autorid on AW protseduuri rakendatavuse suhtes üldiselt positiivselt meelestatud, juhivad ka nemad tähelepanu teatud probleemidele, mis selle rakendamisega kaasneda võivad. Mõningaid nendest punktidest, näiteks mängijate aususe tagamise küsimust, vaidlusküsimuste defineerimist ning punktide jaotamist, on juba eelnevalt lühidalt kirjeldatud. Neid probleeme arvesse võttes võib väita, et AW protseduur iseenesest ei ole efektiivne vahend konfliktide lahendamiseks, sest sisaldab liiga paljusid eeldusi ning nõuab mängijatelt liiga palju, iseäranis selles osas, mis puudutab vaidlusküsimuste defineerimist viisil, mis vastaks liidetavuse ja lineaarsuse nõuetele. Osapooltel endil võib olla raske esitada tõeseid hinnanguid ning defineerida kategooriaid viisil, mis tagavad teemade võimalikult suure omavahelise sõltumatuse.

Brams ja Taylor soovivad AW protseduuri rakendamisel vahendaja kaasamist (Brams, Taylor; 1996:7). Vahendaja ülesandeks on selgitada osapooltele protsessi olemust, tutvustada neile piisaval määral teooriat, tekitamaks usaldust selle protseduuri vastu üldisemalt ning selgitada võimalikult tõeste ja ausate hinnanguteni jõudmise olulisust. Vahendaja saab mängijaid aidata vaidlusaluste kategooriate defineerimisel ning aruteludes, kus pannakse paika esialgne ettekujutus sellest, kuidas mingisuguseid küsimusi omavahel jagada. Seejärel saab vahendaja abistada osapooli nende eelistuste eristamisel ja järjestamisel. Sellised rollinõuded seavad vahendajale loomulikult väga kõrged standardid. Ilmselgelt on väga oluline, et osapooled omaksid piisavat usaldust vahendaja ja tema tegevuse vastu. Nad peavad olema valmis avaldama oma täpseid eelistusi ning usaldama vahendaja nõuandeid, uskudes tema täielikku erapooletusse ja

sellesse, et leitud lahend on „kõik-võidavad“ tüüpi. Kuid samavõrra võib väita, et usaldus peab olema vastastikkune: vahendaja valib sobivad konfliktilahendusmeetodid vastavalt osapoolte käitumisele ja valmisolekule end protsessiga siduda, seega võib vahendaja AW protseduuri kasutamist soovitada juhul, kui ta usub, et osapooled on selleks valmis, neil on tõsine soov konflikti lahendada ning nad mõistavad neid tingimusi, mille alusel pakub AW protseduur õiglast lahendust.

Lisaks eeltoodule võib AW protseduuri rakendamisel esineda veel mõningaid probleeme. Näiteks ei pruugi AW protseduur olla sobilik juhul, kui üks osapool on teisest märksa tugevam või omab selgelt õigust suuremale osale hüvedest. Ka Tellnes leiab, et olukordades, kus üks pool usub, et tal on kokkuleppe korral õigus suuremale osale ressurssidest/õigustest või kus üks osapool juba omab kontrolli suurema osa ressursside üle, tähendaks AW protseduuri lahendusega leppimine omahuvi vastu tegutsemist, mis on ebaratsionaalne (Tellnes; 2004:116). Siiski on alust eeldada, et sellises olukorras lahendatakse küsimus pigem unilateraalselt. AW protseduur võib antud tingimustel siiski kasulikuks osutada nendes konfliktides, kus ükski osapool ei suuda märkimisväärset ülekaalu saavutada pika aja jooksul ning on kujunemas valulik patiseis või läbirääkimistesse sekkub kolmas, jõudude vahekorda tasakaalustav mängija. Seega eeldab AW protseduuri rakendamine, et osapooled on kompromissiks valmis. Juhul kui vähemalt üks osapool on järjekindlalt seisukohal, et neil on õigus suuremale osale hüvedest, suutmata samas unilateraalset lahendust maksta panna või vastaspoolt veenda ning keeldudes järeleandmistest, ei ole AW protseduurist tõenäoliselt kasu püsiva lahenduse leidmisel.

Teoreetilise mudeli ülekandmine praktikasse ehk hüvede reaalne jaotamine on veel üks probleem, mis AW protseduuriga kaasneda võib. Selle protseduuri üheks suurimaks nõrkuseks ongi, et seda ei ole seda praktikas kasutatud, mistõttu on raske vastata küsimustele, kuidas võiks teatud väärtuste/hüvede reaalne jagamine toimuda. Senised AW protseduuri hüpoteetilised katsetused näitavad, et teatud määral on kõiki küsimusi võimalik mõõta ja ka jagada. George Massoud näiteks on võtnud oma uurimuses Iisraeli-Palestiina suhetest üheks kategooriaks suhete normaliseerumise (Massoud; 2000:340). Kuigi normaliseerumist kui sellist võib olla raske hinnata, saab siiski hinnata mõlema osapoolte soovi küsimust arutada ja olukorda stabiliseerida. Emeriitprofessor Leo Võhandu, üks tuntumaid Eesti mänguteoreetikuid, on aga seisukohal, et

subjektiivsus on alati objektiviseeritav (vaata nt Võhandu; 2011), vaidlusalused küsimused on eraldatavad kui osapoolle jaoks on „võitmine“ mingi küsimuse üle otsustamisel sõltumatu „võidust“ teiste küsimuste lahendamisel. Siiski tuleb rõhutada, et AW protseduuri käigus leitud lahend on õiglane eeskätt protseduurilisel tasandil ning see, et lahendus vastab objektiivsetele õiglase jaotuse tingimustele, ei pruugi samuti tagada, et osapooled subjektiivsel tasandil seda siiski aktsepteerida suudavad. Probleeme võib tekitada näiteks olukord, kus ühe mängija võidu definitsioon on teisele mängijale vastuvõetamatu. Juhul kui protseduuri rakendamisel võidab selles küsimuses esimene mängija, võib lahendus jääda teise mängija jaoks tunnetustasandil siiski ebaõiglaseks. Teisalt võib AW protseduuri pakutav õigluse tõlgendus olla positiivseks asjaoluks, sest kui osapooled on kompromissiks valmis, kuid ei suuda täielikult loobuda oma tõlgendusest õiglase lahenduse osas, pakub AW protseduur lahendust, mille puhul õiglus on vastavalt etteantud kriteeriumitele analüüsitav ja kontrollitav.

Juhul kui osapooled otsustavad siiski AW protseduuri rakendada, tuleb mõelda ka sellele, kuidas tagada, et mängijate punktijaotus vastab nende reaalsele huvidele? Lisaks eelnevalt välja toodud võimalusele, et osalejad võivad punktidega manipuleerida strateegilisest huvist lähtuvalt, võib tekkida ka olukord, kus mängija(d) ei suuda punktijaotuses selgusele jõuda või tekib raskusi mängijate kui selliste määratlemisega üldiselt (ehk kerkib küsimus, kellel on õigus otsustada punktide jaotamise üle). David Denoon ja Steven Brams toovad Spratly saarte vaidlusi analüüsides välja, et konkreetne punktide jaotus sõltub poliitiliste konfliktide lahendamisel ka sellest, milliseid poliitilisi eesmärgi osapooled maksimeerida soovivad (Denoon, Brams; 1997:319), seega sõltub huvid määratlemine ka sellest, kes parajasti võimul on ja millised on selle mängija huvid. Siinkohal võib aga taas kord abiks olla vahendajate kasutamisest: kui punktide jaotus töötakse välja koos kogenud vahendajaga, võib viimane olla abiks mängijate hetke- ja pikaajaliste positsioonide eristamisel. See peaks tagama, et lõplik punktijaotus peegeldab siiski võimalikult hästi osalejate reaalseid huve. Selliste konfliktide puhul nagu Küprose konflikt, kus lõplik otsus pannakse rahvahääletusele, on aga alati oht, et läbirääkijad ei esinda otsustajaid tervikuna ning läbirääkijate poolt formuleeritud lahendus on valijaskonnale tervikuna vastuvõetamatu, ehk mängija läbirääkija(te) isikus võib lahenduse määratleda, kuid mängija kogukonna mõistes ei pruugi lahendust aktsepteerida. Seda küsimust analüüsisin lähemalt ka töö eelmises osas.

Jostein Tellnes viitab oma töös täiendavale probleemile: kuidas saada osapooled nõusse, et nad seaksid ennast ebakindla tulemusega protseduuriga, iseäranis kui nad ei tea, milliste konkreetsete tulemusteni protseduuri kasutamine viib (Tellnes; 2004:55). AW protseduuri vähene tuntus võib tekitada osapooltes kahtlusi, umbusaldus protseduuri suhtes võib aga tähendada, et mängijad ei suhtu protseduuri täie tõsidusega.

Eelneva probleemiga seostub omakorda küsimus, kuidas tagada, et osapooled leitud lahendist edaspidigi kinni peavad? See küsimus on taas kord eriti oluline asümmeetrilise jõuga mängijate puhul, nagu on ka Küprose konfliktis. Uus lahendus viib uue jõudude tasakaaluni ja muudab mängijate jõupositsioone, mis võib mõnda osapoolt ajendada kokkuleppest taganema. Lisaks tuleb tõdeda, et päriselus on langetatud otsesed harva ratsionaalsed ja kindlast lõpptulemusest lähtuvad. Pigem põhinevad otsused konkreetsel olukorral, ja eeldatavate kaotuste või võitude hinnangulistel väärtustel võrdluses teatud referentspunktiga. Selleks referentspunktiks võib olla kas *status quo* – mis eriti pikaajaliste ja külmutatud konfliktide puhul pakub osapooltele teatud kindlustunnet või mõni endine või tulevane „ideaalseisund“. Igal juhul muutub lahenduse leidmise korral ka referentspunkt, mängijad peavad võimalikud võidud ja kaotused ümber hindama, mis võib tekitada soovi püüelda uue „ideaalseisundi“ poole, sellest omakorda võib tekkida uss ajend kokkuleppe rikkumiseks.

Siiski tuleb rõhutada, et mitmed eeltoodud ohud kehtivad läbirääkimisprotsesside puhul üldiselt, mitte ainult AW protseduuri rakendamisel spetsiifiliselt. Ka traditsiooniliste läbirääkimiste puhul võib osapooltel olla raskusi oma seisukohtade selge ja ühese formuleerimisega. Mängijad käivad enamasti automaatselt välja oma nii-öelda maksimumnõudmised, viidates nendele kui niinimetatud punastele joontele, püütakse lahendust võimalikult palju enda kasuks kallutada. Mõnikord kiputakse aga oma tõelisi seisukohti ja võimalikke kokkuleppevõimalusi varjama, sest kardetakse, et teised mängijad kasutavad saadud teadmisi nende vastu. Pikaajaliste läbirääkimiste puhul tekib täiendav probleem, kui läbirääkijad aja jooksul vahetuvad (näiteks nagu Küprosel, kus nii RoCs kui TRNCs toimib kogukonnasisene demokraatia regulaarsete valimistega), iga uus läbirääkija võib osapoole varasemaid seisukohti redigeerida. Samuti on igasuguste läbirääkimiste puhul oma osa tunnetatud võimu asümmeetriatel, mida püütakse kokkuleppe formuleerimisel ära kasutada, või asjaolul, et osapooled on

harva homogeensed, mistõttu püsib oht, et mõni väiksem kildkond asub uut lepet vaidlustama.

Lepete püsimine on seega miski, mida ka traditsioonilised konfliktilahendusmeetodid ei suuda garanteerida juhul kui osapooltel endil puudub selge tahe leppes kinni pidada. Nagu kõikide teiste protseduuride puhul, taandub ka AW protseduuri edukus usaldusele ja osapoolte koostöötahtele: mängijatel peab olema piisavalt usaldust, et teised osalised peavad kokkuleppes kinni, samuti peavad nad ise olema valmis kokkuleppe püsimisse panustama. Rahvusvaheliste konfliktide puhul on osapoolte hirme kokkuleppe püsimise osas mõnevõrra leevendada näiteks väliste garantide määramise läbi. Garandid peaksid osapooli vaos hoidma ning lepete rikkumise korral sekkuma, kuid Küprose ajaloo näitel on selge, et seegi ei taga alati kokkuleppe püsimist.

AW protseduuri loomisel oli Bramsi ja Tayloriga üheks eesmärgiks, et see oleks piisavalt lihtne rakendamiseks tegelikkuses, mitte ainult teoorias, ning et protseduuri saaks otseselt rakendada konkreetse ja siduva lahenduse leidmiseks. Sellest seisukohast lähtus ka Jostein Tellnes, kui ta käis välja idee, et leppe püsivuse huvides võiksid osapooled võrdsustamise käigus alustada punktide ülekandmist mitte kõige väiksema võitja-kaotaja suhtega küsimusest, vaid sellisest, mida on kõige kergem reaalselt jagada, vältimaks uute tülide puhkemist. Eelpool kirjeldatud murekohti, eeskätt protseduuri tundmatust ja päriseluliste katsetuste puudumist arvesse võttes leian siiski, et AW protseduur ei pruugi olla sobilik ainsa konfliktilahendusmeetodina, see tähendab, AW protseduuriga leitud lahendust ei tohiks automaatselt käsitleda kui siduvat lahendit. Pigem võiks AW protseduur olla abivahendiks läbirääkimiste käigus, mis näitaks konfliktsetele osapooltele võimaliku lõpplahenduse üldist raamistikku ning olla seega aluseks lõplikule lahendusele: kui AW protseduuriga leitud lahendus vastab nii-öelda objektiivsetele õigluse kriteeriumitele, siis edasiste läbirääkimiste käigus on osapooltel võimalik seisukohti mõnevõrra redigeerida, tagamaks, et lahendus vastab paremini ka nende subjektiivsetele õigluse kriteeriumitele. Konkreetse lõpplahenduse tajumine võib soodustada läbirääkimiste kulgemist, suurendada osapoolte vahelist usaldust ning aidata kaasa kokkuleppe leidmisele. Erinevalt vahendaja poolt osalistele välja pakutud rahuleppe kavandist kujuneb AW protseduuriga leitud lahendus mängijate endi otsuste tulemusena, seega ei saa osapooled väita, et lahendus on neile väljastpoolt peale

surutud. See omakorda peaks suurendama usaldust AW protseduuri kasutamise suhtes. AW protseduuri tutvustamiseks ja sellega harjumiseks võib seda algul rakendada ka mingite kitsamate teemade lõikes, näiteks mõne läbirääkimiste alamkomitee töös. Kui protseduur osutub sellistes tingimustes sobilikuks, võib kaaluda selle järk-järgulist adapteerimist järgmistel läbirääkimiste tasanditel.

AW protseduur võib olla eriti sobilik just pikaajaliste konfliktide lahendamisel või sellistel juhtudel, kus kõnelused on seiskunud ja vajavad uut hoogu, ning suurem osa tavapärastest meetoditest on end ammendanud. Kuna selliste konfliktide puhul on tõenäoliselt läbitud juba mitmeid läbirääkimisvoore, on osapooltel üsna hea aimdus sellest, millised teemad on vastaspoolele olulisemad, mida üks või teine osaline käsitleb võitmise või kaotamisena ja milline võiks olla lõpptulemuses, kui mõlemad pooled „võidavad“ neile kõige olulisemates küsimustes. Kartus, et oma tõeliste eelistuste avaldamine tuleb osapooltele läbirääkimistel kuidagi kahjuks, on sellistel juhtudel ülepaistatud, sest seisukohad on üldjoontes juba teada. Pigem aitab AW protseduur osalejatel keskenduda kõige olulisemale, nõudes neilt põhiprobleemide sõnastamist ja eristamist ning oma seisukohtade konkreetset formuleerimist. Samuti võib läbirääkimiste puhul kasu olla asjaolust, et osalejad peavad AW protseduuri käigus oma soovid järjestama, andma nende olulisusele mingisuguse konkreetse hinnangu, ning ei saa lähtuda mõnevõrra lihtsamast „kõik või mitte midagi“ seisukohast.

Timothy D. Sisk leiab, et kuigi poliitikud peavad akadeemilisi uurimusi sageli liiga abstraktseteks, pakkumaks sobivaid ja rakendatavaid lahendusi, mis suudaks samas piisaval määral arvesse võtta erinevate poliitiliste jõudude hulka ja nende omavahelisi vastastikmõjusid, tegutsevad nad tegelike läbirääkimiste käigus sageli just iseenesestmõistetavatena võetavate teoreetiliste eelduste alusel. Seetõttu peaksid praktikud tema arvates suhtuma positiivselt uutesse uurimustesse, kus näidatakse, kuidas läbirääkimisteooriad võivad viia kasulike tulemusteni (Sisk; 1999:38-39). Sellise seisukohaga püüab Sisk julgustada nii konflikti osalisi kui vahendajaid katsetama konfliktide lahendamisel uuenduslikke ja alternatiivseid lähenemisi.

Täielikult ei saa siiski välistada võimalust, et AW protseduuri suurim väärtus seisneb siiski hüpoteetilistes katsetustes. See võib olla kasulikuks vahendiks erinevatele ekspertidele, nii läbirääkimiste vahendajatele kui akadeemikutele, kes on piisavalt hästi kursis osapoolte seisukohtadega ja oskavad hinnata, milliseid poliitilisi eesmärke

erinevad osapooled maksimeerida üritavad. Sellest tulenevalt saavad nad kujundada ligikaudsed hinnangud erinevate vaidlusküsimuste olulisuse kohta ühele või teisele osapooltele. Ekspert võib protseduuri rakendada iseseisvalt, leidmaks lahenduste kombinatsioone, mis võiksid osapooltele sobida, ning need seejärel osalistele edasiseks arutamiseks välja pakkuda. Sellisel juhul kaotab protseduur küll osa oma algsest eesmärgist, sest osapooled ei pea ise oma seisukohti täpselt defineerima ega neile väärtusi omistama, ja eksperdi arvamus ei saa ilmselt üks-ühele peegeldada osapoolte tegelikke seisukohti, kuid teisalt välditakse seeläbi tundmatu protseduuri rakendamisega kaasnevat usaldamatust. Ekspert esitleb lihtsalt võimalikke lahendusi, selgitades, millistel alustel võib lahendust käsitleda õiglasena, ning osapooled peavad jõudma kokkuleppele, kas selline lahendus on nende poolt vastuvõetav või mitte. Seda, kas AW protseduur sobib ainult hüpoteetilisteks katsetusteks või on sellel ka praktiline väärtus, ei saa aga lõplikult otsustada enne, kui on kogunenud piisavalt empiirilist tõendusmaterjali protseduuri rakendamise kohta reaalsel läbirääkimistel.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et AW protseduuri atraktiivsus konfliktilahenduse tööriistana seisnebki eelkõige selles, et pealtnäha on tegemist üsna lihtsa ja selge protseduuriga, mis pakub ratsionaalselt põhjendatavaid lahendusi. Eelneva analüüsi tulemusena selgus, et AW protseduuril võib olla kaks rakendusvõimalust: 1) protseduuri saab jätkuvalt rakendada konfliktiteemalises kirjanduses, analüüsivõimaluseks selle üldist potentsiaali konfliktide lahendamisel ning pakkumaks uusi võimalikke lahendeid käimasolevatele konfliktidele; 2) protseduuri võib rakendada käimasolevate konfliktide lahendamisel. Seejuures võiks seda eeskätt kasutada nende konfliktide puhul, mis on pikaajalised ja lahendamatud ning kus muud võimalused on eelnevalt ammendatud. Selliste raskete juhtumite puhul, kus osapooltel võib olla tekkinud teatav „läbirääkimisvõimatus“ võib AW protseduuri kasutamine sundida osapooli oma positsioone põhjalikumalt hindama ning lõpptulemusena läbirääkimisi taas elavdada.

3. Metodoloogia

Käesolev uurimus AW protseduuri rakendamise võimalikkusest rahvusvaheliste konfliktide lahendamisel on üksikjuhtumi analüüs. Keskendumine ühele juhtumile võimaldab sügavuti tutvuda selle tausta ja konflikti asjaoludega, mis AW protseduuri rakendamisel, iseäranis olukorras, kus puudub info konflikti osapoolte endi konkreetsete eelistuste kohta, on väga oluline. Ühe juhtumi uurimine on põhjendatud ka seetõttu, et AW protseduuri eesmärgiks on leida igale vaidlusele unikaalne, just selle konflikti osapoolte huvidest lähtuv lahend, seetõttu oleks mõttetu võrrelda omavahel kahe või enama konflikti AW protseduuriga leitud lahendusi.

Juhtumi valikut mõjutasid mitmed asjaolud. Esiteks sarnaneb Küprose konflikt oma lahendamatusena mõningatele teistele konfliktidele, mille võimalikke lahendeid on selle protseduuri abil uuritud, näiteks Iisraeli-Palestiina konfliktile või Spratly saarte vaidlusele, kus samuti vastanduvad ajaloolisel argumentatsioonil põhinevad suveräänsusnõuded. Teiseks, AW protseduuri ei ole varem Küprose konflikti puhul rakendatud, mis annab võimaluse laiendada protseduuri siseriiklikele, külmutatud konfliktidele. Lisaks oli oma osa ka asjaolul, et Küprose juhtumi uurimisel oli võimalik täiendada teisest allikate põhjal kujundatud pilti originaalsete andmetega teema ekspertidelt.

Töös on kombineeritud kvalitatiivset ja kvantitatiivset lähenemist. Vaidlusaluste küsimuste valimise ja seisukohtade kujundamise protsess on valdavalt kvalitatiivne, teema ekspertide seas läbi viidud küsitlus aga aitab neid küsimusi protseduuri läbiviimiseks kvantifitseerida.

3.1 Uurimuse eesmärgid, uurimisküsimused

Töö eesmärgiks on rakendada AW protseduuri, leidmaks võimalikke lahendusi ühele pikaajalisele ja juhitamatule siseriiklikule konfliktile. Peamiseks uurimisküsimuseks on, kuidas selline mänguteoreetiline mudel võiks panustada Küprose konflikti lahendamisesse? Eeskätt äratav huvi see, kas AW protseduuri abil

oleks võimalik jõuda uuendusliku kompromissini või oleks tulemus sarnane eelnevalt välja pakutud ning osapoolte poolt tagasi lükatud lahendustega, mida kirjeldasin töö esimeses osas. Samuti töö esimeses osas kirjeldatud tegurid, mis on takistuseks püsiva lahenduse leidmisel, aitavad hinnata, kas AW protseduuri abil leitud lahend võiks, juhul kui see esitataks osapooltele kaalumiseks, leida nende poolehoidu.

Seega omab töö nii teaduslikku kui praktilist/ühiskondlikku väärtust. Töö teaduslik olulisus seisneb selles, et AW protseduuri testitakse siseriikliku konflikti lahendamisel – seni on protseduuri kasutatud valdavalt riikidevaheliste konfliktide lahenduste analüüsimiseks. Lisaks rakendatakse AW protseduuri esmakordselt Küprose kaasusele. Töö ühiskondlik väärtus on seotud töö teadusliku olulisusega: mida rohkem on teoreetilisi uurimusi AW protseduuri ja selle rakendatavuse kohta ning juhtumiuuringuid, kus seda protseduuri on hüpoteetiliselt rakendatud, seda suurem on tõenäosus, et protseduuri katsetatakse ka reaalsete läbirääkimiste käigus, kas otseselt konflikti lahendamiseks või vähemalt ühe osana vahendustegevuses.

3.2 Vaidlusaluste teemade valimine empiiriliseks analüüsiks

Selleks, et AW protseduuri Küprose konflikti lahenduse leidmiseks rakendada, on kõigepealt vaja määratleda vaidlusalused küsimused ning osapoolte seisukohad nende teemade lõikes. Samuti on vajalik leida moodus nende olulisuse hindamiseks nii kreeka- kui türgiküprose kogukonna seisukohast lähtuvalt. Nende küsimuste valimisel, millele AW protseduuri rakendatakse, lähtuti varasemate ja ka käimasolevate läbirääkimiste olulisematest teemadest ning asjakohases kirjanduses toodud hinnangutest mõlema kogukonna seisukohtadest antud küsimustes. Lõpliku vaidlusaluste küsimuste nimekirja koostamisel võeti aluseks järgnevaid allikaid: 2008. aastal RoC ja TRNC vaheliste kõneluste taaskäivitamisel loodud temaatiliste töögruppide nimekiri (UN Good Offices Mission; 2014), teemad, mis on ÜRO poolt tunnistatud keskseteks küsimusteks (vaata nt UNSC S/2012/149; 2012), küproslaste poolt avaliku arvamuse küsitlustes esile toodud teemad. Avaliku arvamuse küsitlused on siinkohal oluliseks sisendiks, sest mõlemad kogukonnad peavad lõpliku leppe referendumil heaks kiitma. Nende allikate

põhjal valisin välja seitse kesket küsimust, nagu töö esimeses peatükis välja toodud, on need järgnevad:

1. valitsemine (*governance*) – küsimus sellest, kuidas on korraldatud uue riigi ülesehitus,
2. võimu jagamine (*power sharing*) – küsimus sellest, kuidas tagatakse võimu jagamine erinevate kogukondade vahel poliitilistel ametikohtadel,
3. julgeolek (*security*) – kuidas on ettepaneku alusel tagatud kogukondade julgeolek saarel?,
4. garantiid (*guarantees*) ehk kas Küprosele jääb rahulepingu järgselt garante ning kes need on,
5. kodakondsus (*citizenship*) – küsimus, mis kerkis esile eeskätt 1980. aastate lõpus seoses Türgist pärit uusasunike ümberpaiknemisega TRNCsse, puudutab eeskätt lepingu järgselt saarele jäävate Türgi uusasunike hulka ja nende kodakondsuslikku staatust,
6. territoriaalsed muudatused (*territorial adjustments*) – ettepanekud selle kohta, millised maa-alad ning millises mahus peaks TRNC andma üle RoCle, et tagada Küprose territooriumi proportsionaalsem jaotus kogukondade suuruse alusel,
7. kinnisvara küsimus (*property*) – millised on lahendusettepanekud 1974. aasta sündmuste käigus mahajäetud kinnisvara tagastamise probleemi osas?

Kõik need küsimused on eri aegadel ja eri kontekstis välja tulnud kui tuumikprobleemid, mis vähemalt ühe osapoole jaoks sisaldavad ka niinimetatud punaseid jooni. Seega on kokkuleppe saavutamine nende küsimuste osas konflikti lahendamise seisukohast ülioluline.

Vaidlusaluste küsimuste valimisel ja defineerimisel oli üheks eesmärgiks teha seda viisil, mis võimaldaks erinevaid teemasid käsitleda võimalikult iseseisvalt, seda nii üksteise suhtes kui ka laiemas, rahvusvahelises kontekstis. Näiteks on kodanike õiguste teema puhul mõlema kogukonna hulgas populaarne arvamus, et rahuleppe jõustumise järgselt Türki tagasi pöörduvate elanike (peamiselt Türgi kodakondsusega uusasunikud, kelle täpse arvu osas kahe kogukonna vaheline üksmeel küll puudub) tagasipöördumisega seonduvad kulud peaks kandma Türgi valitsus. Samuti on populaarne idee, et rahulepingu järgselt peab rahvusvaheline kogukond, sealhulgas nii Türgi kui Kreeka, panustama saare põhja- ja lõunaosa majandusliku taseme

ühitsustamisesse ning pakkuma teatud küsimuste lahendamisel täiendavat kompensatsiooni (vaata nt Kaymak *et al.*; 2008:40-41). Sellised arvamused olen käesolevas töös kõrvale jätnud, sest kolmandate osapoolte lisamine eeldab, et paralleelselt kogukondadevaheliste rahukõnelustega sõlmitakse ka esialgsed kokkulepped rahvusvahelise kogukonnaga, see aga laiendab mängijate ringi ning muudab teema analüüsi selle töö mahtu ja eesmärke silmas pidades liialt keeruliseks.

Siiski arvestasin vaidlusküsimuste defineerimisel mõnevõrra Kreeka, Türgi, Suurbritannia, ELi ja ÜRO jätkuva võimaliku osalusega Küprose igapäevaelus kas senisel või siis väiksemal määral. Sellise eelduse aluseks on asjaolu, et nii Kreeka kui Türgi on läbivalt väljendanud oma seotust Küprosega ja näidanud üles huvi seal toimuva vastu, Suurbritannia Küprosel paiknevad baasid kuuluvad aga selle riigi jurisdiktsiooni alla ning seni ei ole Suurbritannia viidanud, et sooviks nende staatust muuta ka uue rahuleppe sõlmimise järgselt. EL ja ÜRO kannavad aga mõnevõrra konflikti ohjeldamise ja lahendamise seotud vastutust. Kuna Küpros on juba Euroopa Liidu liige ning jääb selleks ka rahulepingu jõustumise järgselt, võib eeldada, et suur osa Lõuna- ja Põhja-Küprose majandusliku taseme ühtlustamiseks vajalikest fondidest tuleb just sealt. Ka ÜRO jätkab tõenäoliselt saarel toimuva jälgimist, tagamaks rahuleppe püsimise. Erinevad lahendusvariandid on ÜROle rahulepingu järgselt ette näinud erinevaid rolle, näiteks käidi Annani plaanis välja idee, et ÜRO asub juhtima komiteed, mis vastutab uuendatud liitlaslepingu sätete elluviimise eest (Sözen; 2004:68), samamoodi on ÜRO Julgeolekunõukogu mõlemas kogukonnas populaarsuselt teine valik leppe garandina, seda mõtet toetab 2009. aasta sügisel läbi viidud uuringu kohaselt 47% kreeka- ja 30% türgiküproslastest (*Cyprus 2015 Initiative*; 2009). Lisaks kuulub ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonide alusel ÜRO administratsiooni alla Varosha piirkond, mis samuti seob ÜRO edaspidigi Küprosel toimuvaga.

3.3 Allikad

Oluliseks osaks AW protseduuri kasutamisel on lisaks vaidlusaluste küsimuste sõnastamisele ka nende „mõõtmine“ ehk hinnangute kujundamine nende küsimuste olulisuse kohta osaliste jaoks. Kui AW protseduuri reaalsel rakendamisel langeb

punktide jaotamise ülesanne osalistele endile, siis selle hüpoteetilisel rakendamisel on vajalik asendada osapoolte hinnangud nii-öelda prima oletusega. Vaidlusaluste küsimuste tähtsuse üle otsustamiseks on võimalik kasutada erinevaid allikaid: osapoolte suhtumist võivad avada muuhulgas kõrgete ametnike või poliitikute kõned või avaldused, ajaleheartiklid, eelnevate läbirääkimisringide materjalid, ekspertanalüüsid. Ka erinevad akadeemilised uurimused on tänuväärt allikaks, sest nende autorid püüavad sageli tabada just nimelt osapoolte varjatud motiive ja seisukohti.

Selliste materjalide kasutamisel on aga oht, et need ei paljasta osapoolte tõelisi seisukohti: lootuses vastaspool üle kavaldada ja oma positsiooni maksimeerida, võivad mängijad oma tõelisi kavatsusi varjata. Poliitiliste allikate puhul tuleb ka arvestada, et, sõnumite sisu kujundatakse auditooriumi ootustele vastavalt, ehk rahvusvahelisele kogukonnale suunatud avaldused võivad erineda nendest, mis on mõeldud sisepoliitiliseks tarbimiseks. Seega ei pruugi avalikud allikad esindada osapoolte tõelisi, vaid pigem nende edastatud/vahendatud (*communicated*) seisukohti mingil konkreetsel ajahetkel või mingis konkreetses küsimuses (Tellnes; 2004:23-24). Ka ühe osapoole nägemus teiste mängijate seisukohtadest esindab pigem selle osapoole enda tõlgendust, mitte teiste mängijate seisukohtade objektiivset analüüsi; pikaajaliste konfliktide korral on lisaks oht, et see nägemus on kujunenud vananenud seisukohtade põhjal. Paraku on osapoolte tõeliste – või võimalikult tõeste – seisukohtade teadasaamine võimalik ainult AW protseduuri reaalsel kasutamisel. Protседuuri hüpoteetilisel rakendamisel tuleb siiski lähtuda eeldusest, et erinevate avalike allikate kasutamisel ja omavahelisel võrdlemisel on siiski võimalik osapoolte seisukohti enam-vähem täpselt aimata.

Kuigi kõiki eelnevalt nimetatud materjale kasutati esmaseks vaidlusaluste teemade ringi määratlemiseks ja ka mõlema osapoole üldiste seisukohtade kindlakstegemiseks, siis vaidlusaluste küsimuste tähtsuse määramiseks viidi läbi väike küsitlus teema ekspertide hulgas. Ekspertide valikul lähtuti eeskätt kahest kriteeriumist: ekspert on vastavalt kas kreeka- või türgiküprose päritolu ning on rahvusvaheliste suhete vallas tunnustatud teadlane, kelle uurimisvaldkondadesse kuulub ka Küprose konflikti temaatika. Ekspertide ringi määratlemisel kasutati peamiselt isiklikke kontakte. Kokku saadeti küsitlus 2013. aasta juuli- ja augustikuus 13 eksperdile, kellest vastas kokku seitse, seega oli vastamise protsent 53,85. Paraku jäid täitmata algsed eesmärgid saada kümme vastust, mis jaguneks võrdselt kreeka- ja türgiküprose päritolu ekspertide

vastusteks; lõplikuks seisuks on kolm vastust kreekaküprose päritolu ekspertidelt ning neli vastust türgiküprose päritolu ekspertidelt. Küsitlusele vastanud ekspertide nimekiri on toodud lisas 1.

Kuna ekspertidele lubati, et neile ei viidata töös nimeliselt, on nende vastused edaspidi kodeeritud tähistega $TKE_{(n)}$ ja $KKE_{(n)}$, kus lühendid tähistavad vastavalt türgiküprose ja kreekaküprose päritolu eksperti ning järjekorranumber n aitab omakorda eristada eksperte nendes alakategooriates.

Teoreetilises kirjanduses ei ole otseselt puudutatud küsimust, kuidas tagada seisukohtade valiidsus juhul kui AW protseduuri rakendamisel ei ole võimalik kasutada läbirääkijate punktijaotust ehk nii-öelda osapoolte tõelisi positsioone. Võib eeldada, et mida suurem on vastanud ekspertide arv, seda selgemalt joonistub välja nii-öelda keskmine seisukoht. Samas on võimalik ka olukord, kus kogukonda esindab üks pealäbirääkija (või langetab otsused riigijuht isiklikult), kes vastutab peamiste seisukohtade kujunemise eest, seega võib argumenteerida, et protseduuri hüpoteetilisel rakendamisel võib piisavaks lugeda ka vaid ühe, olukorraga hästi kursis oleva eksperdi hinnanguid osapoolte huvide ja eelistuste kohta.

3.4 Vaidlusaluste küsimuste analüüs

Uuringu läbiviimiseks saadeti ekspertidele eelnevalt kirjeldatud alustel moodustatud peamiste vaidlusküsimuste nimekiri koos lühikokkuvõttega mõlema kogukonna põhiseisukohtadest nimetatud küsimuses (küsitlus on esitatud lisas 2). Lühikokkuvõtetel oli kaks peamist eesmärki: esiteks saada tagasisidet esitatud lühikirjeldustele ning teiseks leida teemade järjestus ning hinnata nende olulisust mõlema kogukonna jaoks. Tagasiside saamine lühikirjeldustele ekspertide kommentaaride näol oli oluline, täpsustamaks eeskätt viimase paari aasta arenguid kogukondadevahelistes suhetes, sest väga värske informatsiooni leidmine teema kohta on raskendatud. Vähesed uurimused keskenduvad paralleelselt mõlemale kogukonnale, samuti on akadeemiliste uurimuste puhul oht, et need on avaldamise hetkeks juba mõnevõrra vananenud. Lisaks on Küprose konflikti temaatika tervikuna jäänud viimastel aastatel mõnevõrra Küprose Vabariiki tabanud finantskriisi varju. Ekspertidid, kes tunnevad igapäevaelu Küprosel,

kuid oskavad muutusi ka laiemas kontekstis tõlgendada, on seetõttu väärtuslikuks infoallikaks. Kirjanduse ning ekspertide arvamuste alusel valmis järgnev vaidlusküsimuste analüüs, mille baasil kujundati arusaam, mida võiks kumbki kogukond käsitleda mingis küsimuses võitmisena.

3.4.1 Valitsemine (Governance)

Mõlemad pooled on väljendanud põhimõttelist nõusolekut kahetsoonilise, bikommunaalse föderatsiooni lahenduse osas, mis on rahvusvahelise õiguse mõttes üks juriidiline isiksus ja kud Kreeka- ja Türgi-Küprose osariigid omavad võrdset staatust (Kaymak *et al.*; 2008:29; Tocci; 2004:58). Sellegi poolest erinevad osapoolte nägemused sellest, mida föderaalne partnerlus endast tegelikult kujutama peaks. Türgiküproslased pooldavad nõrga föderatsiooni ideed, kus osariigid on võrdlemisi tugevad (Yeşilada *et al.*; 2008:17; Beyatli *et al.*; 2011:14) ning mõlemad kogukonnad jäävad pigem eraldatuks. Nende jaoks on ka oluline niinimetatud riiklik „uuestisünd“: uus riik peab tekkima kreeka- ja türgiküprose suveräänsete föderatiivsete riikide ühinemisel, mille käigus osariigid delegeerivad osa võimust alluvale kesktasandile, seejuures püütakse maksimaalselt tagada kahe kogukonna võrdsus ja ühehäälsus otsusetegemisel (Tocci; 2004:58). Seega, kuigi türgiküproslased kinnitavad, et toetavad föderatsiooni ideed, sarnaned nende tõlgendus enam konföderatsiooniga, lisaks tooks selline lahendus kaasa TRNC eelneva tunnustamise iseseisva riigina.

Kreekaküproslased soovivad pigem konsotsiaalset demokraatiat, mis on lähemal unitaarsole riigile ning kus kahetsoonilisus on rohkem administratiivne kontseptsioon kui teise kogukonna liikmetele piirangute seadmise õigustus ning föderatsioonipiirid järgivad saare demograafilist jaotust (Yeşilada *et al.*; 2008:17; Cyprus 2015 Initiative; 2011; Tocci; 2004:59). Samuti toimuks ühinemine praegu olemasoleva Küprose Vabariigi raames, läbi konstitutsiooniliste muudatuste sätestamise, ning võrdsus väljenduks eeskätt osariikide omavahelises võrdsuses (Tocci; 2004:58-59). Seega säiliks kreekaküproslaste poolt eelistatud lahenduse korral RoC õiguslik järjepidevus.

Kuigi ka 1960. aasta konstitutsiooni alusel oli Küpros konsotsiaalne riik, siis, vältimaks ajaloo kordumist ja uue leppe läbikukkumist, toetavad nii rahvusvahelised

toimijad eesotsas ÜROga kui ka akadeemikud seisukohta, et uue konsotsiaalse leppe korral tuleb seda tugevdada ja täiendada mõningate föderaalsete või konföderaalsete elementidega, mis algse põhiseaduses puudusid (Bahcheli, Noel; 2005:215).

Ekspertide arvamused selle osas, kui tõsiselt osapooled erinevaid lahendusvariante võtavad, erinevad mõnevõrra. TKE3 arvates mõlemad pooled vaid teesklevad, et aktsepteerivad föderatiivset lahendust, unistades samal ajal oma vastava ideaallahenduse rakendamisest – türgiküproslaste jaoks on selleks kahe riigi lahendus, kreekaküproslastele aga tsentraliseeritud unitaarriik (Kaymak *et al.*; 2008:33). TKE4 arvab aga, just niinimetatud ideaallahenditele viidates, et mõlemad osapooled rakendavad teatud seisukohti vaid retoorilistel eesmärkidel ja peamiselt sisepoliitiliseks „tarbimiseks“. TKE4 usub, et mõlemad osapooled on tegelikult aktsepteerinud 1977. aasta kõrgetasemelisi kokkuleppeid. Ka TKE2 usub, et just tsentraliseeritud föderatsioon on kreekaküproslaste seisukohast ideaalseks lahendiks.

Silmas tuleb pidada ka asjaolu, et lõplik otsus pannakse referendumile. Senised küsitlustulemused näitavad, et kuigi bikommunaalne, kahetsooniline lahendus on mõlemas kogukonnas võrdlemisi populaarne - 75% kreeka- ja 78% türgiküproslastest peab antud lahendit kas talutavaks, rahuldavaks või soovitavaks -, siis sisuliselt sama lahendust pakkuvaid, kuid veidi detailsemaid 1977./1979. aasta kõrgetasemelisi leppeid näeb vähemalt rahuldava lahenduse alusena 64% kreeka- ja 77% türgiküproslastest. Annani plaanil põhinevat lahendust, mis pakkus seni ühe konkreetseima nägemuse kahetsoonilise, bikommunaalse föderatsiooni ülesehitusest, toetab aga vaid 54% türgi- ja kõigest 33% kreekaküproslastest (Kaymak, *et al.*; 2008:30-32). Seega jääb mõnevõrra lahtiseks küsimus, kuidas määratleda kahetsoonilise ja bikommunaalse föderatsiooni sisu selliselt, et see pälviks ka reaalselt mõlema kogukonna toetuse.

Eelnevat arvesse võttes on võitmine valitsemise küsimuses defineeritud järgnevalt: TRNC seisukohast tähendab võitmine kahetsoonilise, bikommunaalse föderatsiooni loomist, mis luuakse õiguslikus mõttes uue rahvusvahelise õiguse subjektina, kahe iseseisva ja suveräänse osariigi ühinemise läbi. Kesktasandi võim on piiratud, kogukonnad loetakse täiesti võrdseteks, mis peegeldub ka nende esindatuses.

RoC jaoks tähendab võitmine kahetsoonilise, bikommunaalse tsentraliseeritud föderatsiooni loomist, mis tekib läbi praeguse Küprose Vabariigi põhiseaduse muutmise, kandes edasi praeguse Küprose Vabariigi õiguslikku järjepidevust.

Osariikide võim on piiratud, riigil on tugev kesktasand; kuigi kogukonnad on võrdsed, ei väljendu see automaatselt nende esindatuses, mis põhineb proportsionaalsusel.

3.4.2 Võimu jagamine (Power Sharing)

Võimu jagamise küsimus puudutab mitut erinevat aspekti. Presidendivõimu osas seostatakse TRNC läbirääkimispositsiooniga enamasti toetust roteeriva presidentuuri ideed. Küsitlused paljastavad aga, et türgiküprose avalikkus ei toeta seda ideed juhul kui kreekaküprose presidenduur saab olema pikem türgiküprose presidentuurist – idee, mille aluseks on taas kord kahe kogukonna ebavõrdne suurus (Cyprus 2015 Initiative; 2012; Beyatli *et al.*; 2011:22).

Kreekaküproslased on roteeriva presidentuuri idee vastu, pooldades pigem kollektiivse täidesaatva võimuna tegutsevad presidentaalset nõukogu, mis vastab Annani plaanis pakutule. KKE2 argumenteeris seda küsimust kommenteerides, et küproslased peavad õppima mõtlema kaugemale enamuse/vähemuse kontseptsioonist. Näiteks võib eeldada, et roteeriv presidentuur suurendab türgiküproslaste usku nende kohtlemisse võrdse partnerina, mis omakorda vähendab nende hirmu kreekaküproslaste ees. Ainuüksi seetõttu peaksid kreekaküproslased roteeriva presidentuuri ideed toetama, sest nii-öelda vähemuse hirmude leevendamine on ka nende huvides.

RoC ametliku seisukoha järgi toetati varem ka risthääletamist (*cross-voting*)⁵, kuid ka kreekaküprose avalikkuse arvamus näib erinevat nende varasemate liidrite omast, sest avalikkus seda ideed ei poolda (Cyprus 2015 Initiative; 2012). TKE3 rõhutab, et risthääletamine on mõlema poole jaoks vaieldav teema, sest föderatiivse lahenduse korral võib see pikema aja jooksul kaasa tuua bikommunaalsuse põhimõtte asendumise enamuse (see tähendab, kreekaküproslaste) häälega. Samuti avaldab TKE3 arvamust, et kreekaküprose poole jaoks võib risthääletamise-teemaline debatt olla vaid taktikaliseks

⁵ Risthääletamine viitab hääletussüsteemile, kus kumbki kogukond valib põhiosas oma esindajad ise, kuid kus neil on ka teatud hääleõigus selle üle, kes valitakse teisest kogukonnast. Selline süsteem peaks motiveerima poliitikuid arvestama lisaks oma kogukonna liikmete huvidele ka teise kogukonna liikmete huvidega, muresemata seejuures äärmuslike vaadetega valitsejate arvamuse pärast (Lordos, Tocci, Kaymak; 2009:109). Seega peaks risthääletamine soodustama kogukonnaülest koalitsioonide teket (Loizides, Keskiner; 2004:158).

käigus läbirääkimisprotsessis. TKE4 toob lisaks välja, et 2013. aastal RoC presidendiks valitud Nicos Anastasiades on, erinevalt oma eelkäijatest, täielikult risthääletamise idee vastu, ehk poliitiline arvamus on liikunud lähemale avalikule arvamusele. TKE2 rõhutabki, et enamuse arvamus selles (ja ka teistes) küsimustes on ajas muutuv, sõltudes suuresti poliitilistest muutustest saarel. Muidugi võib argumenteerida ka vastupidi – poliitiliste hoiakute muutmine avaldab mõju avalikule arvamusele. Igal juhul on tegemist AW protseduuri rakendamise kontekstis olulise tähelepanekuda, sest poliitiliste jõudude vaheldumine nii RoC-s kui TRNC-s võib läbirääkimiste kulgu ja võitva lahendi defineerimist oluliselt mõjutada. Samas võib töö esimeses osas välja toodu põhjal ka väita, et Küprose konflikti puhul on osaliste üldised hoiakud jäänud aastakümnete jooksul siiski küllaltki muutumatuks.

Mis puudutab võimu jagamist üldisemalt, siis türgiküproslased on valmis toetama lahendusi, mis tagavad neile täieliku poliitilise võrdsuse (Cyprus 2015 Initiative; 2012; Beyatli *et al.*; 2011:22). Kogukondade suuruste erinevust arvestades leiavad kreekaküproslased aga, et tulevas valitsuses on neil õigus suuremale arvule ametikohtadele (Beyatli *et al.*; 2011:22). KKE3 väljendas samas arvamust, et leppe korral saab lõplik kohtade jaotus kogukondade vahel siiski järgmine 1960. aasta konstitutsioonis sätestatud.

Eelnevat arvesse võttes on selles küsimuses võitmine TRNC jaoks defineeritud järgnevalt: sisse seatakse roteeriv presidentuur täieliku võrdsuse põhimõttel, see tähendab, et kumbki kogukond hoiab presidendiametit võrdse perioodi jooksul. Muud ametikohad jagatakse kõikidel administratiivtasanditel kahe kogukonna vahel võrdselt. Kreekaküproslaste jaoks on võitmine võimu jagamise küsimuses defineeritud kui lahendus, mille korral kohtade jaotamisel võetakse arvesse kogukondade osakaalu ning kreekaküproslased saavad suurema kogukonnana kõikidel administratiivtasanditel rohkem kohti. Roteeriva presidenduuti korral võiks see ka tähendada, et kreekaküproslasest presidendi ametiaeg on pikem kui türgiküproslasest presidendi ametiaeg.

3.4.3 Julgeolek (Security)

Julgeoleku all pean siinkohal silmas eeskätt sõjalist julgeolekut, eristades seda garantiide küsimusest. Julgeoleku teema puhul lahknevad kogukondade arvamused täielikult: kreekaküproslased pooldavad saare täielikku demilitariseerimist (sealhulgas ka Suurbritannia sõjaväebaaside likvideerimist), samas kui türgiküproslaste jaoks on oluline Türgi sõjaväe jätkuv (kuigi ehk mõnevõrra vähendatud) kohaolek saarel, sest neil puudub iseseisev kaitsevõime. Türgiküproslaste seisukohalt on Türgi sõjaväel eeskätt heidutav roll, juhaks kui uus lepe peaks läbi kukkuma (Kaymak *et al.*; 2008:45; Beyatli *et al.*; 2011:90-91).

Türgi sõjaväe viibimine saarel ei ole türgiküproslaste jaoks samas pingevaba teema. Yael Navaro-Yashin on välja toonud, et hinnanguliselt 30 000 Türgi sõduri (täpseid numbreid ei avalikustata) saarel viibimine tekitab kohalike seas ka palju hirmu ja rahulolematust, sest aastate jooksul on Türgi sõjavägi saare põhjaosas enda kontrolli alla võtnud suure osa varem kreekaküproslastele, aga osaliselt ka türgiküproslastele kuulunud maadest, kinnisvarast ja ressurssidest; suur osa TRNC territooriumist on määratletud sõjaväelise otstarbega maana, mis piirab tsiviilelanike liikumis- ja tegutsemisvõimalusi (Navaro-Yashin; 2006:88-90), kohalike sõnul on sõjavägi oma kasutusse võtnud just turutingimustes kõrget väärtust omavad maa-alad ja kinnisvara.

Küsitlusele vastanud eksperdid leidsid, et kreekaküproslaste jaoks võib selles küsimuses aktsepteeritav lahendus sõltuda mõnevõrra ka sisepoliitilisest olukorrast, nii viitas KKE3, et praegune RoC valitsus võiks tõenäoliselt aktsepteerida NATO vägede viibimist saarel üldise julgeoleku tagamiseks, seda muidugi juhul, kui Küprosest saab NATO liige. Saare demilitariseerimine tundub neist kahest aga kreekaküproslaste jaoks püsivama eesmärgina, seda seisukohta toetati ka Annani plaani koostamise ajal. Seetõttu loengi saare täielikku demilitariseerimist RoC jaoks selles küsimuses võitmiseks, TRNC seisukohast võiks võitu tähendada vähendatud koosseisuga Türgi sõjaväekontingendi jäämine saarele.

3.4.4 Garantiid (*Guarantees*)

Küsimusest, kas saarel peaks olema sõjalisi jõude, saab eraldi käsitleda küsimust, kas uuel leppel peaks olema garante. Ehk teisiti öelduna: kes kontrollib, et kogukonnad uutest lepetest kinni peavad. Juhul kui uus lepe peaks sätestama garantide kasutamise, pooldavad kreekaküproslased avaliku arvamuse küsitluste alusel ELi või ÜRO garantiid, välistades garandirolli andmise üksikutele riikidele, sealhulgas ka Kreekale. (Cyprus 2015 Initiative; 2011). Lordos leiab, et kreekaküproslaste toetuse saavutaks täielikult revideeritud garantiide süsteem, mis põhineks küproslaste enda tegevustel, vähese välise sekkumisega neutraalsuse tagamiseks; Türgi ja Kreeka sekkumine tuleks kõne alla alles selle primaarse julgeolekusüsteemi läbikukkumise korral (Lordos; 2009:28). Türgiküproslased seevastu pooldavad pigem just üksikute riikide, eeskätt Türgi garandirolli, seejuures toetavad nad mõnevõrra üllatuslikult kreekaküproslastest enam ka Kreeka jäämist uue rahuleppe garandiks (*Ibid.*).

Türgiküproslased on samas väljendanud ka seisukohta, mille kohaselt piisaks neile sellest, kui Türgi oleks garandiks vaid saare põhjaosale, mitte riigile tervikuna (Tocci; 2004:60). Ka KKE3 leidis, et selline lahendus võiks garantiide teema puhul kõne alla tulla. TKE3 toob aga mängu laiema rahvusvahelise konteksti: arvestades rahvusvaheliste organisatsioonide suutmatust astuda vastu viimastel aastatel üle maailma puhkenud konfliktidele ja nendega kaasnenud inimõiguste rikkumistele, on 1959. aasta garantiileppe püsimaajäämine muutunud tema arvates türgiküproslaste jaoks punaseks jooneks. Sama lahendus käidi välja ka Annani plaanis ning pälvis juba siis türgiküproslaste enamuse toetuse (Lordos; 2009:33).

Võttes arvesse eelnevalt välja toodud seisukohti, defineerin garantiide küsimuses türgiküproslaste jaoks võitmisena 1959. aasta garantiileppe taaskehtestamise, millega säilib Türgi, Kreeka ja Suurbritannia garandi staatus. RoC jaoks on võiduks see, kui garandistaatus antakse uutele, neutraalsetele toimijatele, kelleks võivad olla rahvusvahelised organisatsioonid – eeskätt EL või ÜRO.

3.4.5 Kodakondsus (Citizenship)

Kreekaküproslaste seisukohast on Türgi asunike viibimine saarel ohuallikaks. Kuna Türgi asunike massiline saabumine toimus samaaegselt väljarändelainega türgiküprose kogukonnas, kartsid kreekaküproslased, et Türgi eesmärgiks on muuta Küprose demograafilist tasakaalu, seades nad Põhja-Küprosel vastamisi vähem tuttava ja võib-olla ka mõnevõrra vaenulikumalt meelestatud türgi kogukonnaga (Michael; 2007:593). Seetõttu peaksid kreekaküproslaste maksimaalsete nõudmiste alusel saarelt lahkuma kõik pärast 1974. aastat Põhja-Küprosele saabunud Türgi uusasunikud ja nende järeltulijad. Võimalikud on erandid neile, kes on abiellunud türgiküproslastega või on selliste liitude järeltulijad (Kaymak *et al.*; 2008:38). Samas ringlevad KKE3 sõnul kreekaküproslaste seas ka ideed, mille kohaselt võiks kõikehõlmava lahenduse korral saarele jääda umbes 50 000 Türgi asunikku, kuigi avalikult pooldatatakse pigem siiski kõikide uusasunike lahkumist. KKE2 viitab samuti 50 000 erinevatesse kategooriatesse kuuluvale Türgi uusasunikule kui kreekaküproslaste poolt aktsepteeritavale variandile, sedastades aga, et aja jooksul kasvab türgiküproslastega peresidemeid omavate türgiküproslaste hulk.

Türgiküproslased lubaksid jääda aastakümneid saarel elanud uusasunikel. Samas on türgiküproslaste seas küllaltki populaarne ka seisukoht, et kõiki Põhja-Küprosel elavaid isikuid tuleb vaadelda tulevase (osa)riigi kodanikena, kel on seega ka õigus saarele jääda (Cyprus 2015 Initiative; 2011). Ometi on tegemist probleemse teemaga, sest, nagu viitab ka KKE2, muutub türgiküproslaste arvamus eelnevale seisukohale vaatamata Türgi asunike suhtes järjest negatiivsemaks ja rassistlikumaks; türklaste sisserände tõttu tunnevad türgiküproslased end vähemusena omaenda kogukonnas.

Hinnangud Türgist pärit asunike arvu osas kõiguvad. Kreekaküproslaste arvates võib see number ulatuda 110 000, samas kui türgiküproslaste hinnangul jääb nende arv vahemikku 40 000-60 000 (Tocci; 2004:56). 2006. aastal TRNCs läbi viidud rahvaloenduse alusel oli TRNCs 256 644 püsielanikku, kellest 78 613 olid töö- või elamisloaga välismaalased, nendest omakorda valdav enamus, 70 525, türklased. Statistika kogumise muudab aga keerulisemaks asjaolu, et paljudel türklastel on ka TRNC kodakondsus, topeltkodakondsusega elanikke on umbes 43 000 (Kaymak *et al.*; 2008:44), lisaks võib saarel olla hinnanguliselt ligi 200 000 illegaalset Türgi päritolu

võõrtöölist (An; 2012). Kuna demograafia teema Küprosel on tugevasti politiseeritud (vaata nt. Hatay; 2007), kipuvad osapooled ka täpseid andmeid varjama ja moonutama.

Türgi asunike suurele arvule lisanduvad Türgi sõjaväe saarel viibimisest tulenevad, probleemid, millele osaliselt juba eelnevalt viitasin. Türgi sõjaväelaste roll saarel ei piirdu vaid kaitse pakkumisega võimaliku RoC vaenutegevuse korral, vaid nad kontrollivad ka TRNC politseid ja salateenistust, vastutades muuhulgas sisejulgeoleku ning piirivalve eest (Hoffmeister; 2006:51). Juhul kui türklased ja Türgi sõjavägi saarelt tagasi tõmbuvad, peab türgiküprose kogukond need funktsioonid üle võtma: ülesanne, mis niivõrd väikeses kogukonnas võib olla eriti keeruline, kui neil õnnestub samaaegselt saavutada võit avaliku teenistuse ametikohtade võrdse jaotamise küsimuses.

Samas on türklaste seas viimastel aastatel tekkinud nii-öelda loomulik tagasiränne, ligikaudu 30 000-40 000 uusasunikku on naasnud Türki, kuna sealne palgatase on TRNCga võrreldes tõusnud (An; 2012). Ametlike andmete alusel võiks seega väita, et kodakondsuse andmise küsimus, täpsemalt see, kui suurele hulgale uusasunikele kodakondsust võimaldatakse, on oma olulisust minetamas, sest suur osa ametlikult saarel viibivatest türklastest on juba lahkunud. Eelnevat arvesse võttes tuleb aga nõustuda KKE2 seisukohaga, et nii saare põhja- kui lõunaosas aset leidvate demograafiliste muutuste tõttu on kodakondsuse andmine teema, mille puhul tuleb pidevalt jälgida uusi arenguid.

Kodakondsuse küsimuses on võitmine TRNC jaoks defineeritud järgnevalt: saarele võivad jääda need uusasunikud, kes on seal elanud aastakümneid või on loonud pere türgiküproslasega või on sündinud sellisesse perre. Kindlaid kvoote ei rakendata. RoC puhul loetakse võiduks, kui Küprosele jäävate türklaste arv on reguleeritud teatud kvoodiga, näiteks 50 000.

3.4.6 Territoriaalsed muudatused (Territorial Adjustments)

Territoriaalsete muudatuste küsimus on eriti oluline kreekaküproslastele, kes leiavad, et kogukondade suuruste alusel kuulub TRNCle ebaproportsionaalselt palju maad. Vähemalt kolm erinevat ÜRO poolt toetatud plaani on ette näinud türgiküprose kogukonna kontrolli all oleva territooriumi vähendamist ligikaudu 28 protsendini saare

pindalast (Yeşilada *et al.*; 2008:13). Eeskätt ootavad kreekaküproslased Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alade tagastamist (Cyprus 2015 Initiative; 2011), kuid nad on valmis kaaluma ka alternatiive, näiteks Varosha andmist ÜRO kontrolli alla, kusjuures viimane peaks tagama ka piirkonna julgeolekut (Kaymak *et al.*; 2008:66-67). Lisaks on kreekaküproslased valmis toetama föderaalset eristaatusega alade loomist, mida valitsetaks ühiselt ja kogukondadeülevalt (Cyprus 2015 Initiative; 2011).

Türgiküproslased sooviksid, et territoriaalseid muudatusi läbi ei viidaks ning ainult puhvertsoon taastasustataks. Alternatiivselt on nad valmis toetama föderaalset eristaatusega alade loomist (*Ibid.*). Varosha tagastamisesse suhtuvad türgiküproslased vastuoluliselt: ettepanekut, mille kohaselt Varosha muudetakse ELi ja ÜRO kontrolli all olevaks eritsooniks, toetaks 53% türgiküproslastest. Kui kaalutakse aga Varosha andmist RoC kontrolli alla, on 75% türgiküproslastest idee vastu, seda isegi juhul, kui julgeoleku tagamine jääks ÜRO kanda (Kaymak *et al.*; 2008:66-67). Nii KKE3 kui TKE4 vastustavad seda seisukohta mõnevõrra, leides, et türgiküproslased on aktsepteerinud Varosha üleandmist, kuigi TKE4 täpsustab, et pooldatakse ÜRO kontrolli säilimist, lisaks räägitakse praegusest „piirist“ kaugemate alade, sealhulgas Morphou linna üleandmisest.

Eelneva põhjal leian, et TRNC jaoks on selles küsimuses võiduks võimalikult väikese osa territooriumi üleminek kreekaküproslaste haldusalasse, mis võiks piirneda näiteks eelnevalt kokku lepitud Varosha, Morphou ja mõningate ümberitsevate külade üleandmisega. Kui tehakse täiendavaid territoriaalseid muudatusi, siis pigem föderaalset eristaatusega, üheskoos valitsetavate alade loomise läbi. Kreekaküproslased käsitlevad võiduna võimalikult suure osa territooriumi ülekandmist nende haldusalasse, põhjaosa territoorium ei tohiks ületada 28% saare pindalast. RoC-le tagastatatakse Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad.

3.4.7 Kinnisvara (Property)

Kinnisvara küsimust nähakse sageli ühe tundlikuma teemana Küprose konflikti lahendamisel. Tegemist on teemaga, millesse kreekaküproslased suhtuvad äärmiselt emotsionaalselt, see omakorda tagab teema pideva ülepolitiseerimise (vaata nt Gürel,

Özersay; 2006). Kreekaküproslased sooviksid täies mahus taastada omandiõiguse kinnisvara üle, mis neist 1974. aastal Põhja-Küprosele maha jäi, ning pooldavad ligikaudu 100 000 kreekaküproslase ümberasumist saare põhjaossa, eelistatavalt kreekaküprose omavalitsusliku võimu all (Zoupaniotis; 30.01.2012).

Kuigi pooled on tõdenud, et selle küsimuse lahend sisaldab ilmselt kombinatsiooni erinevatest meetmetest nagu õiguste ennistamine, kinnisvaraomandi vahetused ja erinevad kompensatsioonimehhanismid, hoiavad kreekaküproslased läbirääkimistelauga taga selles küsimuses järjepidevalt karmimat joont, väites, et algsetel omanikel peab olema õigus kinnisvara praeguselt kasutajalt ära osta ka juhul kui vahepealsel ajal on tehtud suures mahus ümberehitus- ja parandustöid. Türgiküproslased on seisukohal, et praegusel kasutajal peab olema õigus vastavast pakkumisest keelduda (Kaymak, Faustmann; 2010:927-928).

Türgiküproslased pooldavad pigem lahendusi, mille kohaselt kreekaküproslased saaksid kunagi kinnisvara eest kas rahalist kompensatsiooni või antaks neie samaväärne kinnisvaraomand mõnes muus (kreekaküprose administratsiooni kontrolli all olevas) piirkonnas. Nende arvates peaks kinnisvara enamikel juhtudel jääma praegustele kasutajatele, lisaks tuleb kogukonnad hoida võimalikult eraldi (Beyatli *et al.*; 2011:101-102) ning vältida ühe kogukonna liikmete asumist teise kogukonna liikmete hulka. Seda seisukohta pooldavad türgiküproslased vaatamata asjaolule, et õigus kunagisse kodukohta naasta ja sealne kinnisvaraomand taastada kehtiks ka ligikaudu 60 000 türgiküproslasele, kes omakorda saare lõunaosast põhjaosasse põgenesid (Gürel, Özersay; 2006:3-4).

Käsitletavatest teemadest on kinnisvara küsimust kõige keerulisem vaadelda eraldiseisvana. Sõltuvalt sellest, kumma osapoolle nägemus riigi ülesehitusest peale jääb, võib kinnisvara küsimus muutuda sõltuvaks selle küsimuse lahendusest. Kui näiteks valitsemise osas „võidab“ türgiküproslaste nõrga keskvalitsusega föderatsiooni idee, kuid kinnisvara küsimuses jääb peale kreekaküproslaste soov taastada endised omandisuhted, eelistatavalt kreekaküprose omavalitsuse all, ollakse taas ummikseisus. Teisalt on kinnisvara teema seotud ka territoriaalsete muudatuste küsimusega – uute piiride kujundamisel on võimalik nendega mõnevõrra „mängida“, tagamaks, et võimalikult suur osa eelnevalt kreekaküproslaste enamusega piirkondadest läheks tagasi selle kogukonna kontrolli alla.

Samas on võimalik, et türgiküproslased, tunnetades teema olulisust kreekaküproslaste jaoks, hindavad kinnisvara küsimuse ka ise prioriteetsemaks, tagamaks, et selles küsimuses jääks peale just nende seisukoht. Juhul kui protseduuri rakendamisel võidavad valitsemise ja kinnisvara küsimustes erinevad osapooled, võib vajadusel täiendavalt proovida ka teemade ühendamist, sidudes omavahel näiteks kinnisvara ning territoriaalsete muudatuste teema. AW teooria kohaselt ei oleks aga teemade ühendamisel saavutatav lahendus suurimat võimalikku kasu pakkuv, seetõttu hoitakse teemad esialgses analüüsis siiski eraldi.

TRNC seisukohast käsitlen selles küsimuses võitmisena lahendust, kus tagastatava kinnisvara hulk on minimaalne. Eelistatakse alternatiivseid kompensatsioonimeetodeid, eeskätt rahalist kompensatsiooni, mille suuruse määramisel lähtutakse hoone praegusest seisukorrast ja kasutusviisist. RoC jaoks toob võitmine kaasa võimalikult suure hulga kinnisvara tagastamise endistele omanikele, mis võimaldab neil soovi korral ümber asuda saare põhjaossa, eelistatavalt kreekaküprose administratsiooni all.

4. Empiiriline analüüs

Osapoolte seisukohtade täpsustamine vaidlusaluste küsimuste osas vastavalt ekspertide kommentaaridele oli vaid üheks nende seas läbiviidud küsitluse eesmärgiks. Küsitluse peamiseks eesmärgiks oli andmete kogumine vaidlusaluste küsimuste olulisuse hindamiseks kreeka- ja türgiküprose kogukondade jaoks. Selleks paluti ekspertidel järjestada teemad olulisuse põhjal, iga ekspert koostas järjestuse nii kreeka- kui türgiküprose kogukonna jaoks eraldi. Kuna eelnevalt oli defineeritud seitse vaidlusalust küsimust (vaata lisa 2), sai iga ekspert hinnata küsimuse olulisust kogukonna jaoks skaalal üks kuni seitse, alates kõige olulisemast. Ekspertidele ei antud kindlaid suuniseid, kuidas järjestamine toimuma peaks, suurem osa eksperte lähtus etteantud numeratsioonist ja järjestaski teemad ühest seitsmeni, tekitades seega ordinaalskaala. Üks küsitlusele vastanud ekspertidest, KKE3, hindas nii kreeka- kui küprose kogukonna puhul kaks küsimust samal tähtsusastmel olevaks, nende küsimuste puhul kasutasin punktide arvutamisel teemade keskmist skoori. Ekspertide küsitluse tulemused on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Ekspertide hinnangud – esialgne järjestus

	TKE1		TKE2		TKE3		TKE4		KKE1		KKE2		KKE3		Kokku	
	KK1	TK1	KK2	TK2	KK3	TK3	KK4	TK4	KK5	TK5	KK6	TK6	KK7	TK7	KK	TK
Valitsemine	5	3	7	4	7	2	2	5	7	3	5	4	3,5	3	36,5	24
Võimu jagamine	1	1	6	3	6	1	3	6	6	1	3	2	5	1	30	15
Julgeolek	2	2	5	7	4	4	4	2	2	4	1	1	7	2	25	22
Garantiid	3	5	3	2	1	3	7	3	1	2	7	6	3,5	4,5	25,5	25,5
Kodakondsus	6	7	4	6	3	7	5	7	5	7	6	3	6	6	35	43
Territoriaalsed muudatused	7	6	2	5	5	6	6	4	3	6	4	7	1	7	28	41
Kinnisvara	4	4	1	1	2	5	1	1	4	5	2	5	2	4,5	16	25,5

Allikas: ekspertide küsitluse tulemused, autori arvutused

Tabel 3. Ekspertide hinnangud – ümberpööratud punktjärjestus ja keskmised väärtused

	TKE1		TKE2		TKE3		TKE4		KKE1		KKE2		KKE3		Kokku		Keskmine	
	KK1	TK1	KK2	TK2	KK3	TK3	KK4	TK4	KK5	TK5	KK6	TK6	KK7	TK7	KK	TK	KK	TK
Valitsemine	3	5	1	4	1	6	6	3	1	5	3	4	4,5	5	19,5	32	2,79	4,57
Võimu jagamine	7	7	2	5	2	7	5	2	2	7	5	6	3	7	26	41	3,71	5,86
Julgeolek	6	6	3	1	4	4	4	6	6	4	7	7	1	6	31	34	4,43	4,86
Garantiid	5	3	5	6	7	5	1	5	7	6	1	2	4,5	3,5	30,5	30,5	4,36	4,36
Kodakondsus	2	1	4	2	5	1	3	1	3	1	2	5	2	2	21	13	3,00	1,86
Territoriaalsed muudatused	1	2	6	3	3	2	2	4	5	2	4	1	7	1	28	15	4,00	2,14
Kinnisvara	4	4	7	7	6	3	7	7	4	3	6	3	6	3,5	40	30,5	5,71	4,36
Keskliste summa															28,00		28,00	

Allikas: ekspertide küsitluse tulemused, autori arvutused

Sellise valimi kasutamisel võib esineda mõningaid protseduurilisi probleeme. Esiteks on ekspertide valim küllaltki väike ning võib ka väita, et see pole tasakaalus, sest türgiküprose eksperte on ühe võrra rohkem. Teiseks võib arutleda, kas valitud eksperdid suudavad piisavalt hästi edasi anda kogukonna üldisi seisukohti – nagu näha tabelist 2, varieeruvad ekspertide hinnangud teema olulisusele ühes või teises kogukonnas oluliselt. Väikese valimi puhul on alati võimalus, et vastused oleksid teise ekspertide grupi kaasamisel olnud märkimisväärselt erinevad. Siiski tuleb tõdeda, et täiesti täpne punktide jaotus saaks tulla vaid läbirääkijatelt endilt, või samaaegse suuremahulise avaliku arvamuse küsitluse läbiviimisel saare mõlemas osas, sõltuvalt sellest, kes loetakse protseduuri rakendamisel põhiliseks mängijaks. Kuna selliste tulemuste saamine on raskendatud ka märksa suuremate ressursside olemasolu korral, lähtusin selle uuringu läbiviimisel eeldusest, et ekspertide valimise parameetrid, mida eelpool kirjeldasin, õigustavad nende arvamuse kasutamist ning iga küsitlusele vastanud ekspert omab piisavat ülevaadet teemast, tegemaks informeeritud otsuseid.

Kolmandaks võimalikuks probleemiks on see, et kuigi eksperdid järjestasid küsimused ordinaalskaalal, tõlgendan neid andmeid osaliselt intervallskaala alusel, ehk käsitlen ekspertide antud järjestust punktidenä ja eeldan, et astmete vahemikud on võrdsed. Tegelikult on sellise lihtsa ülesehitusega küsitluse puhul võimatu tagada, et ekspertide hinnangud vastavad AW protseduuris ette nähtud punktide liidetavuse ja lineaarsuse tingimustele, eriti kuna vaidlusalused küsimused ise ei ole sisuliselt kvantifitseeritavad. Selle probleemi lahendamiseks võiks suurema valimi puhul kaaluda sarnast lähenemist, nagu kasutas George Massoud oma Iisraeli-Palestiina konflikti käsitletud uurimuses: Massoud palus küsitluses osalenutel hinnata iga teema olulisust osapoolte jaoks kuuepunktisel skaalal, vahemikus „kõige olulisem“ kuni „vähim oluline“. Selline lähenemine ning suurem valim ($N=84$) võimaldas analüüsida vastuste jaotumist ning kontrollida teemadevaheliste seoste esinemist vastamisel statistilise analüüsiga (Massoud; 2000:345-346).

4.1. Punktide jaotamine

Nagu eelpool kirjeldatud, palusin ekspertidel küsitluse käigus vaidlusteemad reastada. Kuna vaidlusteemasid oli seitse, kujunes ka järjestus vahemikus üks kuni seitse. Iga ekspert koostas vastava järjestuse mõlema kogukonna kohta, alustades eksperdi hinnangul kõige olulisemast küsimusest. Teisendades need järjestused punktideks (kõige olulisem ehk esimene teema = üks punkt, olulisuselt järgmine ehk teine teema = kaks punkti ja nii edasi), leidsin kõikide kreekaküprose punktide summeerimisel küsimuste kogupunkti summad kreekaküprose kogukonna jaoks. Liitsin samamoodi kõik türgiküprose seisukohti peegeldavad punktid, leidmaks kogupunkti summad ka türgiküprose kogukonna jaoks. Kogupunkti summade alusel kujunes esialgne teemade tähtsuse järjestus.

Tabelis 2 tähistab väiksem number nii üksikute küsimuste lõikes kui koondpunktide arvestuses olulisemat teemat. Ekspertide küsitluse alusel on vaidlusküsimuste tähtsuse järjekord, alustades olulisimast, seega järgmine:

RoC	TRNC
1. Kinnisvara	1. Võimu jagamine
2. Julgeolek	2. Julgeolek
3. Garantiid	3. Valitsemine
4. Territoriaalsed muudatused	4.-5. Garantiid
5. Võimu jagamine	4.-5. Kinnisvara
6. Kodakondsus	6. Territoriaalsed muudatused
7. Valitsemine	7. Kodakondsus

Ekspertide teemajärjestusi ühekaupa analüüsid on näha küllaltki suurt varieeruvust. Näiteks julgeoleku küsimuses kõiguvad ekspertide punktid mõlema kogukonna lõikes ühest seitsmeni, seejuures on huvitaval kombel just kreekaküprose päritolu eksperdid need, kes, hinnates teema olulisust kreekaküproslaste jaoks üldiselt, on küsimusele andnud vastavalt üks ja seitse punkti (üks tähendab, et see vaidlusteema on eksperdi arvates kõige olulisem, samas kui seitse väljendab selles küsitluses kõige vähemolulisemat teemat), samas kui türgiküprose eksperdid on teema olulisust kreekaküprose kogukonna jaoks hinnanud punktidega vahemikus kaks kuni viis. Ka

garantiide teema puhul ilmneb kreekaküprose kogukonda puudutavates vastustes varieeruvus ühest seitsmeni, selle küsimuse puhul on äärmuslikke hinnanguid andud aga nii türgiküprose kui kreekaküprose eksperdid. Läbivalt on vähe tähtsust omistatud kodakondsuse teemale. Samuti on kõik eksperdid hinnanud türgiküproslaste jaoks vähemolulisemaks territoriaalsete muudatuste küsimust, kõik ekspertide omistatud punktid jäävad vahemikku neli kuni seitse.

Üldisi järjestusi kõrvutades on näha, et mõlemas kogukonnas on olulisel kohal (mõlemal kogukonnal tähtsuselt teine) julgeoleku küsimus, samas kui ühtmoodi väheoluline on, nagu madalate üksikskooride baasilt eeldada võis, kodakondsuse küsimus (kreekaküproslastel kuuendal, türgiküproslastel seitsmendal kohal). Üsna ootuspärane on kinnisvara küsimuse kõrge olulisus kreekaküproslaste jaoks – ühegi teise teema suhtes ei ole nende suhtumine nii emotsionaalne. Võimu jagamise küsimuse olulisus türgiküproslaste jaoks on samuti küllaltki oodatav, sest selle kogukonna jaoks on nende võrdsuse tunnustamine üks põhilisi eesmäärke. Võimu jagamise küsimusega seonduva valitsemise küsimuse paigutumine tähtsuselt kolmandale kohale on seega samuti oodatav.

4.2 Mudel I – kõikide ekspertide arvamused

Järgnevalt rakendan AW protseduuri kõikide ekspertide arvamuste baasil. Eesmärgiks on punktide määramine vaidlusküsimustele nii, et nad oleksid liidetavad ja nende summa oleks vastavalt protseduuri reeglitele 100 punkti. Massoud märgib, et selleks on mitmeid võimalusi, neist kõige lihtsam – kuid samas ka kõige spekulatiivsem – on vaidlusaluste küsimuste omavaheline võrdlemine, mille tulemusel langetatakse otsus, kui oluline on mingi küsimus mängija jaoks võrreldes teiste küsimustega (Massoud; 2000:349). Samas pakub Massoud välja ka mõnevõrra rafineerituma lahenduse, millest lähtun ka käesolevas töös. Kuna ekspertide küsitluse tulemusena on mul olemas konkreetsed andmed selle kohta, kui tähtis on mingi küsimus ühele või teisele mängijale, kuid need punktisummad ei ole liidetavad 100-punkti skaalal, tuleb andmed transformeerida (*Ibid.*).

Esimese sammuna, mis on tegelikult AW protseduuri väline, pööran ümber ekspertide punktijärjestused nii, et kõige olulisem teema on tähistatud seitsme punktiga ning kõige vähemolulisem teema vastavalt ühe punktiga. See samm on vajalik, sest AW protseduuri käigus näitab küsimuse suurem kaal selle küsimuse suuremat olulisust, kui aga järgnevate sammude aluseks võetakse tabelis 2 toodud punktisummad, kus suuremat olulisust tähistas just väiksem punktisumma, hakkab see protseduuri läbiviimist moonutama. Tabelis 3 ongi välja toodud ümberpööratud jaotus. Oluline on rõhutada, et eelnevalt välja toodud teemade tähtsuse järjestus selle sammu tulemusena ei muutu.

Teiseks leian iga küsimuse puhul selle keskmise väärtuse, jagades ekspertide punktide kogusumma ekspertide arvuga. Ka keskmised väärtused on esitatud tabelis 3. Seejärel saab asuda küsimuste kaalu arvutamise juurde. Lähtudes eeldusest, et küsitluse käigus antud punkte saab tõlgendada kardinaalse kasulikkuse (*cardinal utility*)⁶ määradena, muutub iga teema keskmine väärtus omakorda andmepunktiks, mida saab omakorda kasutada küsimuse kaalu leidmiseks.

Leidmaks, mitu punkti määrata igale küsimusele ehk kui suur on iga küsimuse kaal, jagame vaadeldava küsimuse keskmise punktisumma kõikide küsimuste keskmise punktisummaga, ning korrutame sajaga:

$$\text{Küsimuse kaal } (i) = \left(\frac{\text{keskmine } (xi)}{\sum_{i=1}^7 \text{keskmine } (xi)} \right) \times 100$$

Seeläbi saame igale küsimusele määrata kaalu, murdosade kasutamine viib vastused 100-punktilisele skaalale, mis on AW protseduuri seisukohast vajalik.

Näitlikustan arvutuskäiku, leides küsimuse kaalu valitsemise teemale kreekaküprose kogukonna jaoks (valik on juhuslik). Eelnevalt leidsin selle küsimuse keskmise väärtuse, jagades ekspertide punktide kogusumma (19,5) ekspertide koguarvuga (7), selle küsimuse keskmine väärtus on 2,79. Leidsin samamoodi keskmised väärtused kõigile seitsmele teemale ning leidsin ka kreekaküprose kogukonna keskmiste

⁶ Kardinaalse kasulikkuse teooria lähtub eeldusest, et rahulolu on objektiivselt mõõdetav ja hinnatav numbrilisel skaalal kui asi iseeneses, vastandina ordinaalse kasulikkuse teooriale, mille kohaselt rahulolu on subjektiivne ja seega mõõdetav vaid erinevate variantide kõrvutamise teel (vaata nt van Praag; 1991).

punktisummade koguväärtuse, milleks tuli 28,00 punkti. Küsimuse kaalu arvutamiseks sooritan tehte $x=(2,79/28,00)*100=9,95$.

Korrates sama protseduuri kõikide küsimuste puhul, sain tulemused, mis on esitatud tabelis 4. Kontrollarvutus näitab, et mängijate uute punktide liitmisel kogukondade kaupa on tulemuseks 100, seega on punktide transformeerimine õnnestunud.

Tabel 4. Mängijate punktide jaotus pärast teisendamisprotseduuri

	RoC	TRNC	Võitja- kaotaja suhe
Valitsemine	9,95	<u>16,33</u>	
Võimu jagamine	13,27	<u>20,92</u>	
Julgeolek	15,82	<u>17,35</u>	
Garantiid	15,56	15,56	1,00
Kodakondsus	<u>10,71</u>	6,63	
Territoriaalsed muudatused	<u>14,29</u>	7,65	
Kinnisvara	<u>20,41</u>	15,56	
Kokku	100,00	100,00	

Allikas: Autori arvutused

Igale vaidlusküsimusele on leitud kaal, samuti on iga küsimuse puhul alla joonitud suurem väärtus. Vastavalt AW protseduuri reeglitele võidab kumbki osapool algul nendes küsimustes, kus tema punktisumma ületab vastaspoole punktisummat. Ühe küsimuse puhul (garantiid) on osalejate punktisummad võrdsed.

Esimeses mänguvoorus on punktide algne jaotus järgmine: RoC „võidab“ kodakondsuse, territoriaalsete muudatuste ning kinnisvara küsimustes, saades kokku $10,71+14,29+20,41=45,41$ punkti. TRNC „võidab“ aga valitsemise, võimu jagamise ning julgeoleku küsimustest, saades seeläbi $16,33+20,92+17,35=54,60$ punkti. Garantiide küsimus on praeguses vóorus kõrvale jäetud: on selge, et punktide osaline ülekandmine on vajalik ning arvestades, et punktide ülekandmist alustatakse väikseima võitja-kaotaja suhtega küsimusest, mis garantiide puhul on punktisummade võrdsuse tõttu väikseim võimalik ehk 1,00, on ilmne, et see on küsimus, milles on vajalik leida kompromiss.

Alustan võrdsustamisprotseduuri. Selleks tuleb lahendada võrrand: $45,41+15,56*(x)=54,60+15,56*(1-x)$. Lahendades võrrandi, leian, et $x=0,795$ ehk

kreekaküproslased „võidavad“ 0,795 osa garantiide teemast ning türgiküproslaste osaks jääb 0,205. Reaalsuses võiks see tähendada, et kuigi kreekaküproslastel on õigus nõuda, et garantiide küsimuses austataks nende arvamust, peavad nad mõnevõrra siiski arvesse võtma ka türgiküproslaste seisukohti. Võrdsustamisprotseduuri tulemusel on mõlema osapoole punktisummad nüüd järgnevad:

Roc: $10,71+14,29+20,41+0,795*15,56=57,78$ punkti,

TRNC: $16,33+20,92+17,35+0,205*15,56=57,78$ punkti.

Tulemused on võrdsed ning protseduur seega lõppenud, täiendav punktide ülekandmine ei ole vajalik.

Vaidlusaluste küsimuste analüüsi alateemas sõnastatud võitvate lahenduste kirjelduste alusel kujuneb AW protseduuri rakendamisel järelikut järgnev lahendus:

- Kahe osariigi ühinemise läbi luuakse kahetsooniline, bikommunaalne föderatsioon, mille keskvalitsus on osariikidega võrreldes võrdlemisi nõrk. Rahvusvahelise õiguse mõttes on tegemist uue riigiga (türgiküprose võit);
- Võimu jagamise küsimustes lähtutakse kogukondade täieliku võrdsuse printsiibist igal administratiivsel tasandil (türgiküprose võit);
- Julgeoleku küsimus: saarele jääb Türgi sõjaväe vähendatud koosseis (türgiküprose võit);
- Garantiide küsimuses on vajalik kompromissi leidmine. Lähtudes kreekaküproslaste soovidest, kellel on selle küsimuse lahenduse määramisel vastavalt võrdsustamisprotseduuri tulemustele mõningane ülekaal, peaks garandirolli pakkuma mõni rahvusvaheline organisatsioon, kas EL või ÜRO. Samas tuleks mõnevõrra arvestada ka türgiküproslaste sooviga säilitada vähemalt Türgi garandiroll. Leian, et siinkohal võiks vaidlusteemade eraldiseisva käsitlemise asemel võtta arvesse lahendust kui tervikut. Kompromiss garantiide küsimuses võiks seostuda julgeoleku küsimuse lahendusega: kuna viimases küsimuses jäi peale türgiküproslaste seisukoht, mis sätestab Türgi sõjaväe jätkuva kohaoleku saarel, võiks seeläbi olla tagatud ka Türgi garandistaatus, mis kehtiks ainult Põhja-Küprosele, samas kui riigile tervikuna pakub täiendavat garantiid kas EL või ÜRO;

- Kodakondsuse küsimus lahendatakse samuti kreekaküproslaste eelistuse alusel, mille kohaselt piiratakse saarele jäävate Türgi päritolu asunike arvu umbes 50 000 inimeseni;
- Viiakse läbi territoriaalsed muudatused: võimalikult suur osa territooriumist antakse kreekaküproslaste haldusalasse, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoC-le tagastatakse Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad (kreekaküproslaste võit);
- Kinnisvara küsimuses jääb peale kreekaküproslaste seisukoht, mille järgi antakse võimalikult suurele osale kreekaküproslastest võimalus saada tagasi kunagi neile kuulunud kinnisvara, eelistatavalt kreekaküprose valitsuse all.

Kuigi eelnevalt sai välja toodud, et kui kujuneb selline lahend, kus territoriaalsete muudatuste vallas võidab TRNC ning kinnisvara küsimuses RoC, võib see viia uue suluseisuni, ei pruugi see täielikult paika pidada: kuna vaikimisi on aktsepteeritud seisukohta, et osa TRNC territooriumist antakse RoC haldusalasse, on selle küsimuse puhul võimalik üleantavate alade piiridega mõnevõrra mängida, tagamaks, et võimalikult suur osa varem kreekaküprose enamusega piirkondadest läheks taas nende valdusesse. Siiski tuleb tõdeda, et kinnisvaraomandi täielik tagastamine on ilmselgelt võimatu aastakümnete jooksul aset leidnud muutuste tõttu. Huvitaval kombel ei ole kirjanduses käsitletud ka täiendavate vahetuste võimalust: kuna kinnisvara küsimus puudutab ka türgiküproslasi, kelle kinnisvara jäi saare põhjaossa põgenemise tõttu praeguse RoC territooriumile, siis annab kreekaküproslaste soovitud lahendus türgiküproslastele õiguse nõuda ka oma kinnisvara tagastamist. Sidudes selle territoriaalse jaotuse teemaga, võib kaaluda täiendavate muudatuste tegemist, ehk lisaks eelnevalt planeeritud türgiküprose alade üleandmisele võib toimuda täiendavate maa-alade vahetamine türgi- ja kreekaküprose vahel, pidades silmas eelnevalt kokku lepitud territoriaalse jaotuse üldisi proportsioone.

4.3 Mudel II: türgiküprose ekspertide hinnangutel põhinev lahendus

Et Küprose probleemi lahendamisel on pidevaks probleemiks kogukondade diametraalselt erinevad arusaamad sellest, milline oleks sobiv lahendus, on ka käesolevas töös lisaks ekspertide üldkogumi arvamusele analüüsitud türgi- ja kreekaküprose ekspertide seisukohti eraldi, tuvastamaks võimalikke erinevusi. Järgnevalt rakendatakse AW protseduuri ainult türgiküprose ekspertide hinnangute põhjal, nende punktide jaotus (ümberpööratud väärtuste alusel) ning punktide keskmine on toodud tabelis 5; iga küsimuse puhul on alla joonitud võitev ehk suurem väärtus.

Türgiküprose ekspertide arvamuse kohaselt peaks teemade järjestus kogukondade lõikes olema (olulisemast alates) järgnev:

RoC

1. Kinnisvara
2. Garantiid
3. Julgeolek
4. Võimu jagamine
5. Kodakondsus
6. Territoriaalsed muudatused
7. Valitsemine

TRNC

- 1.-2. Võimu jagamine
- 1.-2. Kinnisvara
3. Garantiid
4. Valitsemine
5. Julgeolek
6. Territoriaalsed muudatused
7. Kodakondsus

Tabel 5. Türgiküprose ekspertide punktid, punktide keskmised väärtused

	TKE1		TKE2		TKE3		TKE4		Kokku		Keskmine	
	KK1	TK1	KK2	TK2	KK3	TK3	KK4	TK4	KK	TK	KK	TK
Valitsemine	3	5	1	4	1	6	6	3	11	18	1,57	2,57
Võimu jagamine	7	7	2	5	2	7	5	2	16	21	2,29	3,00
Julgeolek	6	6	3	1	4	4	4	6	17	17	2,43	2,43
Garantiid	5	3	5	6	7	5	1	5	18	19	2,57	2,71
Kodakondsus	2	1	4	2	5	1	3	1	14	5	2,00	0,71
Territoriaalsed muudatused	1	2	6	3	3	2	2	4	12	11	1,71	1,57
Kinnisvara	4	4	7	7	6	3	7	7	24	21	3,43	3,00
<i>Allikas: ekspertide küsitluse tulemused, autori arvutused</i>									Kokku:		16,00	16,00

Üldkogumiga võrreldes on huvitav märkida, et kui kõikide ekspertide vastuste lõikes paigutus kinnisvara küsimus turgiküprose kogukonna jaoks 4.-5. kohale (koos garantiide küsimusega), siis turgiküprose eksperdid ise leidsid, et turgiküprose kogukonnas peaks see teema olema tähtsusest suisa teisel kohal; garantiide küsimuse paigutasid nad tähtsusest kolmandaks. Võrreldes turgiküprose ekspertide arvamust kreekaküprose seisukoha osas üldvalimi tulemustega, siis sel puhul on suurimaks erinevuseks ehk territoriaalsete muudatuste küsimusele omistatav tähtsus: kui üldvalimi põhjal paigutub see küsimus kreekaküproslaste jaoks neljandale kohale, siis turgiküprose ekspertide hinnangute alusel on see küsimus tähtsusest kuues. Sellegi poolest on seisukohad üldkogumiga võrreldes üsna sarnased.

Järgnevalt viin tabelis 5 välja toodud keskmiste väärtuste abil taas kord läbi teisendamisprotseduuri ehk arvutan küsimuste kaalud 100-punkti skaalal. Vastavate arvutuste tulemused on esitatud tabelis 6, iga küsimuse puhul on alla joonitud suurem väärtus ehk algne võitja.

Tabel 6. Punktide jaotus pärast teisendamisprotseduuri, turgiküprose ekspertide hinnangute alusel

	RoC	TRNC	Võitja- kaotaja suhe
Valitsemine	9,82	<u>16,07</u>	
Võimu jagamine	14,29	<u>18,75</u>	
Julgeolek	15,18	15,18	1,00
Garantiid	16,07	<u>16,96</u>	
Kodakondsus	<u>12,50</u>	4,46	
Territoriaalsed muudatused	<u>10,71</u>	9,82	
Kinnisvara	<u>21,43</u>	18,75	
Kokku	100,00	100,00	

Allikas: Autori arvutused

Vastavalt esialgsele jaotusele on RoC punktisumma mängu alguses $12,50+10,71+21,43=44,64$; vaidluselustest küsimustest võiksid nad turgiküprose ekspertide arvates kõrgemalt hinnata kodakondsuse, territoriaalse jaotuse ja kinnisvara teemasid, mis on kooskõlas eelnevas mudelis leituga. TRNC esialgseks punktisummaks on $16,07+18,75+16,96=51,78$ ning nende kasuks peaksid lahenema valitsemist, võimu jagamist ning garantiisid puudutavad küsimused. Erinevalt eelmisest mudelist tekib viik

nüüd julgeoleku teema puhul, mis tähendab, et võrdsustamisprotseduuri läbiviimisel alustatakse punktide ülekandmist just sellest küsimusest.

Võrdsustamisprotseduuri läbiviimiseks tuleb lahendada võrrand $44,64 + 15,18 \cdot (x) = 51,78 + 15,18 \cdot (1-x)$. Lahendades võrrandi, leiame, et $x = 0,735$, ehk RoC „võiduks“ antud küsimuses on 73,5% ning TRNC „võidab“ 26,5% ulatuses.

Võrdsustamisprotseduuri järel on punktisummad:

RoC: $12,50 + 10,71 + 21,43 + 0,735 \cdot 15,18 = 55,80$ punkti,

TRNC: $16,07 + 18,75 + 16,96 + 0,265 \cdot 15,18 = 55,80$ punkti.

Seega on mõlemal mängijal võrdselt 55,80 punkti, AW protseduur on lõppenud.

Välja kujuneb järgmine lahend, mis on väga sarnane mudeli I lahendusega:

- Kahe osariigi ühinemise läbi luuakse nõrga kesktasandiga kahetsooniline, bikommunaalne föderatsioon, mis põhineb kogukondade absoluutsel võrdsusel (türgiküproslaste võit);
- Vastavalt türgiküproslaste eelistustele lähtutakse võimu jagamisel kõikidel administratiivtasanditel kogukondade võrdsuse põhimõttest;
- Samuti türgiküproslaste eelistuste kohaselt jäävad kehtima varasema garantiilepingu põhimõtted, mille kohaselt garanteerivad uut kokkulepet Türgi ja Kreeka ning võib-olla ka Suurbritannia;
- Julgeoleku küsimuses on vajalik saavutada kompromiss RoC positsiooni vahel, mis eeldab saare täielikku demilitariseerimist, ning türgiküproslaste positsiooni vahel, mis näeb ette Türgi sõjaväe jäämist saarele. Seda küsimust võiks ehk vaadelda koos garantiide küsimusega: kuna selle lahendi korral jääks kehtima Türgi, Kreeka ja Suurbritannia garantiid, võiks kompromisslahenduseks olla hoopis Suurbritannia sõjaväebaaside jäämine saarele, kuna tegemist on niigi Suurbritannia suveräniteedi alla kuuluvate territooriumitega, mida viimane ei ole valmis Küprosele tagasi andma. Selline lahendus eeldaks aga tõenäoliselt erigarantiide andmist mõlemale kogukonnale, arvestades Suurbritannia varasemat leiget sekkumist kogukondadevahelise vägivalla ilmnemisel peaksid nad suutma mõlemat kogukonda veenma, et on vägivallailmingute korral valmis sekkuma. Võimalikud on ka muud alternatiivid, pikemas plaanis võib ehk kõne alla tulla Küprosele NATO-liikmelisuse andmine, sellisel juhul võiksid mõlemad

kogukonnad aktsepteerida NATO vägede viibimist saarel, mis võiksid sisaldada ka Türgi kui ühe NATO liikmesriigi sõdureid;

- Kodakondsuse küsimuses jääb peale kreekaküproslaste seisukoht: piiratakse saarele jäävate Türgi uusasunike arvu, seades nende piirarvuks umbes 50 000 inimest;
- Tulenevalt kreekaküprose kogukonna võidust territoriaalsete muudatuste küsimuses kantakse võimalikult suur osa territooriumist üle nende haldusalasse, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoCle tagastatakse Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad;
- Kinnisvara küsimuses jääb samuti peale kreekaküproslaste seisukoht: võimalikult suurele osale kreekaküproslastest antakse võimalus saada tagasi kunagi neile kuulunud kinnisvara. Võttes lisaks arvesse kreekaküproslastele soodsat lahendust territoriaalsete muudatuste küsimuses, peaks selle mudeli alusel leitud lahendus neile üsna meelepärane olema.

Üldiselt võib tõdeda, et mudeli II alusel leitud lahendus näib sisaldavat vähem kokkuleppevõimalusi kui mudeli I lahend, samuti on see lahend mõlema poole lõplikku punktisummat vaadates (mis peaks peegeldama lõplikku rahulolu) veidi ebasoodsam: kui mudeli I puhul oli mõlemal osapoolel tasakaalustamise järgselt 57,78 punkti, siis mudeli II puhul jääb mõlema poole tulemuseks 55,80 punkti.

4.4 Mudel III: kreekaküprose ekspertide hinnangutel põhinev lahendus

Järgnevalt on AW protseduuri rakendatud kreekaküprose ekspertide hinnangute põhisel. Ekspertide punktisummad ning nende keskmised on toodud tabelis 7.

Kreekaküprose ekspertide hinnangute alusel on kogukondade huvide jagunemine, alustades olulisimast, järgmine:

RoC	TRNC
1.-2. Kinnisvara	1. Võimu jagamine
1.-2. Territoriaalsed muudatused	2. Julgeolek
3. Julgeolek	3. Valitsemine

4. Garantiid
5. Võimu jagamine
6. Valitsemine
7. Kodakondsus

4. Garantiid
5. Kinnisvara
6. Kodakondsus
7. Territoriaalsed muudatused

Tabel 7. Kreekaküprose ekspertide punktid, punktide keskmised väärtused

	KKE1		KKE2		KKE3		Kokku		Keskmine	
	KK5	TK5	KK6	TK6	KK7	TK7	KK	TK	KK	TK
Valitsemine	1	5	3	4	4,5	5	8,5	14	1,21	2,00
Võimu jagamine	2	7	5	6	3	7	10	20	1,43	2,86
Julgeolek	6	4	7	7	1	6	14	17	2,00	2,43
Garantiid	7	6	1	2	4,5	3,5	12,5	11,5	1,79	1,64
Kodakondsus	3	1	2	5	2	2	7	8	1,00	1,14
Territoriaalsed muudatused	5	2	4	1	7	1	16	4	2,29	0,57
Kinnisvara	4	3	6	3	6	3,5	16	9,5	2,29	1,36
<i>Allikas: ekspertide küsitluse tulemused, autori arvutused</i>									12,00	12,00

Kreekaküprose ekspertide hinnang türgiküproslaste eelistuste jagunemise kohta vastab peaaegu täielikult üldvalimi järjestusele (ainus erinevus on see, et nimekirja lõpus vahetavad kohad kodakondsuse ja territoriaalsete muudatuste küsimused). Mis puudutab RoC tulemusi, siis kreekaküprose ekspertide hinnangud paigutavad territoriaalsete muudatuste küsimuse 1.-2. kohale (koos kinnisvara küsimusega), samas kui türgiküprose ekspertide madalamate hinnangute tõttu paigutub see küsimus üldvalimis alles 4. kohale.

Asjaolu, et kõigi kolme mudeli puhul jäid vaidlusaluste teemade järjestamisel mõlemas kogukonnas samaks kõige olulisemaks hinnatud teemad – vastavalt kinnisvara küsimus RoCs ja võimu jagamise küsimus TRNCs –, võib tõlgendada kui teatud konsensuse eksisteerimist küproslaste hulgas selles osas, mida peetakse mõlemas kogukonnas nii nende endi kui teise osapoole arvates kõige tähtsamaks küsimuseks. See näib mõnevõrra kinnitavat eelnevalt välja pakutud oletust, et pikaajaliste konfliktide

puhul on osapooled võrdlemisi hästi kursis teise poole seisukohtadega, millele viitasin kui võimalikule avatust ja seega ka AW protseduuri rakendamist soosivale tegurile. Ülejäänud teemade suurem varieeruvus näib samas viitavat, et selline oletus kehtibki vaid kõige olulisemate küsimuste korral (kuigi ka kõige vähem oluliste teemade puhul oli märgata suuremat kokkulangevust). On ka võimalik, et kõige olulisemad teemad on tõeliselt fundamentaalsed, ning seisukohad nende osas on kõige jäigemad ja ajas kõige vähem muutuvad, mis loobki võimaluse sellise konsensuse kujunemiseks, samas kui teiste teemade lõikes on seisukohad muutlikumad, sõltudes näiteks võimul olevatest poliitilistest jõududest, majanduse seisukorrast, üldisest regionaalsest/rahvusvahelisest stabiilsusest või muudest sääraestest teguritest.

Nagu eelnevaltki on ka kreekaküprose ekspertide punktide keskmiste väärtuste alusel arvutatud iga vaidlusteema kaal 100-punkti skaalal, kaalud on toodud tabelis 8, kus iga küsimuse puhul on alla joonitud suurem väärtus.

Tabel 8. Punktide jaotus pärast teisendamisprotseduuri, kreekaküprose ekspertide hinnangute alusel

	RoC	TRNC	Võitja- kaotaja suhe
Valitsemine	10,12	<u>16,67</u>	1,65
Võimu jagamine	11,90	<u>23,81</u>	2
Julgeolek	16,67	<u>20,24</u>	1,21
Garantiid	<u>14,88</u>	13,69	
Kodakondsus	8,33	<u>9,52</u>	1,14
Territoriaalsed muudatused	<u>19,05</u>	4,76	
Kinnisvara	<u>19,05</u>	11,31	
Kokku	100,00	100,00	

Allikas: autori arvutused

RoC saab esialgse jaotuse kohaselt $14,88+19,05+19,05=52,98$ punkti, võites garantiide, territoriaalsete muudatuste ning kinnisvara küsimustes. TRNC saab $16,67+23,81+20,24+9,52=70,24$ punkti, võites valitsemise, võimu jagamise, julgeoleku ja kodakondsuse kategooriates.

Selgelt on vaja läbi viia punktide võrdsustamine, mis algab väikseima võitja-kaotaja suhtega vaidlusküsimuse ülekandmisest. Kuna erinevalt eelmistest mudelistest ei kujunenud selles ringis ühegi küsimuse vahel välja viiki, olen tabelis 8 välja toonud võitja-kaotaja suhte – mis on lihtsalt enam punkte saanud mängija, ehk siinkohal TRNC, punktide ja vähem punkte saanud mängija (RoC) punktide jagatis – nendes küsimustes, mis läksid esialgse jaotusega türgiküproslastele ja mille arvelt algab nüüd võrdsustamine. Nendest võitja-kaotaja suhetest on väikseim kodakondsuse teema oma, 1,14, seega algab punktide ülekandmine sellest küsimusest.

Juhul kui me kannaks kodakondsuse küsimuse täies mahus TRNC-lt RoC-le, oleks punktijaotus järgmine: $RoC=52,98+8,33=61,31$ punkti; $TRNC=70,24-9,52=60,72$ punkti. Kuna terve vaidlusküsimuse väärtuse ülekandmisel RoC-le on viimase punktisumma suurem kui TRNC oma, on selge, et kodakondsuse küsimus nõuab siiski tasakaalustava võrrandi lahendamist.

Lahendades võrrandi $52,98+8,33*(x)=70,24+9,52*(1-x)$, saame $x=1,50$. Seega peab RoC kodakondsuse küsimuses oma alget punktisummat kasvatama 50% võrra, samas kui TRNC peab loobuma 50% oma punktidest. Võrdsustamisprotseduuri läbimisel on punktisummad:

RoC: $14,88+19,05+19,05+1,5*8,33=65,48$ punkti,

TRNC: $16,67+23,81+20,24+0,5*9,52=65,48$ punkti.

Tulemused on võrdsed ja protseduur sellega lõppenud. Tegemist on kõige suurema punktisummaga kolme mudeli lõikes, ehk protseduurilises mõttes on see lahend osapooltele kõige kasulikum.

Kreekaküprose ekspertide hinnangute alusel kujunev lahend on samuti eelnevatega sarnane:

- Türgiküproslaste soovi kohaselt luuakse nõrga kesktasandi ja võrdlemisi tugevate osariikidega kahetsooniline bikommunaalne föderatsioon, mis tekib uue rahvusvahelise õiguse subjektina;
- TRNC julgeoleku tagamiseks võib saarele jääda väike Türki sõjaväekontingent;
- Rahuleppe garandiks on mõni rahvusvaheline organisatsioon, tõenäolisemalt kas EL või ÜRO (kreekaküproslaste võit);

- Läbi viiakse territoriaalsed muudatused, võimalikult suur osa territooriumist antakse üle kreekaküproslaste haldusesse, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoCle tagastatakse Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad (kreekaküproslaste võit);
- Võimalikult suurele osale kreekaküproslastele antakse võimalus saada tagasi kunagi neile kuulunud kinnisvara, üleantud territooriumitel saavad nad elada kreekaküprose administratsiooni all.
- Kodakondsuse küsimuses on vajalik kompromiss, milles lähtutakse samuti eeskätt kreekaküproslaste seisukohast, ehk piiratakse saarele jäävate uusasunike arvu. Samas tuleb mõnevõrra siiski arvestada ka türgiküproslaste seisukohaga, kes pooldavad võimalikult suure hulga/kõikide praeguste püsielanike jäämist saarele. Kompromisslahendus võiks seega tuleneda vastava piirmäära suurendamisest.

5. Tulemuste analüüs

Lahenduste võrdlus:

Küsimus	Lahendus I (kõik arvamused)	Lahendus II (TKE)	Lahendus III (KKE)
Valitsemine	Kahetsooniline, bi-kommunaalne föderatsioon, mis luuakse kahe osariigi ühinemisel (nii-öelda uue riigi teke); piiratud kesktasandi võimuga. Lähtutakse kogukondade absoluutse võrdsuse põhimõttest	Kahetsooniline, bi-kommunaalne föderatsioon, mis luuakse kahe osariigi ühinemisel (nii-öelda uue riigi teke); piiratud kesktasandi võimuga. Lähtutakse kogukondade absoluutse võrdsuse põhimõttest	Kahetsooniline, bi-kommunaalne föderatsioon, mis luuakse kahe osariigi ühinemisel (nii-öelda uue riigi teke); piiratud kesktasandi võimuga. Lähtutakse kogukondade absoluutse võrdsuse põhimõttest
Võimu jagamine	Ametikohtade jagamisel lähtutakse kõikides administratsiooni tasanditel kogukondade võrdsuse printsiibist	Ametikohtade jagamisel lähtutakse kõikides administratsiooni tasanditel kogukondade võrdsuse printsiibist	Ametikohtade jagamisel lähtutakse kõikides administratsiooni tasanditel kogukondade võrdsuse printsiibist
Julgeolek	Saarele jääb Türgi sõjavägi, mille koosseisu vähendatakse	KOMPROMISS	Saarele jääb väike Türgi sõjaväekontingent.
Garantiid	KOMPROMISS	Kehtima jäävad varasema garantiilepingu põhimõtted, garantideks on Türgi, Kreeka ja võib-olla ka Suurbritannia	Rahuleppe garandiks on mõni rahvusvaheline organisatsioon, nt EL või ÜRO
Kodakondsus	Piiratakse saarele jäävate Türgi päritolu asunike arvu, mis peaks jääma ca 50 000 juurde	Piiratakse saarele jäävate Türgi uusasunike arvu, mis jääb ca 50 000 inimese juurde.	KOMPROMISS
Territoriaalsed muudatused	võimalikult suur osa praeguse TRNC territooriumist antakse üle kreekaküproslastele, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoCle tagastatakse Varosha, Morphou ja praeguse	võimalikult suur osa praeguse TRNC territooriumist antakse üle kreekaküproslastele, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoCle tagastatakse	võimalikult suur osa praeguse TRNC territooriumist antakse üle kreekaküproslastele, põhjaosa territoorium ei tohiks muudatuste järgselt ületada 28% saare pindalast. RoCle tagastatakse

	puhvertsooni alad	Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad	Varosha, Morphou ja praeguse puhvertsooni alad
Kinnisvara	Võimalikult suurele osale kreekaküproslastest antakse võimalus tagasi saada kunagi neile kuulunud kinnisvara	Võimalikult suurele osale kreekaküproslastest antakse võimalus tagasi saada kunagi neile kuulunud kinnisvara	Võimalikult suurele osale kreekaküproslastest antakse võimalus tagasi saada kunagi neile kuulunud kinnisvara, võimalusel kreekaküprose administratsiooni all
Punktisumma	57,78	55,80	65,48

AW protseduuri kolmel rakendamisel leiti lahendid, mis on omavahel üsnagi sarnased – küsimustes, mis hinnati mõlema kogukonna seisukohast tähtsaimaks, jäi igal korral peale just vastava kogukonna tahe. Väikesed erinevused tekkisid siiski kompromissi vajavate küsimuste osas. Protseduurilisest seisukohast tagaks mõlemale poolele kasulikeima lahendi kreekaküprose ekspertide seisukohtadel põhinev variant, mis annab mõlemale poolele 65,48 punkti, tagades seega suurima võimaliku rahulolu. AW protseduuri eripärades tulenevalt tagavad aga kõik lahendid osapooltele vähemalt 50% punktidest 100-punktilisel skaalal.

Kuna lahendused on võrdlemisi sarnased, ei saa kindlalt väita, et üks lahendus oleks püsivam kui teine ning seda võiks seetõttu eelistada teistele. Kui vaadelda, millise kompromissküsimuse osas oleks kergeim kokkuleppele jõuda, tundub esmasel hinnangul sobivaimana variant III, kus kompromiss tuleb saavutada kodakondsuse saavate Türgi uusasunike arvu osas. See küsimus on nii-öelda lihtsasti kvantifitseeritav, kuigi tegelikkuses vajaks see ilmselt põhjaliku rahvaloenduse läbiviimist saarel, määramaks Türgist pärit uusasunike tegelikku arvu ning kaardistamaks nende perekondlikku olukorda (türgiküproslastest abikaasad või elukaaslased, alaealised Küprosel sündinud lapsed või muud saarele jäämist mõjutavad tegurid), millega võivad kaasneda ka erinevad eetilised dilemmad. Samas tõin kodakondsuse küsimuse analüüsis välja, et Türgi asunike küsimus võib olla isereguleeruv nende repatrieerumise tõttu, see võib omakorda lihtsustada kompromissini jõudmist.

Magistritöö üldisi eesmärke vaadates tuleb tunnistada, et ühtegi uuenduslikku lahendust Küprose konfliktile praegusel juhul leida ei õnnestunud. Kõik lahendused sarnanevad eelnevate läbirääkimiste käigus välja pakutule. Sellest võib järeldada, et

lihtsalt uuendusliku meetodi kasutamine ei aita otseselt kaasa konflikti lahendamisele, sest sarnased lahendid on osapoolte poolt juba korduvalt tagasi lükatud. Siinkohal tuleks aga meenutada Tellnesi kommentaari, et lahendus sõltub paljuski sellest, kuidas võitmine-kaotamine on defineeritud. Küprose konflikti lahenduste otsimisel on probleemiks Öserzay poolt välja toodud asjaolu, et nii konflikti osapooled kui ka vahendajad mõtlevad etteantud raamistikus – üldiselt varasemate läbirääkimisringide jooksul välja käidud seisukohtade raames –, mis ei paku enam piisavalt paindlikkust. Kuna ametlikult on osapooled jäänud kindlaks eelnevalt väljakujundatud seisukohtadele, peegeldasid seda ka käesolevas töös osapoolte seisukohtade analüüsimiseks kasutatud allikad, mida omakorda kinnitasid ekspertide kommentaarid.

Seega on erinevates vaidlusküsimustes võitmine käesolevas töös defineeritud väga sarnaselt eelnevates kokkuleppekavades välja käidud ideedega ning on paratamatu, et lahendused ei erine varasematest plaanidest. Juhul kui osapooled kohaldavad oma seisukohti ja tekib selge eristus varasemast lähenemistest, võiks ka AW protseduuriga leitud lahendus olla märksa lootustandvam. Seega tuleb tõdeda, et kuigi mitmed autorid rõhutavad vajadust pakkuda Küprose konflikti lahendamiseks uuenduslikke ideid ja plaane, ei ole tõsiseltmõeldavaid alternatiive seni esile kerkinud. Kõik kolm empiirilise analüüsi käigus leitud lahendusvarianti võiksid ühelt poolt olla lahendused, mida konflikti osapooled võiksid ka reaalselt kaaluda ja arutada, sest need jäävad varem kokkulepitud raamidesse ning pakuvad selgeid lahendusi üldiste põhimõtete osas. Detailinappus ei ole siinkohal otseselt probleemiks, sest nagu samuti töös eelnevalt välja toodud, paistab rahuleppe heakskiitmine tõenäolisem just sellisel juhul kui hääletusele pannakse üldine põhimõte. Teisalt on töö esimeses osas analüüsitud lahendamise kriteeriume silmas pidades selge, et selliste lahendustepanekute sisu arutamist ei võeta kuigivõrd tõsiselt, mõlema poole jaoks sisaldavad need lahendusvariandid niinimetatud punaseid jooni, alustades kas või sellest, et kõigis kolmes mudelis "võitnud" valitsemise teema lahendus, mis näeb ette uue riigi tekkimise kahe osariigi ühinemise läbi (eeldades seega TRNC eelnevat tunnustamist), on kreekaküproslaste jaoks selgelt vastuvõetamatu.

Võimalikuks argumendiks AW protseduuriga leitud lahenduste propageerimisel võib olla viitamine lahendi õigluse objektiivsele iseloomule, kuid arvestades, et üheks olulisimaks konflikti püsimise põhjuseks on usalduse puudumine kahe kogukonna

vahel, on ebatõenäoline, et küproslased oleksid valmis sellist võrdlemisi tundmatut protseduuri kasutama.

Juba toimunud läbirääkimiste kontekstis näitavad käesolevas töös leitud lahendusvariandid, et protseduurilist õiglust silmas pidades on senised ÜRO vahenduskatsed olnud osapoolte avalikult välja käidud seisukohti silmas pidades mõistlikud ning konflikti lahendamatus seisab pigem siiski kogukondade soovimatuse taga reaalselt kompromisse teha kui selle taga, et neile proovitaks väljastpoolt peale suruda iseäranis ebamõistlikke lahendusi.

Seega ilmnebki käesolevas töös üks võimalik probleem AW protseduuri rakendamisel just pikaajastele konfliktidele üldisemalt: kui teoreetilises osas eeldasin, et AW protseduuri rakendamist pikaajaste konfliktide puhul soodustab asjaolu, et vastastikused läbirääkimispositsioonid on võrdlemisi hästi teada ja seega väheneb hirm oma tõeliste läbirääkimispositsioonide avaldamise ja sellega kaasnevate vastulöökidest, siis asjaolu, et selliste konfliktide puhul moodustab suure osa probleemist hoopis uuenduslike nägemuste puudumine ja samade iganenud seisukohtade korduv esitamine võib olla hoopis AW protseduuri rakendamist pärssivaks asjaoluks.

Vaatamata sellele, et protseduuri abil leitud lahendused sobituvad seniste kokkulepetega ning ei suuda seega pakkuda uuenduslikkust, ei saa käesoleva töö baasil siiski üheselt järeldada, et AW protseduur oleks konfliktide lahendamisel (sealhulgas ka spetsiifiliselt Küprose konflikti lahendamisel) kasutu. Argumenteerisin eelnevalt, et protseduuri rakendamisel võiks olla positiivne efekt osapoolte seisukohtade täpsustamiseks ja nende huvide kategoriseerimisel. Kui muidu võiksid mängijad läbirääkimistel jääda kangekaelselt maksimalistlike seisukohtade juurde, mis ei soodusta samuti lahenduse leidmist, siis AW protseduuri rakendamisel vahendustegevuse ühe osana peaksid nad läbi mõtlema, kas teemad on nende jaoks sama kaaluga või on küsimusi, mis on teistest selgelt olulisemad. Olukorras, kus osapooled on kinni oma nägemuses õiglusest, võib sellise protseduuri katsetamine, kus õiglus tuleneb objektiivsetest ja protseduurilistest asjaoludest, olla heaks vahelduseks. Samuti omab AW protseduur väärtust analüütilise tööriistana, hüpoteetiliste lahendusvariantide leidmisel ja nende kaalumisel.

Kokkuvõte

Magistritöös uurisin, kuidas võiks mänguteoreetiline õiglase jaotuse protseduur, täpsemalt kohandatava võitja protseduur, olla abiks lahenduste leidmisel Küprose konfliktile, mis on pikaajaline ja juhitamatu siseriiklik, kuid samas rahvusvahelise komponendiga konflikt.

Esmalt andsin töös ülevaate Küprose konflikti ajaloost, senistest lootustandvaimatest lahendusettepanekutest ning samas ka põhjustest, miks konflikt on korduvatest katsetest hoolimata siiski lahenduseta on jäänud. Selle osa tulemusena kujunenud pilt näitab äärmiselt kompleksset probleemi, kus osaliste rohkus põimub üldise usaldamatusega, soovimatusega lahenduseni jõuda, ning lootusetusetundega, et kunagi lahenduseni jõutakse, mis omakorda süvendab passiivsust. Need tegurid võimendavad üksteist, hoides konflikti käimas juba aastakümneid. Seejuures on kivistunud nii füüsiliselt lahus elavate kogukondade negatiivsed teineteisekujutlused kui ka lahendused, mida erinevate läbirääkimiste käigus järjekindlalt välja käiakse.

Töö teises osas tutvustasin teoreetilist konfliktilahendusmeetodit. Kohandatud võitja protseduur pakub teoreetiliselt lahendust, mis vastab üheaegselt kõikidele põhilistele õiglase jaotuse kriteeriumitele, need on proportsionaalsus, kadedusvabadus, võrdsus ja efektiivsus. Protseduuri võlu seisneb selle näilises lihtuses: mängijad jagavad 100 punkti vaidlusaluste objektide vahel, vastavalt sellele, kuidas nad iga objekti ise hindavad. Seejärel jaotatakse vaidlusobjektid nii, et iga objekt läheb mängijale, kes pakkus selle eest rohkem. Pärast esialgset jaotamist löövad osalejad oma punktid kokku. Järgneb võrdsustamisprotseduur, mille käigus kantakse enam punkte kogunud mängijalt punkte teisele mängijale, kuni on saavutatud võrdne tulemus.

Protseduuri 1990. aastate alguses välja töötanud Steven Brams ja Alan Taylor väitsid, et seda annab rakendada ka jagamatute hüvede korral, mis muudabki selle potentsiaalselt sobivaks lahendusmeetodiks rahvusvaheliste konfliktide jaoks. Paraku on kõik senised katsetused rakendada AW protseduuri rahvusvahelise konflikti lahendamiseks olnud hüpoteetilised, reaalsed katsetused teadaolevalt puuduvad. Põhjalikum analüüs näitas, et rakendamisel rahvusvahelistele konfliktidele esineb protseduuri rakendamisel mitmeid murekohti. Probleemid puudutavad nii vaidlusaluste

küsimuste endi defineerimist kui määratlemist, mis on iga mängija seisukohast „võit“ või „kaotus“ mingis küsimuses – need otsused määravad ära protseduuri rakendamise järgselt tekkiva lahenduse. Lisaks tekivad rahvusvaheliste konfliktide korral üldisemad probleemid mängija kui sellise määratlemisega (läbirääkija vs poliitik vs rahvas) ning vaidlusküsimuste „tõelise väärtuse“ määratlemisel. Sellegi poolest olen AW protseduuri rakendatavuse suhtes optimistlik: mitmed väljatoodud probleemidest on rahvusvahelistel läbirääkimistel tavapärased, ehk ei sõltu konkreetsest protseduurist. Leidsin, et protseduurist võiks iseäranis kasu olla, kui seda kasutatakse vahendustegevuse osana, või pikaajaliste konfliktide puhul, taaselustamaks läbirääkimisi ja sundimaks osalisi kõrvale jätma „kõik-või-mitte-midagi“ seisukohti: protseduur sunnib neid oma seisukohti täpsustama ja hindama küsimuste väärtust eraldi. Lisaks näen protseduurile jätkuvat analüütilist väärtust võimalike lahendusvariantide väljapakkumiseks.

AW protseduuri rakendamiseks Küprose konflikti võimalike lahendite leidmiseks defineerisin seitse vaidlusalust tuumküsimust. Kasutades erinevaid kirjalikke allikaid, aga ka teema ekspertide hulgas läbi viidud küsitluse tulemusi, defineerisin iga küsimuse puhul, mida tähendab „võitmine“ selles küsimuses kreeka- ja türgiküprose kogukondadele. Protseduuri läbiviimisel kasutasin teemade olulisuse hindamiseks kogukondade jaoks ekspertide hulgas läbiviidud küsitluse käigus kogutud teemade järjestusi, muutes kogutud punktid liidetavaks 100-punktilisel skaalal. Protseduuri käigus tekkis teemade jaotus kahe kogukonna vahel, vastavate „võitude“ lisamisel kujunesid konkreetsed lahendusettepanekud. Kokku rakendasin protseduuri kolm korda: ekspertide üldvalimile, ning eraldi kreeka- ja türgiküprose ekspertide lõikes.

Empiirilise testi tulemusel selgus, et AW protseduur ei suuda Küprose konflikti puhul pakkuda uuenduslikke lahendusvariante. Test paljastas seejuures probleemi, mis võibki olla iseloomulik pikaajaliste konfliktide puhul ning mõjutada AW protseduuri rakendamise võimalusi selles kontekstis. Nimelt on pikaajaliste konfliktide korral sageli toimunud juba mitmeid läbirääkimisringe, ning kuigi osalised on sellisel juhul küllaltki hästi teadlikud teise poole tegelikest huvidest, kipuvad nad pidevalt välja käima samu lahendusvariante. Seega defineeritakse ka AW protseduuri läbiviimisel vaidlusalused küsimused vastavalt tavapärastele ametlikele seisukohtadele, mistõttu protseduuriline

lahendus sarnaneb ametlikel läbirääkimistel eelnevalt juba välja pakutud, edututele lahendustele.

AW protseduuri rakendamisel Küprose konfliktile olid tulemuseks lahendid, mis sarnanesid Annani plaanis välja pakutule, ning ei leiaks seetõttu tõenäoliselt üldist poolehoidu.

Empiirilise testi tulemustele vaatamata usun, et AW protseduuri kasutamist tasub jätkata kas või ainult hüpoteetiliselt potentsiaalsete lahenduste analüüsimiseks.

Kasutatud kirjandus

An, Ahmet. (2012). „Immigration in the occupied Northern part of Cyprus: immigrant and asylum seekers from Turkey and other countries“, *Paper presented at the Joint Meeting of the Political Committees of the European Movement International Members Council*, 30.11.2012

Annan Plan: Foundation Agreement. (2004), kättesaadav: http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html [vaadatud:20.05.2014]

Anthias, Floya. (2006). „Researching society and Culture in Cyprus. Displacements, hybridities, and dialogical frameworks“ in Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (editors) *„Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict“*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, pp. 176-193

Avenhaus, Rudolf. (2009). „Game Theory as an Approach to Conflict Resolution“ in Bercovitch, Jacob, Kremenjuk, Victor, Zartman, William (editors) *„The SAGE Handbook of Conflict Resolution“*, SAGE, pp. 86-101

Bahcheli, Tozun, Noel, Sid. (2005). „Power Sharing for Cyprus (Again)? European union Accession and the Prospects for Reunification“, in Noel, Sid (editor) *„From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies“*, Montreal: McGill-Queen's University Press, pp. 215-238

Bercovitch, Jacob, Jackson, Richard. (2009). „Conflict Resolution in the Twenty-first Century. Principles, Methods, and Approaches“, Ann Arbor: The University of Michigan Press

Bercovitch, Jacob, Kremenjuk, Victor, Zartman, William I. (2009). „Introduction: The Nature of Conflict and Conflict Resolution“ in Bercovitch, Jacob, Kremenjuk, Victor, Zartman, William (editors) *„The SAGE Handbook of Conflict Resolution“*, SAGE, pp. 1-11

Beyatli, Derya, Papadopoulou, Katerina, Kaymak, Erol. (2011). „Solving the Cyprus Problem: Hopes and Fears“, *A Report by the Cyprus 2015 Initiative*

Brams, Steven J. (1999). „Adjusted Winner Theory: Applications to the South China Sea“ in Timothy D. Sisk (editor) *„New Approaches to International Negotiation and*

Mediation. Findings from USIP-Sponsored Research“, United States Institute of Peace, pp. 7-11

Brams, Steven J. (2007). „Mathematics and Democracy: Designing Better Voting and Fair-Division Procedures“, Princeton: Princeton University Press

Brams, Steven, Taylor, Alan. (1996). „Fair division: from cake-cutting to dispute resolution“, Cambridge: Cambridge University Press

Bryant, Rebecca. (2004). “An Ironic Result in Cyprus”, *Middle East Research and Information Project*, kättesaadav: <http://www.merip.org/mero/mero051204> [Vaadatud: 20.05.2014]

Byrne, Sean J. (2006). “The Roles of External Ethnographers and Primary Mediators in Cyprus and Northern Ireland”, *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 24(2), pp. 149-172

Constantinou, Costas M. (2008). “On the Cypriot States of Exception”, *International Political Sociology*, Vol. 2, Issue 2, pp. 145-164

Cyprus 2015 Initiative. (2009). „Investigating the Future. An in-depth study of Public Opinion in Cyprus“

Cyprus 2015 Initiative. (2011). “Bridging the Gap in the Inter-Communal Negotiations. An island-wide study of public opinion in Cyprus”

Cyprus 2015 Initiative. (2012). “Understanding the Public Dimension of the Cyprus Peace Process. An in-depth investigation of Greek Cypriot and Turkish Cypriot public opinion”

Denoon, David B.H., Brams, Steven J. (1997). „Fair Division: A New Approach to the Spratly Islands Controversy“, *International Negotiation*, No. 2, pp. 303-329

Diez, Thomas. (2002). „Last exit to paradise? The European Union, the Cyprus conflict and the problematic „catalytic effect““ in Thomas Diez (editor) „*The European Union and the Cyprus Conflict. Modern conflict, postmodern union*“, Manchester and New York: Manchester University Press, pp. 139-162

Dupuis-Roy, Nicolas, Gosselin, Frédéric. (2009). „An Empirical Evaluation of Fair-Division Algorithms“, *Proceedings of the 30th Annual Conference of the Cognitive Science Society*, pp. 2681-2686

- Fisher, Ronald J.** (2001). „Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse“, *Journal of Peace Research*, Vol. 38(3), pp. 307-326
- Güney, Aylin.** (2004). „The USA’s Role in Mediating the Cyprus conflict: A Story of Success or Failure?“, *Security Dialogue*, Vol. 35(1), pp. 27-42
- Gürel, Ayla, Özersay, Kudret.** (2006). „The Politics of Property in Cyprus. Conflicting Appeals to „Bizonality“ and „Human Rights“ by the Two Cypriot Communities“, *PRIO Report*, 3/2006
- Hadjipavlou, Maria.** (2007). „The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding“, *Journal of Peace Research*, Vol. 44(3), pp. 349-365
- Hatay, Mete.** (2007). „Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish-Cypriot Census“, *PRIO Report* 2/2007
- Herzfeld, Michael.** (2006). „Transforming Lives. Process and person in Cypriot Modernity“, in Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (editors) *„Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict“*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, pp. 30-46
- High-Level Agreement of 12 February 1977,**
http://www.mfa.gr/images/docs/kypriako/high_level_agreement_february_1977.pdf
 [vaadatud: 08.03.2014]
- Hoffmeister, Frank.** (2006), „Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession“, *Volume 67 of Nijhoff Law Specials*, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers
- Huntington, Samuel.** (1996). „The Clash of Civilizations and the remaking of World Order“, New York: Simon and Schuster
- Kaymak, Erol, Faustmann, Hubert.** (2010). „Cyprus“, *European Journal of Political Research*, Vol. 49, pp. 923-938
- Kaymak, Erol, Lordos, Alexandros, Tocci, Nathalie.** (2008). „Building Confidence in Peace. Public Opinion and the Cyprus Peace Process“, *Centre for European Policy Studies, Brussels*
- Kaymak, Erol, Vural, Yücel.** (2009). „Intra-communal Dynamics: European Union discourses among Turkish-Cypriot political actors before and after the failed referenda“

- in Thomas Diez, Nathalie Tocci (editors) „*Cyprus: a conflict at the crossroads*“, Manchester and New York: Manchester University Press, pp. 84-101
- Kyle, Keith.** (1997) „Cyprus. In Search of Peace“, *Minority Rights Group International Report*, 9/73
- Loizides, Neophytos, Keskiner, Eser.** (2004). „The Aftermath of the Annan Plan Referendums: Cross-voting Moderation for Cyprus?“, *Southeast European Politics*, Vol. V(2-3), pp. 158-171
- Lordos, Alexandros.** (2009). „Rational agent or unthinking follower? A survey-based profile analysis of Greek Cypriot and Turkish Cypriot referendum voters“, in Thomas Diez, Nathalie Tocci (editors) „*Cyprus: a conflict at the crossroads*“, Manchester and New York: Manchester University Press, pp. 17-47
- Lordos, Alexandros, Tocci, Nathalie, Kaymak, Erol.** (2009). „People’s Peace in Cyprus. Testing Public Opinion on the Options for a Comprehensive Settlement“, *Centre for European Policy Studies, Brussels*
- Massoud, Tansa George.** (2000). “Fair Division, Adjusted Winner Procedure (AW), and the Israeli-Palestinian Conflict”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 44(3), pp. 333-358
- Matz, Jeremy A.** (2000-2001). „We’re All Winners: Game Theory, the Adjusted Winner Procedure and Property Division at Divorce. Note“, *Brooklyn Law Review*, 66, pp. 1339-1392
- Michael, S. Michális.** (2007). „The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal“, *Journal of Peace Research*, Vol. 44(5), pp. 587-604
- Mirbagheri, Farid.** (1998). „Cyprus and International Peacemaking“, New York: Routledge
- Myerson, Roger B.** (1997). „Game Theory: Analysis of Conflict“, Cambridge, new York, London: Harvard University Press
- Myerson, Roger B.** (1999). „Nash Equilibrium and the History of Economic Theory“, *Journal of Economic Literature*, Vol. 37(3), pp. 1067-1082
- Navaro-Yashin, Yael.** (2006). „De-ethnicizing the Ethnography of Cyprus. Political and Social Conflict Between Turkish Cypriots and Settlers from Turkey“, in Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (editors) „*Divided Cyprus. Modernity*“,

History, and an Island in Conflict“, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, pp. 84-99

Papadakis, Yiannis. (2006). „Disclosure and Censorship in Divided Cyprus. Toward an Anthropology of Ethnic Autism“ in Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (editors) *„Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict*“, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, pp. 66-83

Raiffa, Howard. (1982). *The Art and Science of Negotiation. How to resolve conflicts and get the best out of bargaining*“, Cambridge, London: The Belknap Press of Harvard University Press

Rambotsham, Oliver, Woodhouse, Tom, Miall, Hugh. (2011). *„Contemporary Conflict Resolution. 3rd Edition*“, Cambridge; Malden (Mass.): Polity Press

Richmond, Oliver P. (1998). *„Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations*“, Great Britain, USA: Frank Cass Publishers

Richmond, Oliver P. (1999). „Ethno-nationalism, sovereignty and negotiating positions in the Cyprus conflict: obstacles to a settlement“, *Middle Eastern Studies*, Vol. 35(3), pp. 42-63)

Schneider, Gerald, Krämer, Ulrike Sabrina. (2004). „The Limitations of Fair Division: An Experimental Evaluation of Three Procedures“, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 48(4), pp. 506-524

SeeD. (2013). „Beyond the Deadlocks: Redesigning the Cyprus Peace Process“, *A Policy Report by the Center for Sustainable Peace and Democratic Development*

Sisk, Timothy D. (1999). „Conclusions: Bridging Theory and Practice“ in Timothy D. Sisk (editor) *„New Approaches to International Negotiation and Mediation. Findings from USIP-Sponsored Research*“, United States Institute of Peace, pp. 38-39

Spyrou, Spyros. (2006). „Children Constructing Ethnic Identities in Cyprus“, in Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (editors) *„Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict*“, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, pp. 121

Sözen, Ahmet. (2004). „5 A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan“, *Turkish Studies*, Vol. 5(1), pp. 61-77

Sözen, Ahmet. (2012). „Heading Towards the Defining Moment in Cyprus: Public Opinion vs Realities on the Ground“, *Insight Turkey*, Vol. 14(1), pp. 109-129

Sözen, Ahmet. (2014, *ilmumisel*). „Solving Cyprus by blending Idealism with Pragmatism“ in James Ker Lindsey (editor) „*Resolving Cyprus: New Approaches to Conflict Resolution*“, I.B. Tauris

Zoupaniotis, Apostolos. (30.01.2012). “Greentree Talks End with a Road Map and a Date for International Conference”, *GreekNews*

The 10-Point Agreement of 19 May 1979,

kättesaadav: <http://www.argyrou.eclipse.co.uk/Agree.htm> [vaadatud: 08.03.2014]

Tellnes, Jostein F. (2004). „Application of the Adjusted Winner procedure to the negotiations on wealth sharing in Sudan. What preconditions have to be met for an application of the Adjusted Winner procedure to civil war negotiations?“, *Cand. Polit Thesis at the Department of Political Science, University of Oslo*

Tocci, Nathalie. (2004). „EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?“, Aldershot: Ashgate Publishing Limited

Tocci, Nathalie, Diez, Thomas. (2009). „Cyprus: a conflict at the crossroads“, Manchester: Manchester University Press

Ulas Eralp, Doga, Beriker, Nimet. (2005). “Assessing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations”, *Security Dialogue*, Vol. 36(2), pp. 175-192

UNFICYP: United Nations peacekeeping Force in Cyprus,

kättesaadav: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unficy/>

[vaadatud: 06.03.2014]

UN Good Offices Mission. (2014), kättesaadav http://www.uncyprustalks.org/nqcontent.cfm?a_id=2484 [vaadatud: 17.05.2014]

UN SG S/2012/149. (2012). Assessment report of the Secretary-General on the status of the negotiations in Cyprus

Van Praag, Bernard M.S. (1991). „Ordinal and cardinal utility: An integration of the two dimensions of the welfare concept“, *Journal of Econometrics*, Vol. 50(1-2), pp. 69-89

Verney, Susannah. (2009). „From consensus to conflict: changing perceptions of the Cyprus issue in the European Parliament, 1995–2006“ in Thomas Diez, Nathalie Tocci (editors) „*Cyprus: a conflict at the crossroads*“, Manchester and New York: Manchester University Press, pp. 124-146

Võhandu, Leo. (2011). „Kuidas eksperimenteerida võimaliku tulevikuga!“, TEDx Tallinn ettekanne,

kättesaadav: <http://www.youtube.com/watch?v=6cSS3Cw-xDc> [vaadatud: 10.03.2014]

Özersay, Kudret. (2012). “Exhaustion and Time for Change”, *Peace Review: A Journal of Social Justice*, Vol. 24(4), pp. 406-413

Yeşilada, Birol, Kugler, Jacek, Sözen, Ahmet. (2008). “The Cyprus Conundrum and the Future of the EU”, *Paper presented at the Annual Conference of the Peace Science Society in Claremont, California on October 24, 2008*

Lisa 1.

Küsitlusele vastanud eksperdid, esitatud tähestikulises järjekorras.

- **İlksoy Aslim** (*vastused saadud e-postiga 21.07.2013*)
türgiküprose ekspert, Lähis-Ida Ülikool (TRNC), majandus- ja administratiivteaduskond
- **Costas M. Constantinou** (*vastused saadud e-postiga 21.09.2013*)
kreekaküprose ekspert; Küprose Ülikool (RoC), sotsiaal- ja poliitikateaduste osakond, professor
- **Maria Hadjipavlou** (*vastused saadud e-postiga 27.07.2013*)
kreekaküprose ekspert, Küprose Ülikool (RoC), sotsiaal- ja poliitikateaduste osakond, dotsent
- **Zeliha Khashman** (*vastused saadud e-postiga 13.07.2013*)
türgiküprose ekspert, Lähis-Ida Ülikool (TRNC), majandus- ja administratiivteaduskond, dotsent
- **Alexandros Lordos** (*vastused saadud e-postiga 13.07.2013*)
kreekaküprose ekspert; Küprose Ülikool (RoC), psühholoogia osakond; Cyprus 2015 Programme, uurimisdirektor
- **Ahmet Sözen** (*vastused saadud e-postiga 01.07.2013*)
türgiküprose ekspert, Eastern Mediterranean University (TRNC), politoloogia ja rahvusvaheliste suhete osakond, professor
- **Yücel Vural** (*vastused saadud e-postiga 03.07.2013*)
türgiküprose ekspert, Eastern Mediterranean University (TRNC), politoloogia ja rahvusvaheliste suhete osakond, dotsent

Lisa 2.

Ekspertidele saadetud teemakirjeldused:

This list of issues is derived from the selection of topical working groups set up for the resumption of talks in March 2008 and from public opinion polls. They are not given in any particular order.

- Governance

While both sides seem to have agreed on the basic make up of the future Cypriot state – a bi-zonal, bi-communal federal partnership with a single international personality and with a Greek Cypriot and a Turkish Cypriot constituent state enjoying equal status (Kaymak et al.; 2008: 29), it becomes apparent that the two sides differ on their understanding what that federal partnership actually entails. Turkish Cypriot side supports the idea of a loose federation, with relatively strong constituent states (Yeşilada et al.; 2008:17; Beyatli *et al.*; 2011:14) and both communities remaining relatively self-contained, whereas Greek Cypriots support consociational democracy close to a unitary state (Yeşilada et al.; 2008:17), where bi-zonality is more of an administrative concept than a means of justifying restrictions on members of the other community (Cyprus 2015 Initiative; 2011).

It should be noted that the ideal solution for the Turkish Cypriot side would be a two-state one, whereby the TRNC would gain international recognition along with the RoC, while the Greek Cypriots support the idea of a unified, centralised state (Kaymak et al.; 2008:33). The federal solution, however, is the only one that seems likely to pass on a referendum on both sides.

Comments:

- Power Sharing

The support for rotating Presidency is normally considered a Turkish Cypriot negotiating position (Cyprus 2015 Initiative; 2012), however the Turkish Cypriot public opposes the idea if it means that the term of the Greek Cypriot Presidency would be

longer on account of their bigger population, and advocate for political equality at all instances (Beyatli *et al.*; 2011:22).

Greek Cypriot public opposes the idea of rotational presidency in favour of a Presidential Council functioning as a collective executive. Cross-voting is supported by the Greek Cypriot administration, but not by the public opinion (Cyprus 2015 Initiative; 2012). Also, considering the differences in population sizes, Greek Cypriots assume they are entitled to a majority of government positions (Beyatli *et al.*; 2011:22).

Comments:

- Security

Greek Cypriots insist on total demilitarization of the island, whereas the Turkish Cypriot community insists on the continuing presence of the Turkish troops as they are seen vital as a deterrent should the new settlement fail (Kaymak *et al.*; 2008:45; Beyatli *et al.*; 2011:90-91).

Comments:

- Guarantees

Provided that guarantors are agreed upon at all, Greek Cypriots see the EU or the UN as a suitable guarantor of a settlement, while the Turkish Cypriots insist that Turkey remain the guarantor of the settlement, with the UN and the EU enjoying much less support (Beyatli *et al.*; 2011:93) Turkish Cypriots also support the idea of Greece remaining a guarantor power far more than the Greek Cypriots (Cyprus 2015 Initiative; 2011), who seem to oppose any possibility of a single-state-intervention, but, as already stated, would accept the guarantees of international organizations.

Comments:

- Citizenship

Greek Cypriots: All people who came from Turkey after 1974, including their descendants, should return there (the only possible exception being those married to Turkish Cypriots and the children from mixed marriages) (Kaymak *et al.*; 2008:38).

Turkish Cypriots would allow people from Turkey who have lived on the island for many decades to remain after the settlement, another popular option being that all people in the north should be considered citizens of the future northern constituent state and should be therefore allowed to stay (Cyprus 2015 Initiative; 2011).

Comments:

- Territorial adjustments

At least 3 different UN-sponsored plans have proposed that the Turkish side should transfer about 6% of their current territory to the Greek Cypriot side, keeping about 29% of the island (Yeşilada *et al.*; 2008:13).

The Greek Cypriots favour the idea that some federal areas that would not belong exclusively to either community would be designated and that Varosha, Morphou and the buffer zone would be returned to them (Cyprus 2015 Initiative; 2011). They also support the idea that Varosha might be returned to the Republic of Cyprus with UN Security (Kaymak *et al.*; 2008).

Turkish Cypriots would prefer if no territorial adjustments were made and only the buffer zone would be repopulated. Alternatively, they might support the idea of some federal areas being designated, yet oppose the idea of handing Varosha over to Greek Cypriots (Cyprus 2015 Initiative; 2011).

Comments:

- Property

Greek Cypriot position: full ownership of properties abandoned in the North in 1974, return of about 100 000 Greek Cypriots (under the Greek Cypriot rule) (Zoupaniotis; 30.01.2012).

Turkish Cypriots support a monetary compensation or an exchange for a property of equivalent value elsewhere, and also believe that properties should mainly be left to those currently using them, and that the two communities/zones should be left relatively separated (Beyatli *et al.*; 2011:101-102), despite the fact that the right to return/regain property would also apply to Turkish Cypriots who fled from the South.

Comments:

Ranking (from most to least important):

A – Greek Cypriot community

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

B – Turkish Cypriot community

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Summary

The applicability of Adjusted Winner procedure for solving international conflicts – the case of the Cyprus conflict

For decades, the Cyprus conflict has escaped numerous attempts at conflict resolution. Despite being “frozen”, such intractable conflicts are still potential sources of regional and international instability, and have a long-term negative effect domestically, which helps to explain why, despite failing repeatedly before, the international community is still urging Greek- and Turkish-Cypriots to negotiate.

One thing that seems to be lacking from the process – in addition to clear reluctance for reaching an actual settlement – are innovative approaches to conflict resolution that might offer new insights and ways to overcome impasses.

In this thesis, Adjusted Winner (AW) procedure is applied to the case of the Cyprus conflict. This game theoretical procedure, developed by Steven Brams and Alan Taylor at the beginning of the 1990s, offers a strikingly straightforward approach for reaching a fair, “win-win” type of solution: the players are to distribute 100 points between the issues or objects of contention, the distribution reflecting the importance of each issue or item to the player. Each item is then given to the player who bid highest on said item, the points are then summed. What follows next, is a redistribution scheme that allows the players to come to a situation where they both have an equal amount of points/items. Brams and Taylor insist that this solution is equitable, envy-free and efficient at the same time, and the procedure is also applicable to international disputes.

In order to test whether this procedure might offer new solutions for the Cyprus conflict, a set of seven “core issues” was chosen, which were then analyzed in order to determine a standing for both Greek- and Turkish Cypriots in each item. A small survey was carried out among experts of Greek- or Turkish-Cypriot origin to determine the issue rankings for this list, which were then transformed so they would be additive on a 100-point scale.

Following a triple empirical test (once with the data from all experts, once with the data from Greek-Cypriot experts and once with the data from Turkish-Cypriot experts), three potential solutions emerged. However, not only were the solutions similar to each

other, they strongly resembled previously discussed settlement plans. As all of those have been rejected, there is strong reason to believe that, had one of those been a real basis for a settlement plan, they would have been soundly rejected as well, despite the fact that the procedure that was used to develop them promises to develop fair settlements.

However, there are still indicators that the AW procedure might be useful as an analytical tool for developing new settlement options, or even in real life as a part of the mediation process, used to coerce the participants into defining their main issues and trying to rank them according to their real worth.